

NAAR EEN SUCCESVOL GEBRUIK VAN DE OPENBARE RUIMTE?

De toepasbaarheid van Placemaking in
Nederland

Jan-Derk van 't Rot
Radboud Universiteit Nijmegen
Sociale Geografie

NAAR EEN SUCCESVOL GEBRUIK VAN DE OPENBARE RUIMTE?

De toepasbaarheid van Placemaking in Nederland

Masterthesis ter afronding van de opleiding Sociale Geografie

Specialisatie *Urban and Cultural Geography*

Begeleider Universiteit: Prof. Dr. Huib Ernste

Begeleider Delfini: Ir. Matti Baggerman

Student: Jan-Derk van 't Rot (jdvanrot@gmail.com)

Studentnummer 0406465

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
VOORWOORD	4
LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN	6
INLEIDING	7
1.1 Aanleiding en probleemanalyse	7
1.1.2 Probleemanalyse.....	8
1.1.3 Doelstelling, vraagstelling en onderzoeksvragen.....	8
1.2.1 Maatschappelijk belang van het onderzoek.....	9
1.2.2 Wetenschappelijk belang van het onderzoek	9
1.3 Methode van onderzoek.....	10
1.3.1. Omschrijving begrippen.....	10
1.3.2. Opbouw van het onderzoek	11
1.4 Leeswijzer.....	12
DE PLACEMAKING METHODE	13
2.1 Inleiding	13
2.1.2 Het ontstaan van Project for Public Spaces.....	13
2.1.3 Placemaking door PPS.....	15
2.1.4 Een succesvolle openbare ruimte volgens PPS	17
2.1.5 De Placemaking methode.....	19
VAN PLACE NAAR PLACEMAKING	22
3.1 Inleiding	22
3.2 De betekenis van plaats.....	22
3.3. De veelzijdigheid van Placemaking.....	23
3.3.1 Placemaking en de gedragstheoretische benadering van ruimte.....	23
3.3.2 Placemaking en de handelingstheoretische benadering van ruimte	25
3.3.3 Placemaking binnen de Planologie	26
3.4 Placemaking als overkoepelende methode?.....	28
DE OPENBARE RUIMTE	29
4.1 Inleiding	29
4.2 De betekenis van openbare ruimte in de stad	29
4.2.1 Culturele aspecten van de openbare ruimte.....	30
4.2.2 Sociale aspecten van de openbare ruimte.....	31
4.2.3 Economische aspecten van de openbare ruimte	32
4.3 Het beheer van de openbare ruimte	32
4.4 De ontwikkeling van openbare ruimte in Nederland	32
4.5 Verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse openbare ruimte.....	34
BURGERPARTICIPATIE IN HET PLANPROCES	35
5.1 Inleiding	35
5.2 Van wie is de openbare ruimte?	35
5.3 Betrokken bewoners bij de inrichting van de wijk	36
5.4 Proces niet overal gelijk.....	38
DE TOEPASSING VAN PLACEMAKING IN DE PRAKTIJK	40
6.1 Inleiding	40

6.2 Methodologie	40
6.2.1 De stappen van de Placemaking methode	40
6.3 City Hall Bus Transfer Centre	41
6.3.1 Beschrijving case.....	41
6.3.2 Beschrijving proces.....	41
6.4 Bryant Park.....	42
6.4.1 Beschrijving case.....	42
6.4.2 beschrijving proces.....	42
6.5 Het resultaat van de Placemaking projecten.....	46
6.6 Toepassing in Nederland	46
PLACEMAKING IN DE NEDERLANDSE OPENBARE RUIMTE	48
7.1 Inleiding	48
7.2 Wat is Placemaking? En is het nieuw?	49
7.3 Wat zijn de kansen en knelpunten bij toepassing van Placemaking in Nederland?	51
7.3.1 Kansen	51
7.3.2 Knelpunten	51
7.3.3 Rol van de architecten en stedenbouwkundigen.....	53
7.4 Is toepassing van Placemaking in Nederland mogelijk?.....	56
CONCLUSIE, REFLECTIE EN AANBEVELINGEN	57
8.1 Conclusie.....	57
8.2 Reflectie.....	58
8.3 Aanbevelingen	59
SAMENVATTING	60
LITERATUURLIJST	62
Boeken.....	62
Interviews.....	65
Foto's.....	65
BIJLAGE 1 ACHTERGROND BUREAU DELFÍNI.....	66
BIJLAGE 2 ACHTERGROND CROW	67
CROW als knooppunt van kennis	67
Platformfunctie.....	67
Klaar voor de toekomst	67
BIJLAGE 3 INTERVIEW GUIDE	68
BIJLAGE 4 SCHEMATISCH OVERZICHT KANSSEN EN KNELPUNTEN	69

VOORWOORD

Voor u ligt mijn masterthesis welke de afsluiting vormt van mijn master Sociale Geografie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zoals iedere masterthesis begint dit onderzoek met een voorwoord. Een voorwoord waarin ik de kort de ruimte wil nemen om terug te kijken op mijn studententijd, diegenen te bedanken die een belangrijke rol hebben gespeeld in dit onderzoek en vooruit te kijken naar wat er komen gaat.

Toen ik op de eerste maandag van september 2004 uit de trein stapte wist ik nog niet wat voor een boeiend studentenleven mij te wachten stond. Natuurlijk was ik vol ambitie en had ik vele plannen zoals elke beginnende student. Maar wat het studentenleven inhoudt, wordt pas echt duidelijk als je het ervaart. Terugkijkend durf ik te stellen dat ik een boeiende en enerverende studententijd heb gehad en er uit heb gehaald wat er in zat.

Hoewel ik uiteindelijk afstudeer als Sociaal Geograaf was mijn keuze om Politicologie te gaan studeren destijds een juiste. Ik heb veel plezier beleefd aan de bachelor Politicologie en binnen deze opleiding veel geleerd. Het vakgebied van de Politicologie is interessant en ik ben ervan overtuigd dat in deze Geografische masterthesis ook Politicologische invloeden terug te vinden zijn.

De overstap naar Sociale Geografie (via een schakeljaar) was voor mij persoonlijk een logisch vervolg op mijn bachelor Politicologie. De stad heeft als onderzoeksobject altijd mijn interesse gehad. Vele mensen, met zoveel verschillende achtergronden, wonen hier in betrekkelijke harmonie samen. Het Willemskwartier, de wijk waar ik zelf heb mogen wonen tijdens mijn studententijd, is hier een mooi voorbeeld van. Verschillende culturen leven hier samen en de ondernemers in de wijk vormen een diverse en bloeiende buurt economie. De wijk is tijdens mijn studententijd door de gemeente en de woningbouwvereniging op vele punten onder handen genomen en ik heb deze veranderingen altijd met veel interesse gevolgd. In de master Sociale Geografie kon ik mij verder verdiepen en specialiseren in de richting van leefbaarheid in de stadswijken. Dit onderzoek, naar de openbare ruimte in de stad, vormt het sluitstuk.

Naast mijn studie heb ik veel plezier gehad aan en veel geleerd van mijn bestuursfuncties. Het penningmeesterschap van studievereniging ismus en het voorzitterschap van de koepel van studieverenigingen het SOFv hebben mijn studentenleven voor een belangrijke mate bepaald. Het organiseren van de introductie in 2006, als voorzitter van de facultaire introductiecommissie, was een prachtige uitdaging en de introductie zelf was een geweldige tijd. Naast mijn bestuursfuncties heb ik veel plezier beleefd aan het behartigen van de belangen van studenten binnen het Regionaal Overleg Consumentenorganisaties Openbaar Vervoer (ROCOV) waar ik namens studentenvakbond AKKU studentvertegenwoordiger was.

Nu er een einde komt aan mijn studententijd is dit een mooie gelegenheid om enkele mensen te bedanken. Ten eerste mijn ouders en mijn broertje. Zij hebben mij altijd gesteund in mijn keuzes, waren altijd geïnteresseerd in mijn verhalen en hebben altijd met mij meegeleefd. Regelmatig kwam ik in het weekend thuis en dan lag er bijvoorbeeld op mijn kamer weer een krantenbericht wat misschien interessant kon zijn voor mijn onderzoek of studie. Deze betrokkenheid heb ik als zeer waardevol ervaren. Daarnaast verdient ook mijn vriendin Renee een prominente plek. Met een glimlach hoorde zij mijn enthousiaste verhalen aan en tijdens het schrijven van mijn thesis heeft ze me erg geholpen door met haar kritische blik mijn stukken van commentaar te voorzien.

Ik bedank verder (in willekeurige volgorde) Maarten, Pauline, Bram, Huub, Thijs, Freek, Bart, Ate, Maaïke, Auke, Lucas, Anne Marije en vele andere vrienden en studiegenoten met wie ik veel lol heb mogen beleven tijdens mijn studententijd. Ik hoop dat ik hen ook in de toekomst niet uit het oog zal verliezen.

En natuurlijk wil ik iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan dit onderzoek. Matti Baggerman, als eigenaar van Bureau Delfini, waar ik naast mijn studie met veel plezier heb mogen werken en stagelopen. Zij stuurde mij naar New York om de cursus over Placemaking te volgen welke aanleiding vormde voor dit onderzoek.

Prof. Dr. Ernste bedank ik voor het enthousiasme waarmee hij mijn niet voor de hand liggende scriptieonderwerp begroette. Ik heb de gesprekken, die ik met hem had tijdens het schrijfproces, als leerzaam en gezellig ervaren.

En natuurlijk alle deskundigen die ik tijdens dit onderzoek heb mogen interviewen. In het bijzonder bedank ik Dr. Tineke Lupi. Zij nodigde mij uit om aanwezig te zijn tijdens haar promotie en stuurde mij haar proefschrift toe. Later hebben wij op het centraal station in Amsterdam over dit onderzoek gesproken. De structuur van dit onderzoek is voor een belangrijk deel voortgekomen uit dat gesprek.

Hoewel mijn studententijd een leuke en mooie tijd was, waar ik altijd met veel plezier op zal terugkijken, heb ik ook erg veel zin om een volgende stap te mogen zetten. Ik blijf werken bij bureau Delfini en zal daar tijdens mijn werkzaamheden nog veel profijt hebben van dit onderzoek. Dit maakt dat dit onderzoek voor mij persoonlijk een grote meerwaarde heeft en niet enkel als afsluiting dient van mijn universitaire studie. Een mooiere overgang is in mijn optiek bijna niet mogelijk.

Ik hoop dat u met veel plezier dit onderzoek zal lezen.

Jan-Derk van 't Rot
Nijmegen, augustus 2009

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN

Voor de duidelijkheid zijn alle figuren, tabellen en afbeeldingen doorgenummerd.

Figuur 1	Onderzoeksdesign	11
Figuur 2	Placemaking diagram	17
Tabel 3	11 principes van Placemaking	20
Afbeelding 4	Het stationsplein in Nijmegen	21
Afbeelding 5	Het Bryant Park in New York anno 2008	46
Afbeelding 6	Het Bryant Park in New York anno 2008	46
Afbeelding 7	Het verlaten Kelfkesplein in Nijmegen	53
Afbeelding 8	Jongeren op plein 44 in Nijmegen	54
Figuur 9	Aspecten Kwaliteitscatalogus CROW	55
Figuur 10	Schematisch overzicht kansen en knelpunten Placemaking in Nederland	69

INLEIDING

1.1 Aanleiding en probleemanalyse

In april 2008 was ik deelnemer aan de cursus 'How to Turn a Place Around' die door de non-profit organisatie 'Project for Public Spaces' (PPS¹) in New York werd gegeven. Project for Public Spaces is een Amerikaanse non-profit organisatie die in de jaren zeventig in New York is ontstaan. PPS heeft meer dan dertig jaar ervaring met onderzoek naar het gebruik van openbare ruimtes in de stad. In de loop der jaren is PPS over de hele wereld betrokken geweest, bij projecten om straten, parken en pleinen te verbeteren. Het onderwerp van de cursus was Placemaking. Placemaking is de naam van de methode die door PPS is ontwikkeld om te komen tot een succesvollere inrichting van de openbare ruimte waarbij de gebruiker een centrale rol speelt. Deze cursus was zo inspirerend voor mij dat het mij op het idee bracht voor dit onderzoek. Is het mogelijk om de PPS Placemaking methode ook in de Nederlandse openbare ruimte toe te passen? Wat zijn de knelpunten? Zijn er niet te veel verschillen tussen de Amerikaanse en de Nederlandse situatie? PPS betoogt aan de ene kant dat de Placemaking methode overal toepasbaar is maar stelt aan de andere kant dat openbare ruimtes nooit hetzelfde zijn. Ze verschillen niet alleen per land maar zelfs binnen de stad aldus PPS (PPS, 2000).

Op het eerste gezicht lijkt de stelling van PPS te kloppen. Bijna iedereen kent in zijn of haar stad pleinen waar hij of zij graag komt. In elke stad zijn er parken die mooi, gezellig of bijzonder zijn. De vraag is: waarom zijn deze plekken bijzonder? Waarom wordt het ene plein druk bezocht terwijl het andere er verlaten bij ligt? Is het mogelijk om invloed uit te oefenen op het gebruik van deze plekken in de openbare ruimte? PPS betoogt dat dit mogelijk is. In hun optiek is het mogelijk om via de Placemaking methode te komen tot een openbare ruimte die zo is heringericht dat er meer bezoekers komen en intensiever wordt gebruikt. Placemaking maakt de openbare ruimte in de optiek van PPS succesvoller.

PPS heeft dankzij de toepassing van Placemaking door de jaren heen een steeds grotere invloed gekregen op de inrichting van de openbare ruimte in met name de Verenigde Staten. PPS claimt dat het succes van de methode het meest zichtbaar is in New York. Na herinrichting van bijvoorbeeld het Bryant Park in New York via de Placemaking methode zijn er fors meer bezoekers aldus PPS. Dit succes kan misschien ook worden afgemeten aan de prijzen van het onroerend goed welke zijn gelegen aan parken of pleinen, welke volgens de PPS Placemaking methode zijn heringericht, fors zijn gestegen (PPS, 2000). Aan de andere kant kan men de vraag opwerpen of er in het geval van Bryant Park nog wel sprake is van openbare ruimte. Het park wordt elke avond afgesloten om te voorkomen dat er 's nachts zwervers gaan slapen (Bryant Park Coöperation, 2008). Op de vraag of men in zo'n geval nog kan spreken van openbare ruimte zal in hoofdstuk 4 worden teruggekomen. PPS stelt dat de invloed van de Placemaking methode niet tot New York beperkt is gebleven. In diverse Amerikaanse steden wordt inmiddels gewerkt met de PPS Placemaking methode.

In de wetenschappelijke literatuur komt de term Placemaking ook regelmatig terug. Bijvoorbeeld in het werk van Tineke Lupi welke aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde op een onderzoek naar de sociale constructie van IJburg (hierop zal worden teruggekomen bij paragraaf 1.2.2). De betekenis die er in de wetenschap aan het begrip Placemaking wordt gegeven verschilt echter van die van PPS. In de wetenschappelijke benadering van Placemaking heeft het begrip ook niet per definitie met herinrichting te maken maar wordt de term ook gebruikt bij sociaal- ruimtelijke processen in een wijk (waar in hoofdstuk 3 op wordt teruggekomen). De normatieve benadering van de herinrichting van de openbare ruimte die door PPS naar voren wordt gebracht komt niet terug in de wetenschappelijke literatuur. In dit onderzoek zal de term Placemaking voornamelijk gebruikt worden om de methode die door PPS is ontwikkeld te beschrijven.

¹ In dit onderzoek zal er naast Project for Public Spaces ook gesproken worden over publiek private samenwerking. In beide gevallen is de afkorting PPS gebruikelijk. In dit onderzoek echter zal PPS enkel worden gebruikt als afkorting voor Project for Public Spaces en zal publiek private samenwerking volledig worden geschreven

1.1.2 Probleemanalyse

De Placemaking methode van PPS is het object van dit onderzoek. De aanleiding hiervoor is het door PPS Geclaimde succes, van de door haar ontwikkelde methode voor herinrichting van de openbare ruimte in de Verenigde Staten. Dit door PPS geclaimde succes zal in dit onderzoek worden onderzocht. Daarnaast wordt ingegaan op de achtergronden van de methode. Waar komt de PPS Placemaking methode vandaan? Hoe is deze ontstaan en op welke manier werkt deze? De belangrijkste vraag in dit onderzoek is echter: is de Placemaking methode ook in de Nederlandse openbare ruimte toepasbaar?

1.1.3 Doelstelling, vraagstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht verkrijgen in wat de PPS Placemaking methode precies inhoudt en of deze methode in de Nederlandse openbare ruimte kan worden toegepast. Daarnaast zal worden ingegaan op de vraag hoe de PPS Placemaking methode past binnen de sociaal geografische benaderingen van ruimte. Wanneer duidelijk is wat door PPS onder Placemaking wordt verstaan en wat de methode precies inhoudt, is het mogelijk om te kijken of de methode toepasbaar is in de openbare ruimte in Nederland. Hierbij worden de verschillen in de planningscultuur tussen de Verenigde Staten en Nederland meegenomen. Dit onderzoek moet uiteindelijk resulteren in een advies over de bruikbaarheid van de Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte.

De doelstelling van dit onderzoek kan als volgt gedefinieerd worden:

Inzicht krijgen in de inhoudelijke betekenis van Placemaking en de wijze waarop deze methode door PPS in de Verenigde Staten wordt toegepast om een advies te kunnen geven over de bruikbaarheid van de PPS Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte.

Om de bovengenoemde doelstellingen te kunnen bereiken is het van belang om onderzoeksvragen te stellen die het onderzoek de juiste richting op helpen. De centrale onderzoeksvraag in dit onderzoek, die vanuit deze doelstelling kan worden afgeleid is:

Is de Placemaking methode zoals deze door 'Project for Public Spaces' is ontwikkeld ook in Nederland toepasbaar?

De beantwoording van deze centrale onderzoeksvraag zal geschieden met behulp van deelvragen. Deze deelvragen kunnen als volgt worden geformuleerd:

1. Waarop zijn de ideeën rond Placemaking gebaseerd?
2. Wat verstaat *Project for Public Spaces* onder de Placemaking methode?
3. Hoe kan Placemaking binnen de sociaal geografische benaderingen van ruimte worden geplaatst?
4. Wat is openbare ruimte en wat is de betekenis ervan voor een stad?
5. Wat is de Nederlandse benadering van openbare ruimte?
6. Zijn er verschillen tussen de Nederlandse en de Amerikaanse openbare ruimte? Zo ja welke?
7. Op welke wijze verschilt het Nederlandse planproces van het Amerikaanse in relatie tot de PPS Placemaking methode?
8. Wat zijn de uitkomsten en resultaten van projecten waar de Placemaking methode is toegepast?
9. Is de Placemaking methode in Nederland bruikbaar?

Dit onderzoek bestaat uit drie onderdelen die samen zullen leiden tot het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag. Het eerste deel is het theoretische deel. In dit deel worden de eerste zeven deelvragen beantwoord. Dit gebeurt aan de hand van literatuuronderzoek en interviews met deskundigen (wetenschappers, beleidsmakers, commerciële adviseurs, e.d.).

Het tweede deel van het onderzoek bestaat uit het bespreken van twee case studies (deelvraag 8) van bestaande projecten die PPS in de Verenigde Staten heeft uitgevoerd. Deze case studies zijn illustratief van aard en hebben als doel inzicht te verschaffen in de stappen die worden gezet tijdens het toepassen van de Placemaking methode. Gekeken zal worden of deze stappen ook in Nederland mogelijk zijn.

Het derde deel bestaat uit interviews met deskundigen op beleidsniveau in Nederland. Dit zijn deskundigen die zich, vanuit de wetenschap, de overheid en het bedrijfsleven, op een beleidsmatige wijze bezighouden met de (her)inrichting van de openbare ruimte in Nederland. Met deze deskundigen is de laatste deelvraag (deelvraag 9) bediscussieerd en is gezocht naar een antwoord op de vraag of de PPS Placemaking methode in Nederland in hun optiek bruikbaar is. Op de structuur van het onderzoek zal in paragraaf 1.1.3. worden teruggekomen.

1.2.1 Maatschappelijk belang van het onderzoek

Volgens het ministerie van VROM onderkennen gemeentes en burgers het belang van de openbare ruimte in de stad (VROM, 2005). De openbare ruimte bepaalt, volgens VROM, voor een belangrijk deel het aanzien van straten en wijken. Een mooie, schone en gezellige openbare ruimte kan een positieve invloed hebben op het woongenot van de buurtbewoners. Daarnaast kan een park ook bezoekers uit bijvoorbeeld andere steden aantrekken. De leefomgeving van mensen staat de laatste jaren prominent op de maatschappelijke en publieke agenda. De openbare ruimte wordt daarbij steeds nadrukkelijker betrokken (VROM, 2005).

In dit onderzoek wordt de Placemaking methode van PPS bestudeert en wordt onderzocht op welke wijze deze methode een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de openbare ruimte in de Nederlandse steden. Deze verbetering is in de optiek van veel gemeenten noodzakelijk (Verhoeven, 2009). PPS claimt met haar Placemaking methode in verschillende steden en in verschillende landen succes te hebben gehad. De methode is echter nog niet in Nederland toegepast. In de komende tijd zal hier misschien verandering in komen. Het kennisplatform CROW, dat (de)centrale overheden helpt op het terrein van infrastructuur, verkeer, vervoer en openbare ruimte wil de PPS Placemaking methode onder de aandacht brengen van gemeentes. Gemeenten kunnen kiezen voor de Placemaking methode als mogelijk interessante methode om te gebruiken bij het herinrichten van de openbare ruimte. In november 2008 heeft het CROW een Nederlandse vertaling uitgebracht van het cursusboek *'How to Turn a Place Around'* van PPS om de Placemaking methode toegankelijker te maken voor geïnteresseerde gemeenten in Nederland (Verhoeven, 2009). Het CROW kan gemeenten ondersteunen bij het gebruiken van de PPS Placemaking methode in Nederland en wil de methode daarnaast verder verfijnen voor de Nederlandse situatie. De vertaling van het eerder genoemde cursusboek is hiervan het begin. Dit onderzoek levert een bijdrage aan deze doelstelling.

Het onderzoek is geschreven binnen de werkomgeving van bureau Delfini. Delfini is als bureau gespecialiseerd in het thema sociale veiligheid in het openbaar vervoer. Hierbij richt zij zich nadrukkelijk ook op de herinrichting van stations en stationsomgevingen. De bedrijfsfilosofie hierbij is grotendeels gebaseerd op de Placemaking methode van PPS. De meerwaarde van dit onderzoek voor bureau Delfini is dat zij zich de komende jaren verder wil specialiseren in het toepassen van de PPS Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte. Dit onderzoek hoopt daaraan een bijdrage te leveren door het inzicht in de methode verder te vergroten. Zie bijlage 1 voor meer achtergrondinformatie over bureau Delfini. In Bijlage 2 is achtergrond informatie opgenomen over het CROW.

Het onderzoek kan behalve voor bureau Delfini en het CROW ook interessant zijn voor het ministerie van VROM, gemeenten, adviesbureaus en woningbouwcoöperaties. Zij kunnen allen een beleidsmatige rol spelen bij de herinrichting van de openbare ruimte. In deze rol kunnen zij eventueel kiezen voor de Placemaking methode wanneer zij gebruikers willen betrekken in het proces en (bijvoorbeeld uit dit onderzoek) blijkt dat de PPS Placemaking methode in Nederland toepasbaar is. Het ministerie kan eventueel voorwaarden creëren die de toepassing van de PPS Placemaking methode in Nederland vergemakkelijken.

1.2.2 Wetenschappelijk belang van het onderzoek

Naast een maatschappelijk belang wil dit onderzoek ook een wetenschappelijke bijdrage leveren. Het vakgebied van de Sociale Geografie kent veel verschillende benaderingen en opvattingen over de interactie tussen de mens en ruimte (zie voor een overzicht bijvoorbeeld Aitken and Valentine- *Approaches to Human Geography*).

Er zijn verschillende opvattingen over de rol die een stad, en haar openbare ruimte, in het leven van mensen spelen. Om de PPS Placemaking methode te kunnen plaatsen zal eerst worden ingegaan op de kernwaarden die ten grondslag liggen aan de methode. Gebruikers van de PPS Placemaking methode gaan er vanuit dat ruimte door de mens maakbaar is en dat deze ruimte door interventies van mensen kan veranderen. In het theoretisch kader wordt hierop ingegaan en zal de PPS Placemaking methode binnen de (algemene) geografische benaderingen worden geplaatst. Uitgangspunt hierbij is de theorie van Lefebvre. Lefebvre schreef het boek *The production of space*, waarin hij ingaat op het thema 'space' en de manier waarop ruimte ontstaat in een stad.

Door de PPS Placemaking methode te plaatsen binnen de algemene benaderingen van de geografie is het mogelijk om inzicht te geven in de basisprincipes die aan de methode ten grondslag liggen. In Nederland is tot op heden weinig onderzoek verricht naar Placemaking. Wel is Tineke Lupi in december 2008 aan de Universiteit van Amsterdam gepromoveerd op een onderzoek naar de Placemaking van IJburg. In dat onderzoek heeft Placemaking een abstractere invulling gekregen dan dat het in dit onderzoek zal hebben. Lupi keek ook niet expliciet naar de openbare ruimte maar naar de sociale constructie van de wijk IJburg als geheel (Lupi, 2008). Hierdoor is er ruimte voor onderzoek naar de toepasbaarheid van de Placemaking methode, zoals deze door PPS wordt gehanteerd, in de openbare ruimte in Nederland. Daarmee heeft dit onderzoek nadrukkelijk een ander uitgangspunt dan bij het onderzoek van Lupi.

Naast een bijdrage aan de discussie rond Placemaking, past dit onderzoek ook in de bredere wetenschappelijke theorievorming van culturele stadsgeografie en de veranderingen in de stad (stadsvernieuwing). Sinds het begin van deze eeuw is het betrekken van bewoners bij stadsvernieuwingprojecten (weer) steeds meer een gewoonte. Ook het ministerie geeft aandacht aan deze trend (VROM, 2008). De Placemaking methode past binnen deze trend omdat hierbij gebruikers een grote rol spelen. Daarbij kan de vraag gesteld worden hoeveel invloed burgers daarbij hebben. Dit onderzoek levert hierdoor niet alleen een bijdrage aan de discussie rond Placemaking op zich, maar ook aan de bredere discussie in de wetenschap over steden en stadsvernieuwing.

1.3 Methode van onderzoek

1.3.1. Omschrijving begrippen

De hoofdvraag van dit onderzoek (Is de Placemaking methode zoals deze door 'Project for Public Spaces' is ontwikkeld ook in Nederland toepasbaar?) bestaat uit twee begrippen welke in deze paragraaf verder zullen worden geoperationaliseerd.

De Placemaking methode zoals deze door 'Project for Public Spaces' is ontwikkeld, kan worden gezien als een methode om burgers te betrekken bij de herinrichting van de openbare ruimte. De methode is normatief van aard. Een openbare ruimte is in de optiek van PPS succesvol als deze de volgende vier eigenschappen bevat:

1. De openbare ruimte moet toegankelijk zijn.
2. De openbare ruimte moet comfortabel zijn en een goed imago hebben.
3. Er moeten activiteiten plaatsvinden in de openbare ruimte waardoor deze wordt gebruikt.
4. De openbare ruimte moet een gezellige uitstraling hebben.

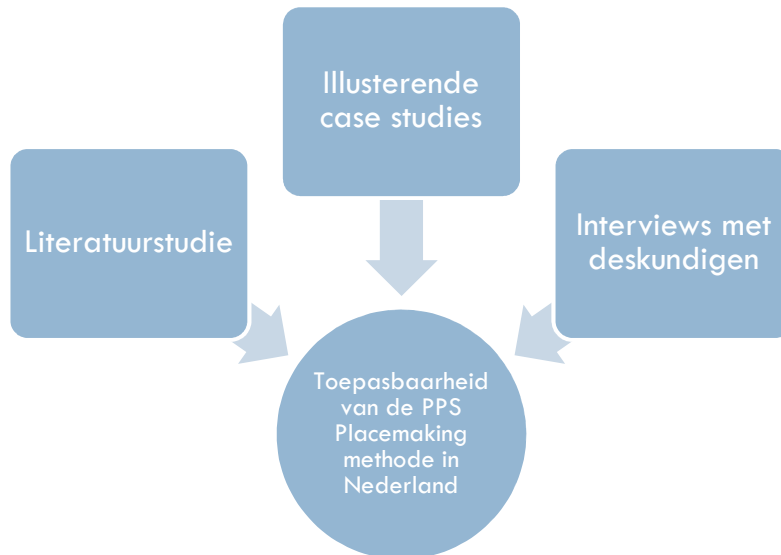
De methode zal in hoofdstuk twee verder worden uitgewerkt.

Het tweede begrip is 'toepasbaar'. Wanneer in dit onderzoek wordt gesproken over de toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode, dan wordt onderzocht welke knelpunten beleidsmakers kunnen tegenkomen wanneer zij de PPS Placemaking methode in Nederland willen gebruiken bij het herinrichten van de openbare ruimte. Onderzocht zal worden of de eventuele verschillen tussen de openbare ruimte in de Verenigde Staten en Nederland de bruikbaarheid van de methode in Nederland beïnvloed. Daarnaast

wordt gekeken of de methode past binnen de planningscultuur in Nederland en de participatie van burgers daarin. Tijdens het onderzoek worden deze toepassingscriteria gezocht. In de conclusie wordt aangegeven in welke mate deze knelpunten een belemmering vormen voor het toepassen (het gebruik) van de PPS Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte en op welke wijze deze knelpunten kunnen worden opgelost.

1.3.2. Opbouw van het onderzoek

Het onderzoek dat in deze scriptie centraal staat vaalt uiteen in drie delen welke hieronder schematisch worden weergegeven:

Figuur 1 Onderzoeksdesign

De toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode in Nederland wordt ten eerste onderzocht aan de hand van een theoretisch kader (literatuurstudie) naar de achtergronden van de PPS Placemaking methode. Onderzocht zal worden binnen welke geografische benaderingen de PPS Placemaking methode kan worden geplaatst. Het discours omtrent de openbare ruimte in de stad wordt besproken en er zal worden ingegaan op de vraag welke rol openbare ruimte in de stad speelt. Tenslotte zal in dit deel de rol die bewoners en gebruikers spelen in het planningsproces in Nederland worden onderzocht. Binnen de PPS Placemaking methode spelen de gebruikers immers een belangrijke rol.

Nadat het theoretische deel is afgerond worden twee projecten besproken waarbij PPS haar Placemaking methode in de praktijk heeft toegepast. Deze projecten zijn afkomstig uit de Verenigde Staten, omdat in Nederland nog geen voorbeelden zijn waarbij de PPS Placemaking methode in de praktijk is toegepast. Bij de case studies worden de stappen beschreven die bij het toepassen van de PPS Placemaking methode zijn doorlopen. De stappen geven inzicht in de wijze waarop Placemaking in de openbare ruimte wordt gebruikt. Op deze wijze kan worden onderzocht of deze stappen ook in de Nederlandse omstandigheden kunnen worden gezet.

Tenslotte zal met deskundigen, die beleidsmatig of wetenschappelijk betrokken zijn bij de herinrichting van de openbare ruimte in Nederland, worden gediscussieerd over de toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode in Nederland. De vraag zal worden gesteld welke kansen en belemmeringen de deskundigen hierbij verwachten. Voor een duidelijk beeld van de achtergrond die de deskundigen hebben wordt aan het begin van het hoofdstuk ingegaan op de achtergronden van de geïnterviewden. Tevens zal de wijze van interviewen worden verantwoord.

De keuze voor deze triangulatie van methoden komt voort uit de onderzoeksvraag. In dit onderzoek staat de vraag centraal of de PPS Placemaking methode toepasbaar is in de Nederlandse openbare ruimte. Één van

de mogelijke methoden om dit te onderzoeken is het starten van een pilot. In een dergelijke pilot wordt de PPS Placemaking methode in Nederland toegepast. Het implementatieproces kan worden beschreven waardoor kan worden onderzocht tegen welke knelpunten eventueel wordt aangelopen. Echter omdat de Placemaking methode van PPS een langdurig en omvangrijk proces is, is het met het oog op dit onderzoek niet haalbaar gebleken om een dergelijke pilot te starten. Het vinden van een geschikte locatie, het verkrijgen van toestemming van een gemeente, het doorlopen van de Placemaking methode en het implementeren van de uitkomsten kost waarschijnlijk minimaal anderhalf jaar (PPS, 2000). Door het gebruik van verschillende methoden en data wordt de dekking van het onderzoek vergroot wat moet resulteren in een hogere validiteit van het onderzoek ('t Hart, Boeije, & Hox, 2005). Dit heeft er toe geleid dat in dit onderzoek gekozen is de Placemaking methode van PPS op de eerder beschreven wijze te onderzoeken. Het onderzoeksdesign is schematisch weergegeven in figuur 1.

1.4 Leeswijzer

De Placemaking methode van PPS is, zoals aangegeven, in dit onderzoek op drie manieren worden benaderd. Het volgende hoofdstuk start met een theoretische benadering van de PPS Placemaking methode en haar basisprincipes. Nadat duidelijk is wat er in dit onderzoek precies onder de Placemaking methode wordt verstaan, zal in hoofdstuk 3 worden ingegaan op de (sociale) constructie van ruimte. Hierbij wordt de PPS Placemaking methode in een breder geografische perspectief geplaatst. Omdat de PPS Placemaking methode gaat over het herinrichten van de openbare ruimte in de stad, zal in hoofdstuk 4 hierop worden ingegaan. In dit hoofdstuk wordt het discours omtrent de openbare ruimte in de stad besproken en zal worden ingegaan op de vraag welke rol openbare ruimte in de stad speelt. Het laatste theoretische hoofdstuk (5) tenslotte wordt ingegaan op de rol die bewoners en gebruikers spelen in het planningsproces in Nederland. Binnen de PPS Placemaking methode hebben de gebruikers immers een belangrijke rol.

Nadat het theoretische deel is afgerond worden in hoofdstuk 6 twee projecten besproken waarbij PPS haar Placemaking methode in de praktijk heeft toegepast. Hierbij zullen de stappen worden beschreven die zijn doorlopen. Deze stappen geven inzicht in de wijze waarop PPS de Placemaking methode in de openbare ruimte toegepast. Aan de hand van deze praktijkvoorbeelden kan worden gekeken of deze stappen (in theorie) ook in de Nederlandse omstandigheden kunnen worden gezet.

Het derde deel van dit onderzoek (hoofdstuk 7) bestaat uit interviews met deskundigen op het gebied van de openbare ruimte of de Placemaking methode. In het hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag of de Placemaking methode volgens deze deskundigen ook in Nederland toepasbaar is. Voor een duidelijk beeld van de achtergrond die de deskundigen hebben wordt aan het begin van het hoofdstuk ingegaan op de achtergronden van de geïnterviewden en daarnaast de wijze van interviewen.

Het onderzoek wordt afgesloten met een algemene conclusie. Hierin zal antwoord worden gegeven op de gestelde hoofdvraag. Dit zal gebeuren op basis van de drie onderdelen van het onderzoek. In dit laatste hoofdstuk zal ook worden gereflecteerd op de vraag op het onderzoek. Indien van toepassing zal worden aangegeven of eventueel verder onderzoek wat naar aanleiding van dit onderzoek zou kunnen plaatsvinden.

DE PLACEMAKING METHODE

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de vraag behandeld waarop de ideeën rond Placemaking zijn gebaseerd. Wie waren de inspirators van 'Project for Public Spaces' en op welke wijze is hun werk vertaald in de Placemaking methode? Wanneer dit besproken is zal in dit hoofdstuk de Placemaking methode zelf verder worden uitgelegd.

De Placemaking methode zoals deze door PPS wordt uitgedragen heeft een duidelijke normatieve grondslag. De visie van PPS is niet de enige visie voor het herinrichten van de openbare ruimte. Er kan bijvoorbeeld ook voor gekozen worden om gebruikers niet te betrekken en gebruik te maken van de deskundigheid van bijvoorbeeld stedenbouwkundigen of architecten. Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over een succesvolle openbare ruimte zal dat ook vanuit deze normatieve grondslag moeten worden gezien.

2.1.2 Het ontstaan van Project for Public Spaces

Met name in de Verenigde Staten zijn een aantal organisaties actief met het toepassen van Placemaking in de openbare ruimte. Voorbeelden hiervan zijn 'Townscape', 'Project for Public Spaces', 'Placematters' en 'Sustainable-placemaking'. De meeste organisaties zijn ontstaan in het begin van de jaren zeventig. Een verklaring hiervoor is te vinden in de ontwikkeling van de Amerikaanse maatschappij op dat moment. Drie aspecten spelen hierbij in mijn optiek een belangrijke rol: Ten eerste het boek 'The Death and Life of Great American Cities', geschreven door de stadssocioloog en activiste Jane Jacobs, dat in 1961 uitkwam. Daarnaast was het werk van William H. Whyte bij de 'New York planning commission' in de jaren zestig en zeventig een bron van inspiratie. Tenslotte werden de opkomende Placemaking organisaties beïnvloed door de architectonische stroming 'New Urbanism' die zich verzette tegen de *urban sprawl* (het opeten van groene ruimte aan de randen van de stad en het toenemend autogebruik) die in de jaren zestig en zeventig opkwam in de Verenigde Staten. Hieronder zal ik deze drie inspiratiebronnen verder bespreken en aangeven op welke wijze de ideeën van deze inspirators terugkomen in de PPS Placemaking methode.

Het boek van Jacobs (1961), kan worden gezien als een van de meest invloedrijke boeken ooit verschenen over stadsontwikkeling. Jacobs uit in het boek kritiek op de Amerikaanse manier van stadsinrichting. Op dat moment werden er in de Verenigde Staten voornamelijk monofunctionele binnensteden gebouwd met daarnaast slaapsteden waarvandaan mensen met de auto heen en weer pendelden naar hun werk. De winkels verdwenen uit de binnenstad en verhuisden naar grote *shopping malls* aan de randen van de stad. Het boek brak met deze heersende opvatting over moderne stadsontwikkeling en pleitte voor het herstel van oude stadswijken, met de nadruk op de sociale intimiteit en de controle van stoep en straat door voetgangers. Kernbegrippen hierbij zijn afwisseling in economisch aanbod en variatie in de stedelijkheid. Met dit laatste geeft Jacobs kritiek op de monotone bouw in veel Amerikaanse steden (Jacobs, 1961).

In de stad zoals Jacobs die voor ogen heeft zijn buurten dichtbevolkt en is er sprake van een zo groot mogelijke diversiteit van bevolking, functies en architectuur. In deze buurten leven compacte gemeenschappen van bewoners die er wonen, werken en recreëren. Door de gevarieerde bevolking worden de straten intensief gebruikt gedurende verschillende periodes van de dag. Jacobs geeft als voorbeeld dat 's morgens vroeg mensen naar hun werk gaan terwijl later op de dag moeders met jonge kinderen over diezelfde straten lopen om hun boodschappen te doen. Deze boodschappen worden gedaan bij lokale ondernemingen in de wijk, in plaats van een *shopping mall* aan de rand van de stad. In de jaren zestig werden de binnensteden in de Verenigde Staten verlaten en zijn kleine ondernemers door diezelfde *shopping malls* weggeconcurrerd. In de stad van Jacobs voorzien deze lokale ondernemers echter de gemeenschap. Met hun aanwezigheid in de wijk zorgen zij voor extra sociale controle. Volgens Jacobs zou dit de straten grotendeels vrij maken van criminaliteit en misdaad.

Dit principe van sociale controle door de aanwezigheid van mensen typeerde Jacobs als 'ogen op de straat'. Het kan gezien worden als een opwaartse spiraal. Ondernemers zijn aanwezig in de wijk en bieden mensen dicht bij huis de mogelijkheid om hun inkopen te doen. Mensen komen hierdoor te voet. De stoep wordt zo

intensiever gebruikt, zo betoogt Jacobs, en dit zorgt ervoor dat mensen zich veilig voelen. De aanwezigheid van mensen trekt andere mensen aan. De kleine ondernemingen voegen daardoor een stabiliserend sociaal element aan de buurt toe. Dit trekt vervolgens weer anderen, bijvoorbeeld kunstenaars, die zich vestigen in de oude gebouwen en deze gebruiken als expositieruimtes. Deze groep zou de wijk hierdoor verrijken met hun interesse en creativiteit (Jacobs, 1961).

In Jacobs optiek zou het fijnmazige stratenpatroon en de korte blokken in de buurt een menigte van mensenstromen (scharrelstructuur) creëren. De scharrelstructuur zorgt voor een economische (meer ondernemers), sociale (mensen leren hun buurtbewoners kennen), en politieke (het debat zal worden gestimuleerd) wisselwerking en draagt bij aan de opbouw van een samenhangende buurt. Jacobs bemerkte dat dergelijke buurten ertoe neigden zelfregulerend te zijn, met een web van informele overeenkomsten (Jacobs, 1961). In het werk komen zowel sociaal geografische (de diversiteit van ruimtegebruik) als sociologische (de betekenis die de buurt heeft voor haar bewoners) aspecten terug. Het boek stond centraal in vele projecten en initiatieven waaronder ook de Placemaking methode van PPS. De Placemaking methode is erop gericht zoveel mogelijke (diverse) activiteiten te creëren in de openbare ruimte om zoveel mogelijk bezoekers te trekken. Door deze activiteiten maken bezoekers met elkaar kennis en wordt de openbare ruimte een ontmoetingsplek.

De belangrijkste kritiek op de ideeën van Jacobs is dat deze achterhaald en niet realistisch zijn in een moderne samenleving (Lupi, 2008). De maakbare samenleving van Jacobs is in de huidige tijd niet meer mogelijk zo wordt betoogt. Echter de theorie wordt nog steeds veelvuldig aangehaald en gebruikt. De uitgangspunten zijn ook nooit weerlegd (Deben, 2009).

De tweede inspirator van PPS was William H. Whyte. Whyte observeerde de uitwerking van nieuw ontworpen openbare ruimtes in de praktijk. Hij is geïnteresseerd in de vraag op welke wijze gebruikers nieuw gecreëerde pleinen en parken gebruiken en of dit gebruik overeen komt met wat vooraf was bedacht. Het onderzoek heeft geresulteerd in het '*street life project*', een studie waarbij het gedrag van voetgangers in de stedelijke dynamiek is onderzocht. Een van de directeuren van PPS werkte in dit project met Whyte samen (PPS, 2009). De kern van het onderzoek bestaat uit observaties van mensen in de openbare ruimte. Whyte constateert dat het sociale leven in de stad voor een belangrijk deel op straat plaatsvindt. Met name in de openbare ruimte ontmoeten mensen elkaar. Whyte betoogt allereerst dat de openbare ruimte een fundamentele bijdrage levert aan het leven van individuen. Zij komen in contact met anderen. Ten tweede stelde hij dat mensen stemmen met hun voeten, ze maken gebruik van ruimten die comfortabel zijn en laten oncomfortabele ruimte links liggen. Door mensen te observeren en te interviewen is het mogelijk om informatie te verkrijgen over een bepaalde plaats en de wensen van de gebruikers. Whyte pleit daarom voor een *bottom up*, in plaats van een *top down* benadering bij het creëren van de openbare ruimte in de stad (Whyte, 1980). De ideeën van Whyte komen op dit punt terug in de PPS Placemaking methode. Het betrekken van de gebruiker is een centraal uitgangspunt in de methode. Op welke wijze dit wordt gedaan zal later in dit hoofdstuk worden besproken bij paragraaf 2.1.3.

Ten derde zijn sommige Placemaking organisaties zoals gezegd gelieerd aan de architectonische stroming *New Urbanism*. Deze stroming verzet zich tegen de *urban sprawl* in de Verenigde Staten. *New Urbanism* (letterlijk nieuwe stedelijkheid) vindt zijn oorsprong tegelijk met het werk van Jacobs en Whyte, en kan beschouwd worden als een stroming binnen de stedenbouw. Centraal staat het maken van een betere toekomst door middel van het verhogen van de kwaliteit van het leven aan de hand van het creëren van betere omgevingen voor woningen. Daarnaast streven aanhangers van deze stroming naar het versterken van de sociale cohesie binnen een dorp, wijk of straat. *New Urbanism* kan worden gezien als een revival van het plannen van volledig zelfvoorzienende steden en dorpen en vertoont daarmee veel overeenkomsten met het werk van Jacobs. De *New Urbanism* stroming verzet zich nadrukkelijk tegen de macht van architecten, die als veroorzakers van de Amerikaanse stadsplanning worden gezien. Bij de inrichting van de openbare ruimte leggen deze architecten teveel nadruk ligt op de esthetiek en te weinig op het gebruiksgemak, aldus aanhangers van het *New Urbanism* (Shibley, 1998).

De consequenties van de focus op esthetiek zijn later door de socioloog Richard Sennett betiteld als schadelijk voor het publieke debat, de democratie en de sociale cohesie. Sennett betoogt dat de (openbare) ruimte vaak zo wordt vormgegeven dat er 'dode ruimte' (*dead space*) ontstaat. Deze ruimte is bijvoorbeeld gericht op transport, de verplaatsing van mensen, en niet op de ontmoeting. Er is geen mogelijkheid om elkaar te ontmoeten. In de fysieke vormgeving betekent dit bijvoorbeeld dat er geen bankjes zijn waar mensen kunnen gaan zitten (Sennett, 2002).

De Socioloog Lyn Lofland (1998) verklaarde deze tendens door erop te wijzen dat de grootstedelijke omgeving historisch gezien als bedreigend wordt ervaren en dat het inrichten van ruimte sterk is ingegeven door anti-stedelijke elementen. In een dorp wordt een dorpsplein ervaren als een plein van alle inwoners en is het een centrale plek in de gemeenschap waardoor er vaak sprake is van een grotere betrokkenheid in vergelijking met een plein in een stad. In de stad wordt een plein ervaren als eigendom van velen en kennen de gebruikers elkaar meestal minder goed in vergelijking met het voorbeeld van het dorpsplein. De openbare ruimte in een stad wordt hierdoor anoniemer ervaren en is er minder sociale controle. Mensen zullen elkaar minder snel aanspreken op hun gedrag omdat zij bang zijn voor een agressieve reactie. De inrichting wordt hieraan aangepast. Bijvoorbeeld door het neerzetten van bankjes die (bijna) niet gesloopt kunnen worden. De afkeer van stedelijkheid, en in het bijzonder de openbare ruimte, is volgens Lofland zo groot, dat ontwikkelaars en planners om die reden openbare ruimte creëren die plezierige, esthetische ervaringen en interacties ontmoedigen in plaats van bevorderen (Lofland L. , 1998, p. 97).

Placemaking organisaties als PPS ageren tegen de dominante positie die een architect soms heeft en de manier waarop de openbare ruimte in de stad wordt ingericht. Als voorbeeld kan het schouwburgplein in Rotterdam worden genomen. Een plein dat in de media veel aandacht kreeg vanwege de vormgeving. De nadruk op esthetiek overschaduwde hier echter vaak de fundamentele functie van de openbare ruimte, namelijk de mogelijkheid om er te verblijven (door te zitten) en anderen te ontmoeten. Madden, een van de directeuren van Project for Public Spaces stelt: "Er bestaan tegenwoordig nieuwe bouwmaterialen die voor nieuwe, aantrekkelijke publieke ontmoetingsplaatsen kunnen worden gebruikt maar het proces van het creëren van een geweldige plek is niet veranderd: je moet er gewoon iets moois van maken en zorgen dat mensen er van alles kunnen doen. Architectuur is slechts van belang voor zover ze die doelstelling bevordert" (Walljasper, 2005).

Project for Public Spaces werd in 1975 opgericht door Fred Kent. De missie naar eigen zeggen is:

"Project for Public Spaces is a nonprofit organization dedicated to helping people create and sustain public spaces that build stronger communities."

(PPS, 2009)

Inmiddels werkt PPS over de hele wereld aan projecten en geeft zij diverse internationale trainingen rond de door haar ontwikkelde Placemaking methode.

2.1.3 Placemaking door PPS

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de vraag wat Placemaking in de optiek van PPS precies is en zal worden ingegaan op de keuze waarom de Placemaking methode van PPS in dit onderzoek centraal staat.

In dit onderzoek staat de door PPS ontwikkelde Placemaking methode centraal. Dit is niet de enige methode voor Placemaking in de openbare ruimte maar wel de belangrijkste. PPS kan gezien worden als de grootste non profit organisatie die zich met Placemaking bezig houdt. Het cursusboek met als titel '*How to Turn a Place Around*' wordt in de Verenigde Staten gezien als zeer invloedrijk bij het creëren van de openbare ruimte (Walljasper, 2005). PPS heeft, in tegenstelling tot andere organisaties, haar benadering van Placemaking op een toegankelijke wijze gedocumenteerd, waardoor het voor geïnteresseerde organisaties mogelijk is om zelf aan de slag te gaan met de methode. PPS is ook de enige organisatie die zijn Placemaking methode ook in andere landen onder de aandacht brengt. Het boek is in meerdere talen vertaald en PPS is in bijvoorbeeld

Schotland en Tsjechië betrokken bij projecten in de openbare ruimte. Ook in Nederland zijn, zoals eerder aangegeven, contacten met PPS. Het kenniscentrum CROW heeft het cursusboek ook in het Nederlands vertaald en uitgegeven en wil de kennis over de PPS Placemaking methode in Nederland bevorderen. Gemeenten kunnen, wanneer zij samen met burgers de openbare ruimte willen herinrichten, bijvoorbeeld kiezen voor de PPS Placemaking methode en bij het CROW aankloppen voor extra achtergrondinformatie over het gebruik ervan.

De Placemaking methode is ontstaan omdat volgens PPS de manier waarop vandaag de dag steden worden gebouwd te geïnstitutionaliseerd is. Dit is in de optiek van PPS niet ideaal want bewoners en gebruikers participeren volgens PPS zelden in de inrichting van de openbare ruimte. Ze krijgen daarnaast meestal geen echte gelegenheid om hun ideeën en wensen voor hun woonomgeving te uiten. PPS betoogt dat in sommige gevallen bewoners worden uitgenodigd voor een inspraakavond die uiteindelijk meer een informatieavond blijkt te zijn. Als de gebruiker betrokken wordt bij de inrichting van de openbare ruimte in zijn of haar directe woonomgeving, zal deze openbare ruimte beter voldoen aan de wensen van diezelfde gebruiker, aldus PPS. Als voorbeeld kan worden gedacht aan de inrichting van speelplekken in een wijk. Wanneer er een basketbalveld wordt aangelegd maar gebruikers liever willen voetballen dan voldoet men niet aan de wensen van de gebruikers. Aan deze wensen had men tegemoet kunnen komen wanneer men de gebruikers in een vroeg stadium bij de ontwikkeling van de speelplek had betrokken. Het succes hiervan hangt echter wel af van de interesse die de potentiële gebruikers hebben om deel te nemen aan het Placemaking proces.

PPS betoogt daarnaast dat als gebruikers worden betrokken bij de openbare ruimte zij ook hun verantwoordelijkheid eerder zullen nemen wanneer het gaat om toezicht (bijvoorbeeld op vernielingen) en onderhoud. Dit kan volgens PPS worden gezien als een extra winstpunt. De vraag is echter of alle potentiële gebruikers hiertoe in staat zijn. Wanneer een park wordt aangelegd in de buurt van seniorenwoningen is het de vraag of het realistisch is dat deze bewoners een rol kunnen spelen in het onderhouden van dat park. Daarnaast kan men zich in algemene zin de vraag stellen of gebruikers wel deskundig genoeg zijn om een bijdrage te leveren? Hoewel deze vraag moeilijk te beantwoorden is en voor een belangrijk deel afhankelijk is van de persoon kan in algemene zin wel worden gesteld dat gebruikers de openbare ruimte in hun woonomgeving erg goed kennen en daardoor wel kunnen aangeven waaraan behoefte is.

Omdat gebruikersgroepen in de loop van de tijd kunnen veranderen moet er ruimte blijven voor nieuwe ideeën en veranderingen stelt PPS. Kinderen groeien op en vinden bijvoorbeeld de wipkip die nu in een park is geplaatst over 10 jaar niet meer interessant. PPS erkent dit en stelt dat er altijd ruimte moet zijn om de openbare ruimte aan te passen aan de wensen en behoeftes van de gebruikers op dat moment (PPS, 2000). Dit kan worden opgevat als een uitnodiging om de ruimte jaarlijks te veranderen maar dat is in mijn optiek niet wat PPS bedoeld. PPS bedoeld waarschijnlijk dat een ontwerp altijd een tijdelijk karakter heeft en na verloop van tijd (bijvoorbeeld 10 jaar) kan worden aangepast aan de veranderende wensen van de gebruikers. Dit betekent wel dat er geld moet zijn om dit daadwerkelijk te realiseren.

Om de PPS Placemaking methode effectief te laten zijn moeten projectontwikkelaars volgens PPS verder kijken dan hun smalle lens van doelen of professionele disciplines. PPS stelt dat wanneer ontwikkelaars en planologen profiteren van het multi-dimensionale karakter van het placemakingproces, gemeenschappelijke problemen, zoals door autoverkeer gedomineerde straten, slecht gebruikte parken en ontoegankelijke stadspleinen, worden vermeden. De kern hierbij is te kijken naar de ruimte als een geheel in plaats van naar een onderdeel in een ruimte (zoals een gebouw). Met andere woorden wanneer een park ontwikkeld wordt is het volgens PPS belangrijk om dit op een integrale wijze, met alle betrokken partijen, te doen. De vraag is of dit in alle gevallen mogelijk is en of hier ruimte voor is. Wanneer een gebouw wordt gesloopt kan de omgeving in sommige gevallen nog steeds voldoen aan de wensen van gebruikers.

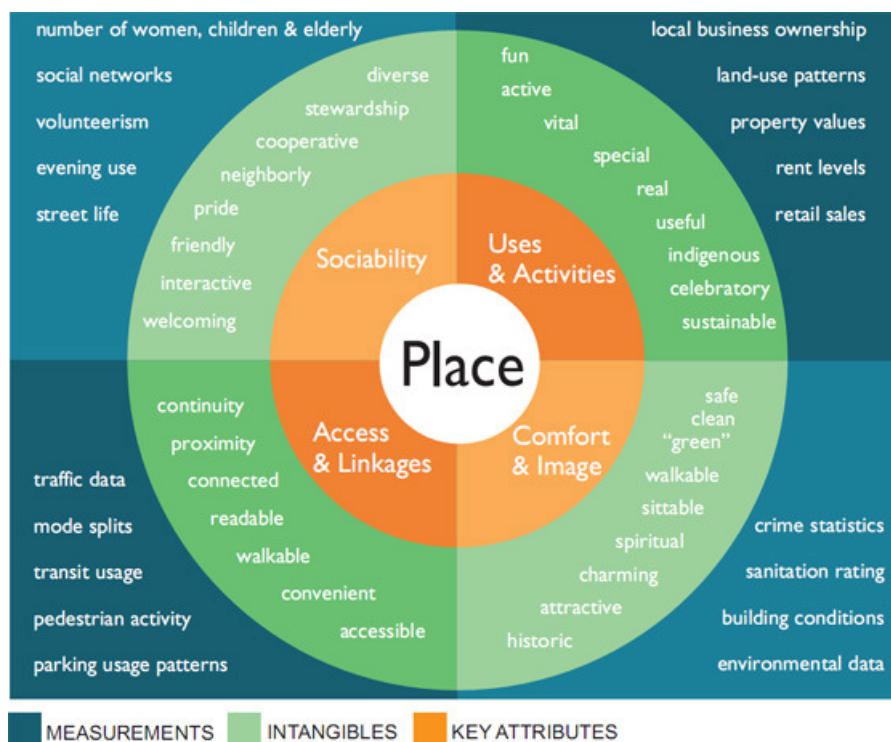
PPS stelt dat door het betrekken van lokale bewoners en gebruikers bij de herinrichting van de openbare ruimte het gemeenschapsgevoel versterkt wordt. Daarnaast betoogt PPS dat het ontwerp beter aansluit bij de behoeftes van de gebruikers. Op die manier kan Placemaking een belangrijk element zijn in het versterken van gemeenschappen (PPS, 2000). In een interview met het Nederlandse tijdschrift 'City Journal' zegt Fred Kent hierover: "Het gaat in elk geval niet om ontwerp en design, zoals veel Europeanen lijken te denken. Het

uiteindelijke ontwerp is wat ons betreft van ondergeschikt belang. Placemaking gaat over de mensen in een gemeenschap, die gezamenlijk een plek creëren waarin ze zich thuis voelen. Alleen de inwoners van een plaats kunnen dit. Overheden en ontwerpers zijn niet in staat tot succesvolle Placemaking, ze kunnen dit slechts ondersteunen.” (Nijhof, 2009). De Placemaking methode kan volgens PPS worden gezien als een middel om gebruikers te betrekken bij de inrichting van de openbare ruimte in de stad.

2.1.4 Een succesvolle openbare ruimte volgens PPS

PPS stelt dat, wanneer de Placemaking methode wordt toegepast en samen met gebruikers naar de openbare ruimte wordt gekeken, men tot een succesvolle openbare ruimte komt. Maar wat is in de optiek van PPS een succesvolle openbare ruimte? In het voorgaande is naar voren gekomen dat in de optiek van PPS, en geïnspireerd door de ideeën van Jacobs en Whyte, een goede openbare ruimte in ieder geval attractief is. Jacobs en Whyte inspireerden PPS door te stellen dat de openbare ruimte bezoekers iets te bieden moet hebben. In de optiek van Jacobs moeten mensen in ieder geval kunnen verblijven in de openbare ruimte. Mensen moeten kunnen flaneren in de openbare ruimte en er dient (in een stad) een focus te zijn op voetgangers. Omdat er veel verschillende mensen op straat lopen zal dit bijdragen aan het gevoel van veiligheid en dit zal effect hebben op het gebruik van de ruimte aldus Jacobs (Jacobs, 1961). Whyte beargumenteert daarnaast dat een openbare ruimte toegankelijk en comfortabel moet zijn. Dit betekent dat, wanneer een openbare ruimte wordt ontworpen, het duidelijk moet zijn op welke wijze deze straks gebruikt zal gaan worden (Whyte, 1980).

Vanuit de ideeën van Jacobs, Whyte en de *New Urbanism* stroming heeft PPS vier elementen ontwikkeld waaraan een openbare ruimte in de optiek van PPS moet voldoen om succesvol te zijn. Deze elementen zijn weergegeven in onderstaande diagram:

Figuur 2 Placemaking diagram (PPS, 2000, p. 17)

In het diagram is *place* (plaats) het centrale begrip. Bij deze plaats moet men bijvoorbeeld denken aan een park of een plein in de stad. Een dergelijke plaats moet in de optiek van PPS aan vier kernwaarden voldoen:

De ruimte moet **toegankelijk** zijn (*Access & Linkages*). Dit betekent dat verschillende gebruikersgroepen gebruik moeten kunnen maken van de openbare ruimte. Er dienen wandelpaden te zijn waar iemand met een

rollator of rolstoel over kan lopen, er moet ruimte zijn voor zowel fietsers (in de Nederlandse situatie) als voetgangers en er moeten bijvoorbeeld parkeerplaatsen zijn aan de rand van een park, zodat mensen met de auto naar het park toe kunnen om er vervolgens te gaan wandelen.

De ruimte dient daarnaast **comfortabel** zijn en een goed **imago** te hebben (*Comfort & Image*). PPS stelt dat comfort en uitstraling voor een belangrijke mate bepalen of de openbare ruimte daadwerkelijk wordt gebruikt. Het imago kan bijvoorbeeld worden ontleend aan de historie van een plek of door het benadrukken van historische elementen (denk bijvoorbeeld aan het Kronenburgerpark in Nijmegen waar bijvoorbeeld de oude Kronenburgertoren nog steeds staat). Dit is echter zeer subjectief en erg persoonsgebonden. Een ruimte is volgens PPS comfortabel wanneer het mogelijk is om in de ruimte te verblijven. Dit kan bijvoorbeeld door het plaatsen van bankjes.

Ten derde moet er in de Openbare ruimte iets te doen zijn. De ruimte moet worden **gebruikt** en er moeten **activiteiten** plaatsvinden (*Uses & Activities*). Door het neerzetten van bijvoorbeeld een glijbaan kunnen kinderen er spelen en zich vermaken. Wanneer in een park activiteiten plaatsvinden zoals een markt of een optreden van een band is er iets te doen. Dit trekt mensen aan en zal er volgens PPS voor zorgen dat de ruimte ook op andere momenten beter zal worden gebruikt. Mensen zullen met een goed gevoel naar huis gaan als ze een activiteit hebben bezocht en terug komen om eens rustig te wandelen in het park.

Tenslotte is het belangrijk dat de ruimte **gezellig** is (*Sociability*). Wanneer de ruimte bezoekers een goed gevoel geeft en ze op hun gemak stelt zullen ze eerder een praatje maken met andere bezoekers en zal er eerder samen worden gewerkt om de plek verder te volmaken (PPS, 2000). Ook gezelligheid is een subjectief begrip wat door iedereen anders wordt ervaren. Dit maakt het ingewikkeld om de PPS Placemaking methode te gebruiken.

Een succesvolle openbare ruimte bevat in de benadering van PPS deze vier kernwaarden. Wanneer al deze kernwaarden aanwezig zijn kan men spreken van een succesvolle openbare ruimte. Deze kernwaarden zijn te herkennen aan de elementen die in de groene cirkel worden genoemd. De elementen in de blauwe cirkel kunnen worden beschouwd als kwantitatieve meetwaarden waaraan de kernwaarden kunnen worden gemeten. Als voorbeeld: PPS stelt dat een openbare ruimte toegankelijk is (*Acces & Linkages*) wanneer er voetpaden zijn die voor iedereen (dus bijvoorbeeld ook met een rollator) toegankelijk zijn. Dit is vervolgens meetbaar aan de hand van de hoeveelheid wandelaars (*pedestrian activity*). De waarden in de groene cirkel zijn kwalitatieve gevoelswaarden die moeilijk te kwantificeren zijn. Dit is ook een belangrijk kritiekpunt op de methode. PPS geeft bijvoorbeeld niet aan wanneer een park schoon is (clean). Dit is volgens PPS namelijk mede afhankelijk van het referentiekader van de gebruiker (PPS, 2007). Desondanks zou geprobeerd kunnen worden om bijvoorbeeld categorieën te creëren. Op deze wijze kunnen verschillende openbare ruimtes ook met elkaar worden vergeleken en versterkt het de bruikbaarheid van de methode. Omdat PPS niet geheel duidelijk maakt wanneer er sprake is van bijvoorbeeld een toegankelijke openbare ruimte wordt het lastiger om de methode te gebruiken zonder PPS. De bruikbaarheid van de methode kan worden versterkt wanneer er duidelijkere maatstaven zijn om de verschillende aspecten te meten.

PPS stelt dat wanneer de ruimte samen met bewoners en gebruikers wordt ingevuld volgens de Placemaking methode deze kernwaarden makkelijker kunnen worden gerealiseerd. Door het betrekken van de gebruikers maakt men immers gebruik van hun inspiratie en zullen de gebruikers zich betrokken voelen bij de ruimte. Zij zullen daardoor als ambassadeurs kunnen optreden en andere bezoekers aantrekken. Met andere woorden: PPS stelt dat wanneer de gebruikers betrokken worden bij de herinrichting zij onderdeel worden van het proces. Daardoor zullen zij zelf ook verantwoordelijkheid ervaren wanneer er in de openbare ruimte tekortkomingen zijn en zullen zij misschien eerder zelf een bijdrage leveren aan de groenvoorziening. Volgens Deben zijn de vier genoemde thema's van PPS gebaseerd op de ideeën en het werk van Jane Jacobs. Jacobs pleitte in haar boek (*'The Death and Life of Great American Cities'*) voor diversiteit en activiteiten op straat. Door concrete kwalitatieve punten ten aanzien van de vier thema's te verbeteren wordt de openbare ruimte voor meerdere gebruikersgroepen aantrekkelijk waardoor er meer sprake is van diversiteit (Deben, 2009).

2.1.5 De Placemaking methode

De Placemaking methode zal volgens PPS dus resulteren in een succesvolle (veel gebruikte) openbare ruimte. Bij het herinrichten van de openbare ruimte stelt PPS dat het belangrijk is gebruikers vanaf het allereerste begin bij het proces te betrekken. Dit zorgt er niet alleen voor dat de openbare ruimte aansluit bij de wensen van de gebruikers, maar ook dat zij elkaar leren kennen en zich samen inzetten voor deze ruimte. Deze benadering noemen zij Placemaking.

De Placemaking methode van PPS kan daarom worden gezien als een bottom up benadering die door beleidsmakers kan worden gebruikt bij het herinrichten van de openbare ruimte. Doel van de PPS Placemaking methode is een openbare ruimte te creëren die recht doet aan de vaak uiteenlopende meningen en visies van een gemeenschap en de gebruikers. Met andere woorden, zoveel mogelijk gebruikers groepen moeten zich thuis voelen in de openbare ruimte. Wanneer dit lukt heeft men in de optiek van PPS recht gedaan aan de input van de betrokkenen. Er ontstaat een openbare ruimte die attractief is en voldoet aan de wensen van de verschillende gebruikersgroepen. Volgens de directeur van PPS focussen overheden vaak op grootschalige, topdown tekentafel projecten. Placemaking gaat volgens hem terug naar de basis: het draait om het ontwikkelen van ondernemingszin door bewoners daadwerkelijk vanaf het begin te betrekken (Nijhof, 2009). Als kanttkening kan worden geplaatst dat het misschien onmogelijk om aan de wensen van alle gebruikersgroepen te voldoen. Het streven ernaar maakt van de PPS Placemaking methode wel een mooi uitgangspunt.

Aan de PPS Placemaking methode liggen 11 principes ten grondslag die volgens PPS als onderliggende visie kunnen worden beschouwd. Deze principes worden hieronder beschreven en vervolgens wordt aangeven op welke wijze zij in het Placemaking proces terug komen:

Placemaking

Beschouw gebruikers als experts	Buurtbewoners kennen de plek het beste, en hebben waardevolle inzichten. Het is belangrijk ze zo vroeg mogelijk in het proces te betrekken.
Creëer een ruimte, geen ontwerp	Plekken moeten in eerste plaats een goed gevoel oproepen bij mensen. Het ontwerp is altijd minder belangrijk dan het gebruik.
Samenwerking is belangrijk	Samenwerking is van groot belang, (private) partners kunnen extra middelen of goederen leveren, waardoor bijvoorbeeld extra activiteiten kunnen plaatsvinden.
Niets is onmogelijk	Soms wordt een project zo groot dat het buiten de grenzen van een organisatie groeit. Samenwerking kan helpen het project te laten slagen. Wanneer deskundigen zeggen dat het niet kan, bedoelen ze volgens PPS dat het nog nooit op deze wijze is gedaan.
Observeer!	Door observatie komt men erachter hoe de openbare ruimte werkelijk wordt gebruikt.
Ontwikkel een visie op het gebruik van de ruimte	Welke activiteiten moeten plaatsvinden in de openbare ruimte? Wie zijn de gebruikersdoelgroepen?

Vormgeving van elementen is ondergeschikt aan functie	Vormgeving is belangrijk bij het creëren van openbare ruimte, maar gebruikers van ruimte moeten hierop invloed kunnen uitoefenen.
Synergie tussen (fysieke) elementen	Fysieke elementen worden zo geplaatst dat ze elkaar versterken en activiteiten rondom de elementen genereren.
Begin met de petunia's	Veel ontwerpen en projecten zijn groot, duur en duren lang. Het is daarom goed om te starten met kleine verbeteringen. Het geeft mensen het gevoel dat er iets verandert.
Geld is geen bepalende factor	Inrichten van openbare ruimte kost geld en is soms een belemmering om iets niet te doen. Door partners te betrekken is er meer mogelijk en kan men de kosten delen.
Het project is nooit af	Beheer bepaalt 80% van het succes van het succes van een openbare ruimte. Dit maakt dat een project nooit is afgerond. Er dient altijd aandacht voor het beheer te zijn.

Tabel 3: 11 principes van placemaking (PPS, 2000)

Wanneer beleidsmakers de Placemaking methode willen toepassen en gebruikers willen betrekken bij de inrichting van de openbare ruimte dan dienen deze principes als uitgangspunt. Ze geven echter geen garanties op succes waardoor het ingewikkelder wordt het belang van de verschillende principes te bepalen. PPS stelt bijvoorbeeld dat door deze principes de openbare ruimte per definitie een succes wordt. Dit is afhankelijk van het proces. Wat wordt er met de opmerkingen van gebruikers gedaan? Hoe worden fysieke elementen ten opzichte van elkaar geplaatst? Wanneer in een park een speeltuin wordt gecreëerd en daarnaast bankjes voor de ouders om op te zitten zal dit alleen werken wanneer de bankjes ook daadwerkelijk uitzicht hebben op de speeltoestellen en ouders hun kinderen in de gaten kunnen houden (PPS, 2000). Met andere woorden wanneer een project minder slaagt kan PPS gemakkelijk verwijzen naar misstappen in het proces en claimen dat het niet aan de methode kan liggen. Vanuit het belang van PPS is dit begrijpelijk maar dit zou kunnen betekenen dat om zeker te zijn dat de methode goed wordt gebruikt de betrokkenheid van PPS noodzakelijk is. Dit maakt de bruikbaarheid van de methode door derden ingewikkelder.

PPS geeft aan dat het toepassen van de Placemaking methode niet altijd gemakkelijk is. Consensus tussen verschillende gebruikers is soms moeilijk te bereiken. Het vaststellen van de belangen van alle betrokkenen kost tijd. Daarnaast zijn de gebruikers, bijvoorbeeld de betrokken bewoners, geen statisch gegeven. Buurten veranderen omdat mensen verhuizen, en daardoor zijn er steeds nieuwe gebruikers die ook weer nieuwe behoeftes hebben. PPS geeft aan dat er een mogelijkheid moet zijn om plaatsen constant te kunnen veranderen, aan de hand van de inzichten van dat moment. Hierdoor 'botst' de Placemaking methode met de visie van veel architecten. Architecten beschouwen de ruimtes die zij hebben ontworpen vaak als een vorm van kunst. Aan het ontwerp mag daarom meestal niets worden veranderd. De wensen en behoeftes van de gebruikers veranderen wel waardoor de openbare ruimte na verloop van tijd niet meer aansluit bij de gebruikers (PPS, 2008). Het stationsplein in Nijmegen is in dit verband een goed voorbeeld. Het plein is kaal, grijs en er zijn geen bankjes. Het is de inwoners van Nijmegen een doorn in het oog en in 2008 riepen zij het stationsplein uit tot de lelijkste plek van de stad (De Gelderlander, 2008). De gemeente kan echter niks veranderen aan de inrichting omdat zij hiervoor geen toestemming heeft van de architect die het plein ontworpen heeft (Baggerman, 2009).

Afbeelding 4 Het stationsplein in Nijmegen

De Placemaking methode van PPS kan worden gezien als een *bottom up* benadering voor de herinrichting van de openbare ruimte. De ideeën zijn geïnspireerd op het werk van Jacobs, Whyte en de *New Urbanism* stroming. Het toepassen van de Placemaking methode resulteert volgens PPS in een openbare ruimte die door verschillende gebruikersgroepen wordt gebruikt. Doordat PPS in de methode veel gebruik maakt van gevoelsaspecten en niet precies aangeeft op welke wijze deze te meten zijn is het ingewikkeld om de methode te gebruiken zonder de betrokkenheid van PPS. Wanneer beleidsmakers (in Nederland) gebruik willen maken van de PPS Placemaking methode kan worden overwogen om vooraf enkele meetbare doelstellingen vast te leggen. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de hoeveelheid zwerfvuil die in de openbare ruimte wordt geaccepteerd als indicator van de schoonheid van een plein.

In de volgende hoofdstukken zullen de belangrijkste kenmerken van de methode verder worden uitgediept. De PPS Placemaking methode zegt iets over de constructie van ruimte (hoofdstuk 3), over de rol die de openbare ruimte heeft in de stad (hoofdstuk 4) en over de rol van gebruikers in het planproces (hoofdstuk 5). Door deze kenmerken verder uit te werken en te onderzoeken welke fundamentele keuzen hieraan ten grondslag liggen wordt het inzicht in de methode en de bruikbaarheid ervan vergroot.

VAN PLACE NAAR PLACEMAKING

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is de Placemaking methode zoals deze door 'Project for Public Spaces' wordt gebruikt geïntroduceerd. Zoals in de inleiding van dit onderzoek aangegeven is, is de benadering van PPS normatief en dient deze een bepaald belang. PPS wil graag invloed uitoefenen op de inrichting van de openbare ruimte in de Verenigde Staten en is ervan overtuigd dat haar Placemaking methode daarvoor de meest ideale manier is. Daarbij staat de gebruiker in de methode centraal. De methode veronderstelt dat ruimte door mensen wordt gecreëerd en dat men ruimte daarmee kan zien als een sociale constructie. Plekken hebben immers geen natuurlijke vanzelfsprekende betekenis; deze is altijd het resultaat van menselijk handelen. Het gaat bij de PPS Placemaking methode daarom niet alleen over de technische constructie van ruimte (door het ontwerpen van een plein of park). Sterker, de nadruk ligt veel meer op het sociale proces waarbij aspecten uit de vormgeving betekenis krijgen. Anders gezegd, het gaat bij de sociale constructie van ruimte om de interpretatie van de (openbare) ruimte door de gebruikers (Lupi, 2008, pp. 27-28). In dit hoofdstuk zal op dat laatste aspect verder worden ingegaan. Eerst zal aan de hand van de theorie van Lefebvre worden ingegaan op het idee dat ruimte meer is dan alleen een fysieke constructie. Vervolgens zal worden ingegaan op de vraag op welke, geografische en planologische, principes en uitgangspunten de PPS Placemaking methode is gebaseerd.

3.2 De betekenis van plaats

PPS stelt dat een openbare ruimte meer is dan een fysieke constructie in de ruimte. Er vinden volgens PPS in de openbare ruimte ook sociale processen plaats. Wanneer in de wetenschappelijke literatuur over Placemaking wordt gesproken gebruiken auteurs vaak de ideeën van Lefebvre om uit te leggen dat openbare ruimte (zoals een plein) meer is dan alleen een fysieke plaats (zie bijvoorbeeld (Gieryn, 2000); (Lepofsky & Fraser, 2003) of (Lupi, 2007)). Een plein kan ook een ontmoetingsplek zijn, kan een bepaald gevoel bij mensen oproepen en op verschillende manieren worden ervaren. De ene bezoeker ervaart het plein bijvoorbeeld als gezellig terwijl een ander het als druk ervaart. Ruimte kan door deze verschillen in beleving worden beschouwd als een sociaal product. Dit uitgangspunt is afkomstig van Henri Lefebvre. Lefebvre schreef in de jaren 70 het boek '*La production de l'espace*'. In het boek benaderde hij ruimte voor het eerst niet alleen als een fysieke maar ook als sociale constructie. Volgens Lefebvre is ruimte (in een stad) alleen te begrijpen wanneer niet alleen gekeken wordt naar de fysieke inrichting maar ook naar de wijze waarop over ruimte wordt gedacht, hoe het wordt ervaren en welke claims worden gelegd op het gebruik ervan (Lefebvre, 1991).

Het idee dat openbare ruimte kan worden gezien als een sociaal product, valt te verklaren vanuit de Marxistische achtergrond van Lefebvre. Waar Marx in zijn theorie een onderscheid tussen arbeid en kapitaal maakt, voegt Lefebvre hier het element land of ruimte aan toe. Productie wordt daarmee niet langer gekenmerkt door de verhouding tussen arbeid en kapitaal, maar is ook van invloed op de ruimte. Dit lijkt vreemd maar is misschien logisch als men bedenkt, dat wanneer men iets wil produceren, de beschikbare ruimte hierop van invloed is. Het is niet zinvol om waterfietsen te verhuren in een park wanneer er geen vijver beschikbaar is. Deze vijver kan eventueel worden gecreëerd maar ook in dat geval blijft de ruimtelijke situatie van invloed op de mogelijkheden (Lefebvre, 1991). De productie is in de loop van de tijd veranderd. In de jaren dertig werden pleinen in de stad anders ontworpen dan vandaag de dag. Dit komt bijvoorbeeld omdat er in de jaren 30 veel minder auto's waren en er dus minder rekening gehouden hoefde te worden met de verkeersdruk. De openbare ruimte is hierdoor een weerspiegeling van de samenleving door de wijze waarop deze wordt ingericht en elke tijdsperiode creëert op deze wijze haar eigen ruimte (Lengkeek, 2002).

Omdat openbare ruimte vaak verschillende functies heeft, is het proces waarbij openbare ruimte wordt vormgegeven vaak ingewikkeld. Er is, volgens Lefebvre, voortdurend sprake van strijd tussen verschillende gebruikersgroepen die de ruimte elk op een andere manier ervaren (Lengkeek, 2002). De Placemaking methode van PPS probeert dit 'probleem' te ondervangen door de verschillende groepen bij het proces te betrekken en te zoeken naar een compromis. Lefebvre stelt dat machtsverhoudingen binnen een stad hun

weerslag vinden in de openbare ruimte. Dominante groepen zien hun visie vertaald in de inrichting van de ruimte. Wanneer de gemeente Nijmegen bijvoorbeeld een milieubewust stadsbestuur heeft dat gericht is op het bevorderen van het fietsgebruik, dan zal bij de inrichting van een plein waarschijnlijk rekening worden gehouden met deze fietsers. Omdat de machtsverhoudingen in een stad in de loop van de tijd veranderen is dit proces nooit afgerond (Lefebvre, 1991).

3.3. De veelzijdigheid van Placemaking

De wijze waarop mensen tegen een plein of park aankijken kan erg verschillen van de wijze waarop anderen tegen hetzelfde plein aankijken. Gebruikers vormen hun eigen ideeën over, en eigen beeld van hetzelfde park. Dit komt overeen met de kwalitatieve aspecten die PPS in het Placediagram naar voren brengt (figuur 2). Of een bepaald plein als schoon wordt ervaren of niet is afhankelijk van het referentiekader van de bezoeker. Dit referentie kader kan bijvoorbeeld worden beïnvloed door herinneringen die de bezoeker heeft aan het plein. Aan de andere kant is het ook mogelijk dat hij zich een bepaald beeld voorstelt bij het plein op basis van verhalen van anderen. Wanneer we de Placemaking methode van PPS bespreken dan richten we ons dus zowel op de fysieke als de sociale (mentale) aspecten van de openbare ruimte. Door de fysieke omgeving te beïnvloeden, worden de sociale aspecten versterkt aldus PPS. PPS probeert, volgens eigen zeggen, ontmoetingen te creëren in de openbare ruimte door deze zo in te richten dat mensen er graag verblijven. In de PPS Placemaking methode wordt geprobeerd inzicht te krijgen in de betekenis die ruimte heeft voor de gebruikers en omwonenden. Daarnaast wordt verondersteld dat door de inrichting van ruimte het menselijk gedrag kan worden beïnvloed. Dit maakt Placemaking tot een veelzijdig proces welke gebaseerd is op zowel gedrags- als handelingstheoretische geografische opvattingen over het gebruik van ruimte en de rol van de mens daarin. Beide benaderingen stellen dezelfde vragen en proberen het handelen van mensen te verklaren, maar komen tot verschillende antwoorden en werkwijzen. Hieronder zullen beide benaderingen worden besproken en er zal worden aangegeven op welke wijze zij in de Placemaking methode van PPS terugkomen.

3.3.1 Placemaking en de gedragstheoretische benadering van ruimte

Binnen de PPS Placemaking methode komt het imago van een plaats naar voren als belangrijke factor voor succes. De gedachte dat het handelen van mensen onder anderen beïnvloed wordt door het imago dat een plein of park heeft is afkomstig van de gedragstheoretische stroming binnen de geografie. Deze stroming is ontstaan in de jaren zestig. Tot die tijd beschouwde de belangrijkste stromingen de mens als een '*homo economicus*' en werd er voornamelijk gewerkt met kwantitatieve modellen om het gedrag van mensen te verklaren. Deze modellen worden echter gevormd door het handelen van individuen waarvoor te weinig aandacht was. Daarnaast stelden aanhangers van de gedragstheoretische stroming dat een mens niet kan handelen als een '*homo economicus*' omdat een mens nooit over alle juiste waarheidsgetrouwe informatie kan beschikken en daardoor nooit een rationeel economisch zo voordelig mogelijke keuze kan maken. Daarnaast is een individu nooit in staat om alle informatie die hij tot zich krijgt te verwerken. Een mens maakt daardoor onbewust een selectie in de informatie die hij tot zich krijgt. Deze selectie is persoonsafhankelijk (Holloway & Hubbard, 2001, pp. 40-42).

Het idee dat menselijk gedrag in de wereld kan worden begrepen door te focussen op de percepties die mensen hebben is in de geografie geïntroduceerd door William Kirk. Kirk maakte een onderscheid tussen de objectieve (of echte) omgeving en de subjectieve perceptie die mensen van deze wereld hebben. In de optiek van Kirk was het de perceptie die mensen van een bepaalde plek hebben (en niet de objectieve werkelijkheid), welke het menselijke gedrag beïnvloed (Kirk, 1963, p. 365). De dagelijkse handelingen van mensen kunnen in de optiek van Kirk worden begrepen wanneer we uitgaan van de simple perceptie die mensen hebben van de werkelijke omgeving (Holloway & Hubbard, 2001). Het gedrag van mensen kan daardoor het beste worden begrepen door het achterhalen van de percepties die mensen hebben (Gold, 1980).

Een van de eerste onderzoeken binnen de gedragstheoretische benadering werd uitgevoerd door Thompson (1963). Thompson deed onderzoek naar de verschillen tussen de objectieve en subjectieve afstand van huis

naar de binnenstad door winkelend publiek in San Francisco. Hij ontdekte dat er een verschil was tussen de objectieve afstand en de beleving van mensen.

In het model van Kirk worden mensen als passieve beslissers voorgesteld welke handelt op basis van een subjectief beeld van de omgeving welke door hem worden geïnterpreteerd (een cognitief proces). 'Cognitief' slaat in dit verband op de processen van het menselijk brein die informatie uit de omgeving verzamelen en selecteren. In zijn leven bouwt een mens zo zijn eigen ervaringen- en beslissingskader op, dat enerzijds opgebouwd is uit eerdere ervaringen en anderzijds aangeboren is. Deze interpretatie wordt door Kirk voorgesteld als een 'Black Box' (Holloway & Hubbard, 2001). Om inzicht te krijgen in deze 'black box' wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van *metal maps*. Aan de hand van een *metal map* is het mogelijk om de persoonlijke perceptie die mensen van een ruimte (bijvoorbeeld een park) hebben weer te geven. Het is geen geografische kaart, maar een representatie van het cognitieve beeld dat een individu in zijn gedachten heeft.

Een van de belangrijkste onderzoeken rond *Mental maps* is gedaan door de planoloog Kevin Lynch. In zijn boek '*Image of the city*' (1960) betoogde hij dat mensen door ervaring mentale beelden van een plaats vormden. Deze beelden hoeven niet per definitie overeen te komen met de werkelijkheid, sterker nog Lynch ontdekte dat mensen hun omgeving simplificeren. De afstand tot bijvoorbeeld een park kan in de beleving veel kleiner zijn dan in absolute meters. Zijn onderzoek heeft veel bijgedragen aan de kennis over de voorstelling van het beeld van de stad, zoals dat aanwezig is in het geheugen van de inwoners. De kernvraag is daarbij steeds geweest welke invloed stedelijke structureigenschappen hebben op de vorming van het mentale beeld van de stad. Net als bij Lefebvre komt ook Lynch tot de conclusie dat een specifieke plek kan beschikken over een bepaalde identiteit en dat deze kan verschillen per persoon.

Lynch liet in zijn onderzoek mensen kaarten tekenen om inzicht te krijgen in wat mensen als belangrijkste punten ervoeren in hun stad. *Mental maps* worden ook gebruikt in de Placemaking methode van PPS. PPS nodigt gebruikers uit om op papier het betreffende park of plein te schetsen. Doel is om inzicht te krijgen in de fysieke aspecten die gebruikers (onbewust) als belangrijk ervaren. Dit kan bijvoorbeeld een fontein zijn. Wanneer een dergelijk herkenningspunt vaak naar voren komt is dat voor PPS een argument om deze te behouden bij de herinrichting van het plein (PPS, 2000). Lynch ontdekte tijdens zijn onderzoek dat plaatsen die duidelijke herkenningspunten hadden voor mensen makkelijker te onthouden waren, Lynch gebruikte hiervoor de term *imageability* (Holloway & Hubbard, 2001, p. 49). Een park met duidelijke fysieke herkenningspunten (zoals een fontein) zijn voor mensen makkelijker te visualiseren en dit zal een positieve invloed hebben op het gebruik.

De gedragstheoretische benadering wordt hierdoor niet beschouwd als een breuk met het verleden omdat ook binnen deze benadering gezocht wordt naar verklarende theorieën en wetmatigheden. Deze wetmatigheid kan worden beschouwd als min of meer automatische reacties op externe ruimtelijke prikkels die de mens vanuit zijn omgeving ontvangt (Atkins & Valentine, 2006).

Een ander voorbeeld van gedragstheoretisch onderzoek is de '*broken window theory*'. In deze theorie staat de gedachte centraal dat het gedrag van mensen kan worden beïnvloed door het beheer en de inrichting van de fysieke ruimte (wat gezien kan worden als externe ruimtelijke prikkels). De veronderstelling binnen de '*broken window theory*' is dat verloedering en verwaarlozing een directe invloed hebben op criminaliteit. Wanneer verloedering en verwaarlozing niet worden aangepakt kan dit het gevoel van onveiligheid beïnvloeden en vergroten. De ongeruste burger zal zichzelf beperkingen opleggen in waar hij gaat en staat. Het onbedoelde gevolg is dat de sociale controle in de buurt niet of minder functioneert en de buurt op die manier kwetsbaar wordt voor nog meer overlast en criminaliteit. Ondermeer omdat bijvoorbeeld dieven en graffiti spuiters denken dat ze meer ruimte hebben en er toch niet wordt ingegrepen (Kelling & Coles, 1996).

Gedragswetenschappers uit Groningen hebben onlangs (2008) een onderzoek gepresenteerd waarin ze de theorie hebben getoetst (Keizer, Lindenberg, & Steg, 2008). De onderzoekers hebben in het onderzoek een aantal experimenten uitgevoerd om de theorie te toetsen. In een van de experimenten vergeleken de onderzoekers twee verschillende situaties in dezelfde Groningse steeg. In het ene geval was een muur met

graffiti beschilderd, in het andere was deze ruimte netjes schoon. In beide gevallen hing er een graffitiverbodsbord aan de muur. Aan het stuur van fietsen die in de steeg waren gestald werd op een middag een reclamefoldertje gehangen. In de situatie van de met graffiti bespoten muur gooide 69% van de mensen die hun fiets kwamen ophalen de folder op de grond, bij een schone muur was dit maar 33% (Keizer, Lindenberg, & Steg, 2008). Het belang van goed beheer van de openbare ruimte wordt hiermee onderstreept aldus de wetenschappers. Beheer van de openbare ruimte bepaalt dus naast inrichting het succes ervan. Volgens PPS bepaalt van beheer zelfs 80% van het succes van een openbare ruimte (Mensink, 2005).

De Placemaking methode van PPS bevat elementen die vanuit deze gedragstheoretische benadering te begrijpen zijn. PPS stelt bijvoorbeeld dat wanneer er in de openbare ruimte geen mogelijkheid is voor mensen om te zitten zij niet in de openbare ruimte zullen verblijven. Als achterhaald kan worden dat mensen graag willen zitten op die specifieke plek dan is het plaatsen van bankjes voldoende en zal dit het gedrag van bezoekers beïnvloeden (PPS, 2000).

De geograaf Torsten Hägerstrand leverde een belangrijke aanvulling. Hägerstrand betoogt dat het dagelijks handelen van mensen niet zo allen afhankelijk is van de subjectieve percepties, maar dat deze vooral beïnvloed wordt door de mogelijkheden in tijd (Hägerstrand, 1970). Mensen bewegen zich in de ruimte en voeren daar verschillende dagelijkse activiteiten uit zoals winkelen en werken. Mensen handelen hierbij uit vrije wil maar ze kunnen zich, beperkt door de tijd en mogelijkheden, niet vrij door de ruimte bewegen.

Dankzij de ideeën van Hägerstrand is de aandacht voor de lokale ontwikkelingen toegenomen. Sociologen constateren maatschappelijke ontwikkelingen waarbij lokale processen steeds meer aandacht krijgen. Mensen hebben steeds meer aandacht voor hun directe woonomgeving. Dit kan worden gezien tegen de achtergrond van globaliseringsprocessen waarbij ook steeds meer waarde wordt gehecht aan de vertrouwde lokale omgeving in een wereld die een steeds meer open karakter krijgt. Uit angst voor vervreemding en het onbekende hechten bewoners meer belang aan het lokale. Ruimte, en in het bijzonder de ruimte in de directe (woon)omgeving is dus van groot belang. Het is een belangrijke factor (geworden) in het sociale leven van mensen (Gieryn, 2000). Wanneer men op deze gedachte doorgaat kan men betogen dat door de grotere waarde die door burgers aan hun directe leefomgeving wordt toegekend, men ook eerder bereid is om zich actief voor deze directe leefomgeving in te zetten. De PPS Placemaking methode geeft deze bereidheid een plaats door de gebruikers van de openbare ruimte te betrekken bij het proces. Met de ideeën van Hägerstrand zijn er door de gedragstheoretici vier groepen variabelen (welke overigens niet onafhankelijk zijn van elkaar) opgevoerd om het menselijk gedrag (of het achterwege blijven daarvan) te verklaren:

1. De voorkeuren van het individu
2. De middelen en vaardigheden waarover men kan beschikken
3. De maatschappelijke en geografische mogelijkheden
4. De specifieke omstandigheden in de tijd

Aan de Placemaking methode van PPS liggen gedachtes ten grondslag die afkomstig zijn uit de gedragstheoretische benadering van ruimte. Er zijn echter meer benaderingen van invloed geweest op de ontwikkeling van deze methode.

3.3.2 Placemaking en de handelingstheoretische benadering van ruimte

In de vorige paragraaf hebben we de gedragstheoretische benadering van ruimte besproken. Binnen deze benadering ging men op zoek naar wetmatigheden om het gedrag van mensen te begrijpen. Door aanpassingen in de ruimte (bijvoorbeeld het plaatsen van een bankje of het verwijderen van graffiti) is het mogelijk om het gedrag van mensen te beïnvloeden. Uit het onderzoek van de Groningse wetenschappers kwam echter ook naar voren dat er ook in een schone steeg nog steeds papertjes op de grond werden gegooid. In het kader van de PPS Placemaking methode sluit dit aan bij de stelling van PPS dat elk park of plein anders is en als zodanig moet worden benaderd. Het gaat namelijk om verschillende gebruikers die elk

andere wensen hebben. De handelingstheoretische benadering van ruimte binnen de sociale geografie sluit hierbij aan. Als grondlegger van deze benadering kan Yi-Fu Tuan worden beschouwd.

Tuan maakt bij het handelen van mensen onderscheid tussen de begrippen 'place' en 'space'. Place kan volgens Tuan worden beschouwd als gevoelsmatig afgegrensd gebied, bijvoorbeeld de buurt waar iemand woont, waarmee een individu of een groep sterke emotionele relaties onderhoudt. 'Space' is de oneindige ruimte waar het individu of de groep wel kennis van bezit maar zich er niet in thuis voelt of er affectief mee verbonden is (Pater & Wusten, 1996, p. 206). Relph (1976) ziet deze representatie van plaats als één van de belangrijkste dimensies. Place heeft volgens hem drie dimensies: naast de symbolische (mentale betekenisgeving) is er sprake van een materiële (de fysieke omgeving) en pragmatische (handelingen van mensen) benadering. Dit komt overeen met de ideeën van o.a. Lefebvre.

Binnen deze benadering betoogt men dat de mens bij het handelen niet geheel afhankelijk is van de ruimtelijke voorwaarden (beperkingen). De handelingstheorie heeft zijn oorsprong binnen de sociologie. De benadering gaat ervan uit dat mensen allerlei dingen doen en vaak doen om een bepaalde reden, maar vaak ook niet. Soms is er van te voren nagedacht, soms in sommige gevallen ook niet. Het onderscheid tussen dit soort mogelijkheden wordt onderzocht in de handelingstheorie (Werlen, 1993). De vraag die binnen deze benadering wordt gesteld is of mensen bij het handelen, ook als ze erover hebben nagedacht, wel (echt) vrij zijn (Werlen, 1986). Anders gezegd, binnen de handelingstheoretische benadering wordt geprobeerd de menselijke wereld te begrijpen door de relatie tussen mensen en natuur, menselijk geografisch gedrag en gevoelens en ideeën in plaats en ruimte weer te geven. Ook binnen de handelingstheoretische benadering van de geografische gaat men er daardoor, net als Lefebvre, vanuit dat ruimte niet alleen een fysieke constructie is (Tuan, 1977).

Werlen stelt daarnaast dat mensen wel worden beïnvloed door tradities maar dat men wel vrij is in het interpreteren hiervan. Handelingen zijn hierdoor niet (wetmatig) te voorspellen, zoals de gedragstheoretische benadering betoogt maar enkel te begrijpen. De gedragstheoretische geografische benadering hanteert kwantitatieve methoden terwijl de handelingstheoretische geografische benadering kwalitatieve methoden hanteert (Atkins & Valentine, 2006). De Placemaking methode van PPS voor het herinrichten van de openbare ruimte sluit dus ook aan bij de handelingstheoretische opvattingen over het gebruik van ruimte. Bij de PPS Placemaking methode wordt elk plein of park als een unieke situatie beschouwd en doet PPS onderzoek doormiddel van bijvoorbeeld observaties en interviews naar het gedrag van mensen (PPS, 2000). Het betrekken van gebruikers kan worden uitgelegd als een focus op het individu waarbij PPS het gedrag van deze individuen wil begrijpen. Waar een voetbalkooi op de ene plaats een succes is, kan deze op een andere plek volledig misplaatst zijn. Dit betekent ook dat de uitkomsten niet generaliseerbaar zijn en dat elke plek als specifieke locatie moet worden bekeken (Pater & Wusten, 1996, pp. 197-198). Benno Werlen stelt dat het onderzoeksobject niet langer de ruimte zou moeten zijn, zoals bij de gedragstheoretische benadering het geval was, maar de handelingen van mensen in die specifieke ruimte (Werlen, 1993).

De handelingstheoretische en gedragstheoretische benaderingen van ruimte verschillen in de manier waarop men kijkt naar denkpatronen en de conclusies die men daar aan verbind. Wel komen beiden tot de conclusie dat de lokale, directe leefomgeving door mensen als erg belangrijk wordt ervaren. In het boek 'Het geografische huis' pleiten De Pater en Van der Wusten (1996) voor een combinatie van beide geografische benaderingen: "In het ideale geval zouden handelingstheoretisch en gedragstheoretisch onderzoek elkaar kunnen aanvullen". Dit lijkt in de Placemaking methode het geval te zijn. De Placemaking methode van PPS bevat elementen van beide benaderingen. Aan de ene kant is PPS ervan overtuigd dat men door de inrichting van de openbare ruimte het gedrag van bezoekers kan beïnvloeden. Aan de andere kant wordt dit niet als een wetmatigheid beschouwd en wordt elke plek specifiek benaderd.

3.3.3 Placemaking binnen de Planologie

In de voorgaande twee paragrafen werd besproken op welke wijze ruimte binnen de PPS Placemaking methode wordt benaderd en op welke wijze deze benaderingen zijn te plaatsen binnen de algemeen sociaal geografische benaderingen van ruimte. Gebruikers worden in de PPS Placemaking methode nauw betrokken

bij het proces. Ook is er binnen de methode veel aandacht voor publiekprivate samenwerking. Deze aspecten zijn afkomstig uit de planologie en het concept van *collaborative planning*. De basis van *collaborative planning* ligt in de interactie en communicatie met verschillende betrokken partijen om zo een win-win situatie te creëren (Forester, 1989) 'Collaboration' wordt door (Gray, 1989, p. 8) omschreven als 'een proces waarin groepen die elk verschillende aspecten van een probleem zien, op een constructieve wijze elkaars probleem verkennen en gezamenlijk oplossingen opsporen die de eigen percepties of beperkte visies overstijgen'. Binnen de benadering van de *collaborative planning* staan de relaties die de verschillende betrokken actoren met elkaar aangaan in het besluitvormingsproces centraal. Samenwerkingsprocessen zijn vanuit deze optiek succesvol wanneer alle betrokken belanghebbenden (inclusief de gebruikers) betrokken worden in het proces en er een open dialoog plaatsvindt (Voogd & de Roo, 2004, p. 110) Traditioneel werd interactie en samenwerking tussen en met bijvoorbeeld gebruikers als een sociologisch vraagstuk gezien (De Roo, 2001). Vanaf de jaren negentig wordt het ook beschouwd als een planologisch vraagstuk. Patsy Healey kan worden beschouwd als een van de grondleggers van deze stroming binnen de Planologie. Volgens Healey zijn de gesprekken tussen de belanghebbenden (actoren) relevanter dan het bereiken van de vooraf opgestelde doelen en het afwerken van afgesproken procedures en processen (Healey, 2003). Het concept van *collaborative planning* is ondermeer ingegeven door drie filosofische stromingen binnen de planningtheorie:

Ten eerste is het werk van de Duitse filosoof Habermas 'communicative turn' in planning eind jaren '80 van invloed geweest. Habermas zette de communicatieve aspecten van het planproces centraal (in plaats van de technische aspecten welke tot dan toe het meest dominant was). Volgens Habermas is planning primair een proces van communicatie, waarbij het doel is om een zo breed mogelijk draagvlak voor beslissingen te verwerven (Voogd, 2001).

Ten Tweede is de structuratietheorie van Giddens van invloed geweest op de *collaborative planning*. Giddens stelde net als Werlen dat de mens weliswaar vrij is om te handelen en daarbij zijn eigen beslissingen kan nemen maar aan de andere kant ook niet los staat van maatschappelijke structuren. Vanuit de structuratietheorie worden plannen, gericht op de fysieke omgeving, niet uitgevoerd in de letterlijke zin van het woord, maar toegepast om bepaalde handelingen van andere actoren uit te lokken (Voogd & de Roo, 2004). Hier is een duidelijke overeenkomst met de Placemaking methode van PPS. Doel is het betrekken van zoveel mogelijk (private) partijen in het planproces om draagvlak en middelen te creëren voor het herinrichten van de openbare ruimte. Door het betrekken van deze partijen worden ook zij als het ware mede verantwoordelijk van de ruimte.

Ten derde is het machtsbegrip dat door de Franse filosoof Foucault is ontwikkeld van invloed geweest op de ideeën rondom het concept van *collaborative planning*. Plannen is volgens Foucault geen proces van het nauwkeurig plannen van programma's. Het streven naar onderlinge afstemming en het uitoefenen van macht spelen een belangrijke rol in het proces. In de optiek van Foucault is kennis hierbij een machtsinstrument (Healey, 2003). De samenwerking met andere partijen is dus niet alleen belangrijk voor draagvlak. Het zoeken naar partners maakt het ook mogelijk om de ideeën daadwerkelijk te realiseren. Dit kan bijvoorbeeld door publiekprivate samenwerking. Het is daarom belangrijk om mensen met invloed te betrekken bij het proces, zij hebben de beschikking over middelen om projecten eventueel te realiseren. De planoloog Forester stelt in dat verband dat, wanneer planners de macht links laten liggen, zij zelf machteloos worden. Als zij aandacht hebben voor de *collaborative planning* benadering hebben is er een grotere kans op succes omdat partijen onderdeel worden van het proces (Forester, 1989).

De kern van *collaborative planning* draait volgens (Verhage & Sluis, 2003, p. 24) om de vraag: hoe kan er een beleidsstructuur gecreëerd worden waarin belanghebbenden, inclusief de bewoners, automatisch zijn geïncorporeerd? De PPS Placemaking methode zou gezien kunnen worden als een invulling van deze vraag omdat binnen deze methode bewoners vanaf het eerste moment worden betrokken en geprobeerd wordt een open dialoog te creëren. In hoofdstuk 5 zal worden teruggekomen op dit planproces wanneer gekeken wordt naar de rol die burgers spelen binnen het Nederlandse planproces.

3.4 Placemaking als overkoepelende methode?

Omdat het sociale leven van mensen ruimtelijk is ingekaderd (bijvoorbeeld door de beschikbare tijd), is plaats en met name de directe omgeving van groot belang voor bewoners en gebruikers. Volgens Gieryn is het belangrijk dat hier tijdens het inrichten van de openbare ruimte aandacht voor is (Gieryn, 2000). Deze aandacht voor het lokale kan worden omschreven als 'glocalisation' waarmee wordt aangegeven dat het globale en het lokale geen tegengestelden zijn en het dus mogelijk is om (ook) in een (anonieme) stad een lokaal gevoel bij mensen op te roepen (Swyngeouw, 1997). Door het belang van de openbare ruimte en de invloed die de PPS Placemaking methode kan hebben op het versterken van buurtgemeenschappen kan de PPS Placemaking methode worden beschouwd als een manier van samenlevingsopbouw via *urban design*, waarbij aandacht is voor de menselijke maat (Turan, 1987).

Zoals in dit hoofdstuk naar voren is gekomen gesteld zijn er vele benaderingen binnen de geografie te onderscheiden (Atkins & Valentine, 2006). De Placemaking methode van PPS lijkt het best te plaatsen binnen de gedragstheoretische en handelingstheoretische benadering van ruimte wanneer het gaat om de benadering van de openbare ruimte. Daarnaast bevat de methode aspecten van de planologische benadering *collaborative planning*. Openbare ruimte wordt binnen de PPS Placemaking methode zowel als een fysieke als sociale constructie gezien. Dit maakt de PPS Placemaking methode tot een integrale methode voor herinrichting van de openbare ruimte in de stad. In het volgende hoofdstuk zal verder worden ingegaan op die openbare ruimte en de rol die de openbare ruimte speelt in de stad.

DE OPENBARE RUIMTE

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de sociale constructie van ruimte en positie van de PPS Placemaking methode binnen de algemeen sociaal geografische benaderingen. In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de rol van de openbare ruimte in de stad. 'Project for Public Spaces' stelt dat de inrichting van de openbare ruimte van groot belang is voor het leven in de stad. Maar wat wordt er onder openbare ruimte verstaan? Het debat over stad, stedelijkheid en de openbare ruimte is niet van vandaag of gisteren. Sinds de stormachtige groei van de industriële stad werd de stedelijke leefwijze aan het begin van deze eeuw object van onderzoek voor sociologen, zowel in Europa als in de Verenigde Staten. Inmiddels is in de westerse wereld de grote stad in hoog tempo veranderd van een industriële in een postindustriële stad, met de daarbij behorende ruimtelijke en sociale structuur. De openbare ruimten en de stedelijke leefstijlen mee veranderd (Van der Wouden, 1999).

In dit hoofdstuk zal eerst in algemene zin worden ingegaan op de rol die openbare ruimte in de stad speelt. Vervolgens zal aandacht worden besteed aan de openbare ruimte in Nederland en de wijze waarop deze wordt benaderd. Tenslotte zal het verschil tussen de Nederlandse en de Amerikaanse openbare ruimte worden besproken.

4.2 De betekenis van openbare ruimte in de stad

Een kwart van de oppervlakte van de Nederlandse steden is openbare ruimte (VROM, 2005). Het begrip openbare ruimte in de stad is echter redelijk abstract. In de dagelijkse praktijk spreken we over openbare ruimte wanneer we het hebben over straten, pleinen, parken en ander groen van de stad, waar iedereen gebruik van kan maken wanneer hij of zij wil (Hemel & Uum, 1999). De Socioloog Lyn Lofland noemt de openbare ruimte in haar werk *The Public Realm* een regio incognito en spreekt in dat verband over de openbare ruimte als:

“those areas of urban settlements in which individuals in copresence tend to be personally unknown or only categorically known to one another” (Lofland L. , 1998, p. 9).

In de praktijk is de afbakening van openbare ruimte in de stad is steeds moeilijker te maken. Door samenwerking tussen publieke en private actoren is er een schemergebied ontstaan. Deben (1999) spreekt bijvoorbeeld over openbare ruimte als ruimten die voor iedereen toegankelijk en bruikbaar zijn. Een openbare ruimte in de stad is niet specifiek gericht op een bepaald publiek of specifieke groep en de toegang is niet gebonden aan tijd of aan toegangsgelden (Deben, 1999, p. 9). Deze definitie is niet onomstreden. Van Aalst & Ennen. (2002) stellen bijvoorbeeld dat een café ook binnen de door Deben gestelde definitie past. In een café moet vervolgens echter wel worden betaald voor een verplichte consumptie. Daarnaast hanteert een café openingstijden. Aan de andere kant worden sommige stadsparken (waaronder Bryant Park welke in hoofdstuk 6 terugkomt) in New York 's nachts afgesloten omdat er anders zwervers komen waardoor men zich de vraag kan stellen of deze stadsparken in dat geval nog tot de openbare ruimte behoren. Ik zal in dit onderzoek het de definitie van Deben als uitgangspunt nemen maar in mijn optiek mag er onder bepaalde voorwaarden een openbare ruimte een bepaalde periode van de dag ('s nachts) worden afgesloten zonder dat het, het predicaat openbare ruimte verliest. Hierop zal later in dit hoofdstuk worden terug gekomen.

De onduidelijke scheiding tussen publieke en private ruimten kan in de praktijk leiden tot problemen. Er bestaan regels voor het gebruik van de private ruimten en regels voor het gebruik van openbare/publieke ruimten, zoals straten en stoepen. Voor mengvormen van publieke en private ruimte zijn de regels niet zo duidelijk (Jacobs, 1961). Ook Walter Benjamin (2002) constateert dit. Hij beschrijft in 'The Arcades project' winkelcentra waar zowel de winkels, als de ruimte tussen de winkels, overdekt is. Hierdoor kan men er onder alle weersomstandigheden vertoeven en is er geen sprake van echte openbare ruimte. Immers, de passage is ook in eigendom van de betreffende projectontwikkelaar, die eigenaar is van de winkelruimtes. In de ogen van Benjamin zijn dergelijke winkelcentra een soort kapitalistische fantasiewerelden, waarbij alles onderdeel

is van het project. Deze winkelcentra lijken voor iedereen toegankelijk maar zijn dat uiteindelijk alleen voor het winkelend publiek. Hangjongeren en zwervers kunnen door private beveiligingsmensen worden geweerd. Daarnaast worden ze plekken vaak 's avonds afgesloten. In de literatuur worden deze plekken omschreven als semi-openbare ruimtes (Van Aalst & Ennen, 2002, p. 7). Het debat met betrekking tot de vercommercialisering en ver- privatisering van de openbare ruimte zal ik in dit onderzoek niet verder behandelen. Wel is het van belang om de trend te constateren in het kader van het Placemaking proces omdat bij het betrekken van private partijen deze tendensen in de openbare ruimte zich kunnen voordoen.

Zoals in de vorige paragraaf aangeven constateerde Jane Jacobs dat de openbare ruimte in de steden in de Verenigde Staten fysiek steeds meer op elkaar begonnen te lijken (Jacobs, 1961). Brunt en Deben constateren dezelfde trend in Nederland. In hun ijver de openbare ruimte zo spectaculair en opvallend mogelijk te laten zien, ontsnappen stadsbesturen, ook in Nederland, niet aan na-aperij. Je krijgt dikwijls de indruk dat het typisch eigen karakter van de stad volgens de autoriteiten het beste onderstreept kan worden door de openbare ruimte precies zo in te richten als dat in andere steden is gebeurd, liefst met inschakeling van buitenlandse stedenbouwers en architecten (Brunt & Deben, 2001, p. 4).

En dat terwijl de rol van de openbare ruimte in de stad divers is. Het zijn de plekken waar festivals worden georganiseerd, een buurtfeest wordt gehouden, een hardloopwedstrijd eindigt, waar culturen elkaar kunnen ontmoeten en waar kinderen leren fietsen (PPS, 2000). Vanuit de handelingstheoretische benadering van ruimte bezien lijkt het dan ook vreemd dat beleidsmakers deze ruimte kopiëren. Geen plek is immers precies hetzelfde. Vanuit de gedragstheoretische benadering kan hiervoor echter wel een verklaring worden gevonden. Wanneer een bepaalde inrichting van ruimte op de ene plek een succes is, is het goed mogelijk (op basis van wetmatigheden) dat dit ook op andere plekken het geval zal kunnen zijn.

In algemene zin kan men stellen dat de openbare ruimte in de stad verschilt van die in andere steden en van die in een dorp. Anders dan in dorpen of gehuchten kennen de meeste mensen op de straten en pleinen in een stad elkaar niet, althans niet persoonlijk, maar hooguit misschien als functionaris. Je komt vertegenwoordigers van uiteenlopende achtergronden en milieus tegen. Zoals je tijdens een modeshow getuige bent van modellen die de laatste snufjes en trends aan het publiek vertonen, zo word je in de stad geconfronteerd met een bonte parade van mensen en uitingen die getuigen van een breed scala van opvattingen, manieren en bestaanswijzen. Deze confrontatie kan tot tegenstellingen of zelfs conflicten en botsingen leiden, maar heeft dikwijls nieuwe inzichten en nieuwe sociale verbanden tot gevolg. Steden zijn altijd heterogeen van karakter geweest, zowel in sociaal, cultureel, als economisch opzicht (Brunt & Deben, 2001, p. 1). Deze sociale, culturele en economische aspecten van openbare ruimte zal ik hieronder verder toelichten.

4.2.1 Culturele aspecten van de openbare ruimte

De openbare ruimten geven steden een deel van hun identiteit. Wanneer mensen over steden praten hebben ze het ook vaak over een openbare ruimte die kenmerkend is voor de desbetreffende stad. Een voorbeeld hiervan zijn bijvoorbeeld de Spaanse trappen in Rome of de Dam in Amsterdam. Wel ligt er een verschil in nadruk tussen de begrippen openbare ruimte en stedelijkheid. Bij openbare ruimten gaat het om ruimtelijk-fysieke kenmerken, terwijl bij stedelijkheid het accent ligt op de sociaal-culturele kenmerken en het gebruik van openbare ruimten (Van Aalst & Ennen, 2002, p. 8). Het belang kan men afleiden aan het gebruik. De Dam in Amsterdam is bijvoorbeeld een van de drukste plekken van de stad. Voor de Ramblas in Barcelona is hetzelfde van toepassing. Sommige openbare ruimtes zijn wereldberoemd en mensen reizen soms honderden kilometers om deze plekken te kunnen bewonderen. Pleinen zijn daardoor, ook in Nederland, belangrijk en onderdeel van het publieke debat. De NRC heeft in 2006 bijvoorbeeld een verkiezing gehouden voor het mooiste plein van Europa (NRC Handelsblad, 2006). Bij dergelijke verkiezingen worden plaatsen vergeleken ten opzichte van andere.

De antropoloog Appadurai betoogt dat plaatsen in de mondiale wereld niet geïsoleerd zijn en dat andere plekken als referentiekader fungeren (Appadurai, 1996). Men kan twee pleinen identiek inrichten maar door het gebruik zullen deze toch anders ervaren worden. Dit maakt dat geen enkele plek precies hetzelfde is of

dezelfde betekenis heeft, aldus Appadurai. In de Placemaking methode van PPS komt deze opvatting ook terug. Elke openbare ruimte wordt daarom op zichzelf benaderd.

Aan de gang van zaken in de openbare ruimte kunnen daarnaast de verhoudingen in een land worden afgelezen. Dat geldt zeker voor pleinen en ceremoniële plekken die een nationale of zelfs internationale uitstraling hebben, zoals de Dam in Amsterdam, Hyde Park in Londen of het Malieveld in Den Haag, waar bijvoorbeeld demonstraties worden georganiseerd. Niet alle pleinen of parken hebben een dergelijke betekenis. Zo hebben de Nieuwmarkt of het Thorbeckeplein in Amsterdam een andere functie dan de Dam. Waar op de Dam soms protesten plaatsvinden zal dit op de Nieuwmarkt niet snel gebeuren. Over het algemeen zijn publieke pleinen bij uitstek de plekken waar mensen hun wensen, opvattingen en doelstellingen kunnen uitdragen. Uit de manier waarop dat gebeurt en in hoeverre dat mogelijk is, kunnen we afleiden hoe een samenleving is georganiseerd. Bijvoorbeeld welke vrijheden de politie zich aanmeet, hoe het staat met de vrijheid van demonstreren en hoe tolerant een samenleving is tegenover mensen met een afwijkende mening (Deben, 2007). PPS stelt dat door het betrekken van de gebruikers in het proces er recht wordt gedaan aan deze culturele dimensie van de openbare ruimte. Gebruikers geven aan welke verwachtingen, wensen en behoeftes zij hebben ten aanzien van de openbare ruimte die vertaald kunnen worden in de inrichting (PPS, 2000).

4.2.2 Sociale aspecten van de openbare ruimte

Naast deze culturele waarde heeft de openbare ruimte ook een rol als ontmoetingsplek. Die ontmoetingsmogelijkheid maakt mensen minder wereldvreemd en kan bijdragen tot een groter maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel. Ontmoetingen dwingen mensen rekening met elkaar te houden. De confrontatie met afwijkend gedrag kan mensen wereldwijsheid en tolerantie bijbrengen als de schaal en segregatie niet te groot zijn (Deben, 2007). Dit geldt niet alleen voor bekende pleinen en parken. Zoals eerder aangegeven betoogt Jacobs bijvoorbeeld dat stoepen van groot belang zijn voor losse sociale contacten. In veel onderzoeken naar sociaal kapitaal van mensen, wijken of gemeenschappen komt naar voren dat deze contacten van groot belang zijn bij bijvoorbeeld het vinden van een baan. Deze vind je vaak niet via vrienden of kennissen, maar juist via oppervlakkige ontmoetingen, welke vaak plaatsvinden in de openbare ruimte. Daarnaast dragen deze ontmoetingen bij aan een gevoel van veiligheid omdat de ruimte vertrouwd wordt. Dit kan men bereiken door gebouwen met hun ramen naar de straat te situeren en te zorgen voor zoveel mogelijk voetgangersactiviteiten (Jacobs, 1961, pp. 30-31).

Hoewel de stelling van Jacobs op het oog aannemelijk lijkt is er ook kritiek op te geven. Blokland (2008) stelt in haar boek 'oog voor elkaar' dat ogen op de straat niet per definitie tot meer sociale controle hoeven te leiden. In een extreem voorbeeld toont Blokland aan dat het mogelijk is om in een buurt te wonen naast een dader, te weten wat deze heeft gedaan, zonder dat dit van invloed is op het veiligheidsgevoel. Bijvoorbeeld omdat het een misdrijf was waarvan de kans klein is dat het ook jou kan overkomen. In een ander voorbeeld geeft zij aan dat meer ogen op straat nog niet hoeft te betekenen dat het ook daadwerkelijker veiliger wordt. Met name allochtone mensen grijpen bijvoorbeeld minder snel in wanneer zij iets waarnemen op straat (Blokland, 2008, pp. 30-32). Het verwerpen van Jacobs' stelling gaat Blokland echter te ver. De aanwezigheid van anderen maakt de kans dat iemand ingrijpt namelijk wel degelijk groter. Daarnaast is het onderzoek van Blokland gericht op wijken en de langere termijn terwijl Jacobs in haar onderzoek spreekt over korte ontmoetingen in de openbare ruimte. Dit stelt andere eisen en verwachtingen omdat mensen geen band met elkaar op kunnen bouwen zoals burens dat bijvoorbeeld wel kunnen. Wanneer iemand op een plein of in een park komt kan het goed zijn dat de criminaliteit hoog is, maar dat door de aanwezigheid van anderen het park toch vertrouwd aanvoelt. Daarnaast erkent Blokland dat de gevoelens van onveiligheid met meer dan alleen de ruimte te maken hebben. De angst voor het verliezen van je baan kan zich bijvoorbeeld ook vertalen in een groter onveiligheidsgevoel in de openbare ruimte omdat je misschien een lager vertrouwen hebt in mensen (Blokland, 2008, p. 33).

4.2.3 Economische aspecten van de openbare ruimte

Openbare ruimtes zijn ook in economisch opzicht goed voor een stad. Parken kunnen bijvoorbeeld een positieve invloed hebben op de marktwaarde van de omliggende panden. In New York zijn de prijzen van onroerend goed rond Bryant park en Central park het hoogste van de gehele stad (PPS, 2000, p. 14). Daarnaast trekt een mooie openbare ruimte toeristen aan en daarmee ook economische activiteiten. In Kopenhagen was het stadscentrum het domein van auto's, tot men in 1962 bedacht om een deel ervan enkel toegankelijk te maken voor voetgangers. Veel winkeliers waren hierop tegen uit angst dat dit hen omzet zou gaan kosten. In de afgelopen veertig jaar zijn er echter driemaal zoveel mensen gebruik gaan maken van de zone en zijn de winkeliers erg enthousiast over de vele klanten (Walljasper, 2005).

Wanneer er activiteiten plaatsvinden in de openbare ruimte kan dit zorgen voor een aantrekkingskracht van bezoekers naar de stad (PPS, 2000). Andersom leidt de aanwezigheid van mensen tot het ontstaan van economische activiteiten, bijvoorbeeld een kiosk of een koffiehuis. Wanneer een openbare ruimte vaak wordt bezocht, gaan mensen het identificeren met de stad. Hiermee wordt de openbare ruimte niet alleen op cultureel gebied interessant. Het kan ook een rol gaan spelen in de city marketing (stadspromotie) van de stad. Daarmee draagt de openbare ruimte op een (indirecte) manier bij aan de versterking van de economische positie van een stad (Deben, 2007) (Hospers, 2008).

4.3 Het beheer van de openbare ruimte

Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, is het beheer en de inrichting van grote invloed op de openbare ruimte. Door een goede inrichting en consequent beheer kan de aantrekkelijkheid, daarmee de eerder genoemde aspecten, worden versterkt. Mensen zullen een openbare ruimte die smerig is eerder mijden dan een plein of park dat er netjes uitziet en waar bankjes staan. Aan de andere kant kan men misschien stellen dat een 'te nette' openbare ruimte een negatieve aantrekkingskracht hebben op creatieven. Wat een goede openbare ruimte is, is dus niet van te voren duidelijk. Daarom kan worden betoogd dat participatie van de potentiële gebruikers noodzakelijk is.

De openbare ruimte moet, ook na de afronding van het (her)inrichtingsproces, aantrekkelijk blijven. Het stellen van regels, toezicht en handhaving in de openbare ruimte zijn hierbij belangrijk. Het belang van beheer komt ook terug in de PPS Placemaking methode. In de principes die als uitgangspunt kunnen worden beschouwd en welke besproken zijn in paragraaf 2.1.5 stelde PPS dat een project nooit af is. Hiermee doelt PPS op de aandacht die het beheer van de openbare ruimte vraagt. Wanneer de herinrichting is afgerond, dient er aandacht te blijven voor de desbetreffende plek. Gebruikers kunnen hierbij in de optiek van PPS een centrale rol spelen. Wanneer zij betrokken worden en invloed kunnen uitoefenen, op het beheer en onderhoud van de openbare ruimte in hun directe woonomgeving zullen zij zich er ook eerder verantwoordelijk voor voelen. In dat geval zullen de gebruikers actiever problemen signaleren en deze doorgeven aan de betrokken instanties.

4.4 De ontwikkeling van openbare ruimte in Nederland

De openbare ruimte is in Nederland een veel en breed onderzocht onderwerp. Het ministerie van VROM stelt dat de openbare ruimte van groot belang is voor steden. Het maakt steden leefbaar en aantrekkelijk. Buurten zijn dragers van een identiteit waarmee burgers zich identificeren. Zij maken functies bereikbaar en vormt een plek voor ontmoeting, interactie en sociale cohesie. Veel mensen maken zich zorgen over kwaliteit van de openbare ruimte. In sommige gevallen gaat de functie van de openbare ruimte verloren en verwaarloosd deze. De overheid lijkt niet (meer) in staat te zijn om de ruimte schoon, heel en veilig te houden (VROM, 2005). De laatste jaren zoekt het ministerie daarom naar wegen om bewoners meer bij het ontwerp en het beheer van de openbare ruimte te betrekken (zie hoofdstuk 5) (VROM, 2003). Recentelijk is de sociaal geograaf Van Melik gepromoveerd op het onderwerp openbare ruimte. In haar proefschrift 'Veranderende openbare ruimte, De recente herontwikkeling van Nederlandse stadspaleis' heeft zij de trends die in de Nederlandse openbare ruimte hebben plaatsgevonden onderzocht.

Van Melik concludeert dat de Nederlandse openbare ruimte vanaf de jaren 80 sterk is veranderd. Steeds vaker worden parkeerplaatsen op centrale stadspaleinen vervangen door straatmeubilair en terrassen en is er meer aandacht voor voetgangers. Ook worden private partijen steeds vaker betrokken bij het herinrichtingsproces. Ook in het proefschrift van Van Melik komt het idee terug dat openbare ruimte meer is dan een fysieke constructie:

“Stadspaleinen zijn geen op zichzelf staande fysieke elementen maar onderdeel van een stedelijk organisme dat dagelijks aan verandering onderhevig is” (Van Melik, 2008).

De gemeente Amsterdam bracht in 2001 de nota ‘Amsterdam tikkert aan de vloer, over een betere inrichting van de openbare ruimte in de stad’ uit. Ook hierin wordt wederom aandacht besteed aan de sociale constructie (functie) van de openbare ruimte en de veranderingen (meer aandacht voor verblijf) die de afgelopen decennia hebben plaatsgevonden bij de herinrichting ervan. In het rapport stelt men bijvoorbeeld:

“De kwaliteit van de openbare ruimte bepaalt voor een groot deel hoe bewoners, bezoekers en ondernemers de stad ervaren en gebruiken. Wil Amsterdam het imago van een aantrekkelijke en dynamische woon- en werkstad behouden, dan is een duurzaam en hoogwaardig ingerichte openbare ruimte met een optimale gebruikswaarde van het grootste belang” (Van der Plas, 2001, p. 11).

Tenslotte ziet ook Hajer een verandering optreden. Hij stelt dat de openbare ruimte van de Nederlandse stad onmiskenbaar mooier wordt. Plastic terrasstoelen maken plaats voor rieten varianten, Portugese granieten steentjes komen in de plaats van gebroken stoeptegels. Schreeuwerige lichtreclame en dichte rolluiken staan ter discussie (Hajer, 2001). Gemeenten investeren in de openbare ruimte en proberen een betere (bijzondere) uitstraling te creëren.

Van Melik onderscheidt in haar proefschrift twee trends in de openbare ruimte: *fear* versus *fantasy*. De trend van *fear* wordt gekenmerkt door de opmars van camerabewaking en strengere regelgeving in de openbare ruimte. Camera's hebben als doel om het veiligheidsgevoel van de bezoeker te verbeteren. Door regels te stellen hopen beleidsmakers dat de verschillende gebruikersgroepen samen gebruik kunnen maken van de openbare ruimte. Aan de andere kant wordt de openbare ruimte steeds meer gebruikt voor vermaakdoeleinden. Dit blijkt onder andere door de toename van het aantal terrassen in de openbare ruimte. Dit wordt door Van Melik aangeduid als de *fantasy* trend (Van Melik, 2008). Placemaking kan worden gezien als een exponent van deze laatste trend waarbij de attractiviteit van de openbare ruimte centraal staat.

Hajer gaat nog een stap verder. In zijn optiek is de angst voor geweld en vernielingen het belangrijkste motief geworden voor de inrichting van de openbare ruimte in de stad. Bij de inrichting van de openbare ruimte wordt zoveel mogelijk gewerkt vanuit een gedachte dat wat goed is gemaakt moeilijk kan worden gesloopt. Liever plaatst men geen of betonnen bankjes in plaats van comfortabel straatmeubilair (Hajer, 2001). In zijn optiek is de *fear* trend zoals deze door Van Melik is onderscheiden de leidende trend in de openbare ruimte op dit moment. De makkelijkste weg die veel beleidsmakers volgens Hajer kiezen is de paleinen zo leeg te maken dat zelfs ‘hangjongeren’ zich er niet meer prettig voelen. Gevolg is dat in de Nederlandse steden soms nauwelijks een bankje in het stadscentrum te vinden is. Waar men vroeger uitging van de gedachte ‘wat mooi is blijft heel’, lijkt er nu sprake te zijn van de benadering ‘wat leeg is kan niet kapot’. Wat door de gemeente goed is bestraat kan niet worden vernield door jongeren. Hajer stelt vast dat deze paleinen aan de ene kant worden gevierd in de architectuurtijdschriften omdat ze zich lenen voor een strakke vormgeving. Tegelijkertijd spelen deze paleinen geen enkele rol van betekenis meer in het sociaal-culturele leven. Ze ontberen iedere aantrekkingskracht en liggen er desolaat bij (Hajer, 2001).

Net als Van Melik komt Hajer tot de conclusie dat in de Nederlandse openbare ruimte er sprake is van twee tegengestelde trends. Aan de ene kant wordt de openbare ruimte heringericht en krijgt deze een betere fysieke inrichting. Op andere plekken is echter juist de tegenovergestelde trend zichtbaar en wordt uit angst voor hangjongeren de openbare ruimte zo kaal mogelijk gehouden. Deze tegenstelling wordt door Hajer omschreven als de paradox van de openbare ruimte (Hajer, 2001). Van Melik komt in dat verband tot de

conclusie dat meer beveiliging niet leidt tot meer plezier of een grotere populariteit onder bezoekers. Pleinen waar men vooral plezier ervaart hebben vaak weinig beveiliging en andersom (Van Melik, 2008, pp. 209-212).

Naast de trend van *fear* en *fantasy* is er sprake van een veranderende rol van de overheid. De politieke rol verschuift daarbij van government naar governance, wat duidt op de toenemende invloed van private partijen bij de herinrichting van de openbare ruimte. Deze interesse van private partijen heeft onder andere te maken met de rol die het is gaan spelen in de city marketing campagnes van de stad (Van Melik, 2008); (Hajer, 1989).

4.5 Verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse openbare ruimte

Verschilt de openbare ruimte in Nederland van die in de Verenigde Staten? Om deze brede vraag te kunnen beantwoorden is het van belang op te merken dat hierbij in dit onderzoek wordt gedoeld op de inrichting van de openbare ruimte. Lyn Lofland spreekt over de transformatie van de Amerikaanse openbare ruimte als 'control by design'. De invloed van stedenbouwkundigen en de keuzes die daarmee samenhangen hebben ervoor gezorgd dat de Amerikaanse steden in toenemende mate bestaan uit een aaneenschakeling van een reeks privéruimtes van particulier bezit. De openbare ruimte is hier nog nauwelijks aanwezig (Lofland L. , 1998). De ruimte in de Verenigde Staten is daarmee, nog meer als in Nederland gericht op verplaatsing en niet op verblijf.

Lofland spreekt verder over monofunctionele woonbuurten in de Verenigde Staten en een vervoerssysteem dat voorrang geeft aan de auto. De stedelijke inrichting beïnvloedt in belangrijke mate het sociale leven in Amerikaanse steden. Een voorbeeld hiervan zijn de *shopping malls* aan de randen van de stad. Mensen moeten daar met een auto naar toe om hun boodschappen te doen. De kans op ontmoeting in de buurt wordt hiermee kleiner (Lofland L. , 1998).

Deze tendens is minder zichtbaar in Nederland. In tegenstelling tot de Verenigde Staten bestaan in Nederland geen grote *shopping malls* aan de randen van de stad waar alle winkels naar toe zijn getrokken. Ook is, zeker in de steden, de fiets een belangrijk verplaatsingsmiddel in Nederland. Dit heeft gevolgen voor de openbare ruimte en de fysieke inrichting van de stad. In het centrum van een stad zijn plekken waar de fiets kan worden gestald en waarna men vervolgens te voet door de binnenstad inkopen kan doen. Dit maakt het makkelijker om activiteiten en levendigheid in de openbare ruimte te creëren. Een fietser is meer betrokken bij de omgeving dan een automobilist. Op de fiets kan men gesprekken volgen van andere fietsers of voetgangers en kan men elkaar groeten. In een auto is dit lastiger en is de bestuurder minder betrokken bij de omgeving.

Er zijn dus zowel overeenkomsten als verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse openbare ruimte. De verschillen hoeven het gebruik van de Placemaking methode echter niet in de weg te staan. De aanwezigheid van winkels in de stadscentra in Nederland en het vele gebruik van de fiets hebben een positieve invloed op de openbare ruimte in Nederland in tegenstelling tot de Verenigde Staten met *shopping malls* en steden zonder echte binnenstad. Vanuit Wel dient er aandacht te zijn voor de publiekprivate verhoudingen. De Placemaking methode is erop gericht, om naast burgers, ook private partijen te betrekken bij de inrichting van de openbare ruimte. Dit is op zich niet verkeerd maar moet niet resulteren in een privatisering van de openbare ruimte zoals eerder door Deben naar voren is gebracht.

In dit hoofdstuk is ingegaan op de rol die openbare ruimte speelt in de stad. In het volgende hoofdstuk zal worden gekeken welke rol burgers op dit moment spelen bij deze herenigingsprocessen.

BURGERPARTICIPATIE IN HET PLANPROCES.

5.1 Inleiding

De Placemaking methode gaat uit van de participatie en betrokkenheid van bewoners en gebruikers bij het herinrichten van de openbare ruimte. Uitgangspunt hierbij is dat een openbare ruimte succesvol wordt wanneer deze voldoet aan de wensen en verwachtingen van de gebruikers.

Uit verschillende onderzoeken komt het beeld naar voren dat burgers zich relatief weinig interesseren voor hun leefomgeving. Dit kan het gevolg zijn van onverschilligheid. Bijvoorbeeld omdat burgers denken dat ze geen invloed kunnen uitoefenen. Het kan echter ook een signaal zijn dat de overheid in de ogen van burgers goed beleid voert. In de stad is deze betrokkenheid van burgers nog lager dan in een dorp. Volgens Sprinkhuizen (2002) is dit onder andere te verklaren doordat de anonimiteit in de stad groter is. Een stadsplein wordt gezien als domein van zoveel mensen zodat de betrokkenheid laag is. Deze visie is niet onomstreden. Müller bijvoorbeeld, stelt in zijn boek 'De warme stad' dat ook stadsbewoners wel degelijk betrokken zijn bij hun directe leefomgeving. Wanneer Müller in de stad is, in een café iets drinkt of op de fiets naar zijn werk gaat, ziet hij mensen die zich druk maken om de openbare ruimte. Een hondenbezitter die de uitwerpselen van haar hond opruimt maakt zich druk om de openbare ruimte. Mensen die bij de bushalte mopperen over een tekort aan schuilmogelijkheden zijn ook betrokken (Müller, 2002). Echter, er zit een verschil in het mopperen over de bushalte en het daadwerkelijk participeren in een (her)inrichtingsproces. Dat laatste gebeurt tijdens het toepassen van de Placemaking methode van PPS. In dit hoofdstuk zal daarom vooral worden gekeken naar de participatie van burgers in het planproces. Eerst zal hierbij worden ingegaan op de vraag van wie de openbare ruimte is. Vervolgens zal worden gefocust op de betrokkenheid van burgers en tenslotte zullen de internationale verschillen van deze betrokkenheid worden besproken.

5.2 Van wie is de openbare ruimte?

Zoals in hoofdstuk 4 naar voren is gekomen, wordt de invloed van private partijen in de openbare ruimte steeds groter. Toch is het niet zo dat de overheid zijn zeggenschap heeft verloren. De meeste openbare ruimte is nog altijd in handen van een van de overheidslichamen (bijvoorbeeld een gemeente). Wel is er steeds meer sprake van publiekprivate samenwerking. Vaak gaat het in dit soort samenwerkingsverbanden om (overdekte) winkelgebieden (Benjamin, 2002). Een voorbeeld hiervan is Hoog Catharijne in Utrecht. Bij pleinen en parken is dat anders. Hier is het in de meeste gevallen de gemeente die hier eind verantwoordelijke is.

Vervolgens kan worden gekeken voor wie de openbare ruimte bedoeld is. In lijn met Hägerstrand's (1970) opvattingen kan worden betoogd dat sommige openbare ruimtes speciaal voor de huidige bewoners en gebruikers bestemd zijn. Een voorbeeld hiervan is een speeltuintje in een woonwijk. Deze speeltuintjes zijn bedoeld voor de kleine kinderen die in de omgeving wonen. Omdat er in elke wijk dergelijke speelvoorzieningen zijn trekken deze speeltuintjes meestal geen bezoekers uit andere wijken. De afstand is voor jonge kinderen vaak te ver. Sommige openbare ruimtes zijn dus specifiek gericht op de buurtbewoners terwijl andere zich meer richten op de stad als geheel. In dit laatste verband kan gedacht worden aan een centraal stadsplein in het centrum. Tenslotte zijn sommige openbare ruimtes erop gericht om bezoekers vanuit het hele land (en soms zelfs het buitenland) te ontvangen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het Vondelpark in Amsterdam (Konijnenbelt, 1999) of de langste winkelstraat van Europa in Kopenhagen. Wanneer de PPS Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte wordt toegepast, is het van belang dat het verschil in doelgroep wordt meegenomen en beleidsmakers de juiste gebruikers betrekken. Bij een centraal stadsplein of een plein dat gericht is op internationale bezoekers is dit lastig en ingewikkeld. Wil men de PPS Placemaking methode in een dergelijk geval gebruiken dan moet men bijvoorbeeld werken met vertegenwoordigers van deze groep. Het betrekken van medewerkers van een VVV zou in dat geval misschien een alternatief kunnen zijn. In de volgende paragraaf zal worden gekeken op welke wijze burgers nu worden betrokken in het planproces en of de PPS Placemaking methode past binnen de huidige benadering.

5.3 Betrokken bewoners bij de inrichting van de wijk

De zorg voor de dagelijkse leefomgeving (het beheer) is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van gemeente en bewoners (Ovaa, 1998). Gemeenten gaan er steeds meer toe over hun beleid en beheer in samenspraak met 'de wijk' te ontwikkelen en uitvoeren. De uitvoerende medewerkers van de gemeente die werken in de wijk zijn hierbij de gemeentelijke ambassadeurs. Van hen wordt verwacht dat ze alert zijn op wat in de wijk leeft, oog en oor hebben voor de bewoners, hun klachten en wensen (Ovaa, 1998, p. 5). Wanneer er een goede samenwerking tussen de uitvoerende medewerkers van de gemeente en de bewoners ontstaat zal de betrokkenheid van bewoners toenemen. Bewoners kunnen in zo'n geval meedenken over de bestemming, inrichting en het beheer en gebruik van de openbare ruimte in hun wijk (hierop zal hieronder worden ingegaan). De PPS Placemaking methode kan deze betrokkenheid versterken en kan als startpunt worden gebruikt door een gemeente.

De bestemming van openbare ruimte is in het begin een afweging tussen diverse mogelijke functies en belangen die een plek heeft in de ruimtelijke ordening. De beslissingen hierover is een zaak voor het openbaar bestuur. In Nederland is dit vaak de gemeente. Wanneer een plek echter een nationaal of internationaal karakter heeft, is het niet ondenkbaar dat de nationale overheid ook invloed op de bestemmingskeuze probeert uit te oefenen (Konijnenbelt, 1999, p. 97).

Nadat de bestemming van de openbare ruimte is vastgesteld kan de openbare ruimte worden ingericht. Bij de inrichting van de openbare ruimte stelt Konijnenbelt vast dat noch de mogelijke belanghebbenden, noch het gemeentebestuur, zelf bijzonder gekwalificeerd zijn om te zorgen voor de nodige esthetische kwaliteit van de ruimte. Ze zijn los van elkaar niet in staat te zorgen voor een zodanige inrichting dat een ruimte, die bestemd is om je er thuis te voelen, ook die eigenschap heeft. Er wordt daarom steeds vaker gezocht naar een vorm van samenwerking tussen de twee partijen (Konijnenbelt, 1999, p. 98).

Op welke wijze worden gebruikers in Nederland betrokken bij de (her)inrichting van de openbare ruimte? In algemene zin stelt Konijnenbelt (1999) dat het aan een democratisch bestuursorgaan zoals de gemeenteraad is om op een abstract niveau invulling te geven aan de ideeën rondom de openbare ruimte. Zij kunnen een afweging maken tussen alle belangen die spelen en een globaal idee meegeven voor de inrichting. Bij een (potentieel) belangenconflict moet dan een democratisch ingebed bestuursorgaan de knoop doorhakken. De gemeenteraad bijvoorbeeld beslist in zo'n geval na; *'herrschaftsfreie Kommunikation'* zoals de Duitse filosoof Jürgen Habermas (welke in hoofdstuk 3 ook bij de collaboratieve planningsbenadering naar voren kwam) dat noemt, met de belanghebbenden (Konijnenbelt, 1999, p. 97). Hiermee wordt bedoeld dat alle belanghebbende partijen de mogelijkheid hebben gehad om hun wensen/ideeën kenbaar te maken.

In verschillende landen wordt op een verschillende manier omgegaan met burgers in dit herinrichtingsproces voor de openbare ruimte. In een vergelijkend onderzoek van de universiteit van Wageningen (2007) naar de participatie van burgers in de openbare ruimte in Nederland, Frankrijk en Engeland, komt naar voren dat in de Nederlandse planning, of te wel de inrichting van de openbare ruimte (net als in de Engelse) een grote rol is weggelegd voor de participatie van bewoners en maatschappelijke organisaties. Het participatieve element in onze planningscultuur wordt internationaal gezien als een sterk punt. Met het oog op de toepassing van de Placemaking methode is dat een belangrijke constatering. Nederland wordt vaak geroemd om haar participatie mogelijkheden voor burgers aldus het onderzoek. Participatie impliceert betrokkenheid en een goede afstemming van bijvoorbeeld groenvoorzieningen op de wensen van bewoners (Kruit & Salverda, 2007).

Het imago van participatie binnen de Nederlandse planningscultuur is gestoeld op een lange traditie van inspraak. Inspraak is echter iets anders dan participatie. Inspraak is enkel achteraf oordelen terwijl echte participatie in een eerder stadium van het proces plaatsvindt. Wanneer de participatie in een vroeg stadium plaatsvindt is er nog geen beeld van hoe de herinrichting er concreet uit zou moeten zien. Hierdoor is er ruimte voor (nieuwe) ideeën van de participanten in plaats van dat er wordt onderhandeld over een (door

deskundigen bedacht) ontwerp. Dit laatste is vaak bij inspraakavonden het geval. Dit is dus ook een verschil tussen de in hoofdstuk 3 genoemde gedragstheoretische benadering, welke uitgaat van rational choice en onderhandeling, en de handelingstheoretische benadering, welke verbonden is met de collaboratieve planningsbenadering en waarbij participatie een grotere rol speelt (Sager, 2004).

Deze betrokkenheid en afstemming op de wensen van de bewoners komt ook terug in de PPS Placemaking methode voor de herinrichting van de openbare ruimte. Daardoor is de PPS Placemaking methode misschien relatief makkelijk in Nederland toe te passen.

In hetzelfde onderzoek wordt de overlegcultuur verklaard vanuit de historie. De historische gezamenlijke strijd tegen het water en het zoveel mogelijk rekening houden met alle belangen vanuit een pragmatische handelsgeest, zou een sterke rol hebben gespeeld in de vorming van de Nederlandse planningscultuur. Het leidt wel tot langduriger plantrajecten, die als het tegengestelde, weinig spectaculairs opleveren, dan vaak tot 'zoutloze' compromissen wordt gekomen (Kruit & Salverda, 2007, p. 29).

Aan de andere kant worden in het onderzoek van Kruit en Salverda ook kanttekeningen geplaatst met het oog op het gebruik van de PPS Placemaking methode binnen de Nederlandse context. Er wordt aangegeven dat het vertrouwen in de burgerparticipatie in Nederland laag is. In Nederland hebben we minder vertrouwen in de zelfredzaamheid van de directe betrokkenen wanneer het gaat om herinrichtingsprocessen. De kritiek is dat niet in alle gevallen maatwerk wordt geleverd (om van geval tot geval de mogelijkheden en oplossingen te bepalen). Betrokken partijen in Nederland hebben de neiging om alles van te voren te willen regelen en te onderhandelen. Deze neiging naast het belang dat gehecht wordt aan overleg en consensus, heeft misschien te maken met de wens om niemand voor het hoofd te stoten. Omdat we er in Nederland vanuit gaan dat we elkaar in de toekomst nog nodig hebben proberen we conflicten willen vermijden (Kruit & Salverda, 2007, p. 30). Met andere woorden, een plan dat aan bewoners wordt voorgelegd is in veel gevallen een compromis van verschillende afdelingen van bijvoorbeeld een gemeente. Hierdoor lijkt het dat bewoners en gebruikers relatief veel invloed kunnen uitoefenen op de herinrichting, ze worden immers uitgenodigd voor inspraakavonden.

In de praktijk valt de invloed vaak tegen omdat het ontwerp, als compromis van betrokken partijen, meestal al min of meer vaststaat. Hierdoor raken burgers teleurgesteld en neemt de betrokkenheid af. Daarnaast lijkt de praktijk ook niet overeen te komen met de eerder genoemde '*herrschaftsfreie Kommunikation*' van Jürgen Habermas. Habermas gaat er, zoals aangegeven, vanuit dat op basis van argumentatie een afweging zou worden gemaakt. Wanneer bijvoorbeeld gebruikers kunnen beargumenteren waarom een bepaald ontwerp niet het meest ideale is, kan men op basis van Habermas zijn theorie verwachten dat dit van invloed zou kunnen zijn op het uiteindelijke ontwerp. Echter, zoals hierboven aangegeven, wordt de Nederlandse planningscultuur in belangrijke mate bepaald door onderhandelingen en compromissen. Daarom kan men zich afvragen of er op basis van het beste argument wordt gehandeld, zoals door Habermas wordt verondersteld, of dat het bereiken van een compromis doorslaggevend is in de besluitvorming.

De Raad Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), welke de regering en parlement over sociale verhoudingen in Nederland adviseert, lijkt deze conclusie ook te trekken. Bijvoorbeeld in de ontwerpnota Stedelijke Vernieuwing die door de RMO is opgesteld. Het RMO stelt in de ontwerpnota vast dat voor bewoners en gebruikers, in het inrichtingsproces van de openbare ruimte, slechts een figurantenrol is weggelegd. De rol die bewoners kunnen spelen en hun perceptie het leefklimaat in een wijk en de sociale problemen waar zij mee te kampen hebben komen weinig aan de orde (RMO, 1997). Belangrijk om op te merken is dat de nota gaat over herstructurering van wijken. Dit is veel ingrijpender dan herinrichting van de openbare ruimte. Bij herstructurering wordt het woongenot van bewoners directer beïnvloed dan bij het herinrichten van de openbare ruimte. Het signaal kan volgens de RMO echter breder worden opgepakt en is daarom ook voor dit onderzoek interessant (RMO, 1997).

Naast het bestemmen en de inrichting hebben we tenslotte het beheer en gebruik van de openbare ruimte. Bij beheer gaat het zowel om de handhaving van de openbare orde alsmede het onderhoud en de kwaliteitsbewaking.

De handhaving van de openbare orde is in Nederland een taak van de gemeente en politie onder aanvoering van de burgemeester. Er zijn in Nederland weinig private partijen die zich hiermee bezig houden. In New York is dit anders. Daar spelen private partijen een veel grotere rol bij het toezicht houden in de openbare ruimte. Hier zal tijdens het bespreken van de case studie van Bryant Park (hoofdstuk 6) verder op worden ingegaan. Ook op het terrein van onderhoud en kwaliteitsbewaking is de overheid in Nederland de eigenaar van het probleem. Wel kunnen zoals eerder door Ovaa naar voren gebracht, de bewoners en/ of gebruikers hierbij worden betrokken (Ovaa, 1998). Wanneer het gaat over het beheer en gebruik van de openbare ruimte dan geeft de overheid aan dat zij niet (lager) in staat is om dit zelf te beheren (VROM, 2008). Wanneer het gezag over de openbare ruimte op een bepaalde plek in de dagelijkse praktijk in particuliere handen is gekomen zal een gemeentebestuur moeten samenwerken via een publiekprivate constructie. Alleen op die manier kan een gemeentebestuur zich verzekeren dat het de zeggenschap behoudt over haar eigen verantwoordelijkheden. Een voorbeeld van zo'n gemeentelijke verantwoordelijkheid is het handhaven van de openbare orde. Ook dient de overheid ervoor zorg te dragen dat bewoners en gebruikers de mogelijkheid houden om zich met het beheer van de openbare ruimte te bemoeien (Konijnenbelt, 1999, p. 100).

5.4 Proces niet overal gelijk

De Placemaking methode van PPS is afkomstig vanuit de Verenigde Staten, maar wordt ook toegepast in andere landen, waaronder Engeland. In deze landen is sprake van een andere planningscultuur dan in Nederland. Er is veel meer ruimte voor initiatieven van private partijen terwijl in Nederland de openbare ruimte meer een domein van de overheid is. Hierop zal in hoofdstuk zes worden teruggekomen (Kruit & Salverda, 2007). Gezien de verschillen is het de vraag of de Placemaking methode van PPS ook binnen de Nederlandse planningscultuur kan worden toegepast. In het eerder genoemde onderzoek van de universiteit Wageningen stellen de onderzoekers dat hun studie niet veronderstelt dat we dingen uit een andere planningscultuur 1 op 1 kunnen kopiëren naar onze eigen planningspraktijk. Een planningscultuur staat niet op zichzelf maar is onderdeel van bredere verhoudingen tussen de overheid en andere partijen. In Nederland gaan partijen zoals aangegeven zoveel mogelijk in harmonie met elkaar om terwijl in andere landen sprake is van een cultuur waarbij de overheid en het bedrijfsleven meer tegenover elkaar staan. Fred Kent, Directeur van PPS zie ook verschillen in de plancultuur in verschillende landen:

“Het gebrek aan burgerparticipatie bij de inrichting van de openbare ruimte in Europa heeft me erg verbaasd. In Oost-Europa valt het nog wel mee. In West-Europa echter lijkt het wel of professionals niet weten hoe ze inwoners in projecten moeten betrekken. Ze vertrouwen de bewoners en het participatieproces niet. Elke discipline vormt haar eigen publiek en haar eigen agenda aan de hand van sterke opvatting over wat en hoe er moet gebeuren. Zonder de bewoners de kans te geven een eigen beeld te ontwikkelen.

Vervolgens rolt iedere discipline haar agenda over de gemeenschap uit. Tegelijkertijd concurreren de disciplines met elkaar. Het belang van de bewoners verdwijnt naar de achtergrond. Veel van de fouten die we in het verleden in de VS hebben gemaakt worden nu in Europa door visionaire planners en architecten herhaald” (Mensink, 2005).

Bij deze gedachte zijn men wel wat vraagtekens te plaatsen. Is het de angst voor de burger die ervoor zorgt dat gebruikers niet worden betrokken bij plannen? En is het werkelijk zo slecht gesteld met de burgerparticipatie? Als men op zoek gaat zijn er namelijk overal wel initiatieven te vinden waar wel wordt gezocht naar samenwerking met de burger. Zoals eerder gesteld heeft zet het ministerie van VROM stappen in de richting van burgerparticipatie. Dit draagt volgens VROM bij aan een inrichting die optimaal is afgestemd op het toekomstig gebruik. Bovendien ontstaat zo draagvlak onder gebruikers om te participeren in het beheer van de openbare ruimte. Het betrekken van bewoners en gebruikers kan gestalte krijgen door een gezamenlijk programma van eisen voor bewoners, gebruikers en beheerders op te stellen (VROM, 2003).

Ondanks het streven van het ministerie van VROM naar meer burgerparticipatie is de focus van de overheid op de participatie van burgers en private partijen in bijvoorbeeld Engeland toch groter dan in Nederland. Een van de belangrijkste redenen voor dit verschil in participatie is dat de noodzaak tot samenwerken in Engeland groter is. De beperkte financiële middelen die Engelse steden hebben kunnen alleen worden

aangevuld door externe financiering te zoeken voor het gewenste beleid in bijvoorbeeld de publieke ruimte. In Nederland lijkt op het eerste gezicht deze noodzaak minder aanwezig. Daarnaast doet de Engelse overheid in het algemeen veel moeite om de burger te bereiken en te betrekken, bijvoorbeeld via de gemeentelijke website. Elk onderwerp heeft een contactpersoon, die met naam en toenaam staat vermeld. Dit is in Nederland meestal niet het geval en het is voor burgers onduidelijk bij wie ze met hun klachten, opmerkingen en ideeën terecht kunnen (Kruit & Salverda, 2007). Wanneer men de PPS Placemaking methode wil gaan toepassen in Nederland zal er voor de overheid een kleinere rol zijn weggelegd. Hiermee verliest de overheid ook een deel van haar invloed en het is de vraag of zij dat wil.

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, om op stel en sprong dingen heel anders te gaan doen dan gebruikelijk. Wel kan er worden geleerd van andere benaderingen en aanpakken van problemen in de openbare ruimte en het betrekken van gebruikers daarbij. Op die wijze kan worden gekeken op welke punten de Nederlandse benadering kan profiteren van ervaringen elders. Op die wijze is het mogelijk om de planning in Nederlandse steden te verbeteren (Kruit & Salverda, 2007).

Op basis van de theoretische aannames is het niet onmogelijk om de Placemaking methode in Nederland toe te passen. Het zal echter niet eenvoudig zijn om de PPS Placemaking methode tot algemene methode voor de herinrichting van de openbare ruimte in Nederland te transformeren. Daarvoor is een cultuuromslag nodig op diverse punten en wordt een andere rol van de overheid gevraagd. De vraag is of dit lukt.

In dit en de voorgaande hoofdstukken is vanuit een theoretisch perspectief gekeken naar de Placemaking methode van PPS en de keuzes die er aan ten grondslag liggen. Er is gekeken naar de benadering van ruimte die in de methode naar voren komt, naar de openbare ruimte en haar rol in de stad en welke rol die burgers momenteel spelen in het planproces in Nederland. In het volgende hoofdstuk zal de methode worden besproken aan de hand van enkele voorbeelden uit de Amerikaanse praktijk. Daarbij zal gekeken worden naar de stappen die worden genomen en ook zal de vraag worden gesteld of deze stappen ook in Nederland mogelijk zijn.

DE TOEPASSING VAN PLACEMAKING IN DE PRAKTIJK

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden twee projecten, waar de Placemaking methode is toegepast, onder de loep genomen. Het betreft hier bestaande projecten die door 'Project for Public Spaces' in de VS zijn uitgevoerd. Eerst zal worden ingegaan op de rol die deze voorbeeld projecten in dit onderzoek spelen en de manier waarop deze *case studies* zullen terugkomen in de conclusie. Vervolgens worden de case studies zelf worden besproken. De eerste case gaat over *City Hall Bus Transfer Centre* in Corpus Christi Texas. De tweede over *Bryant Park* in New York.

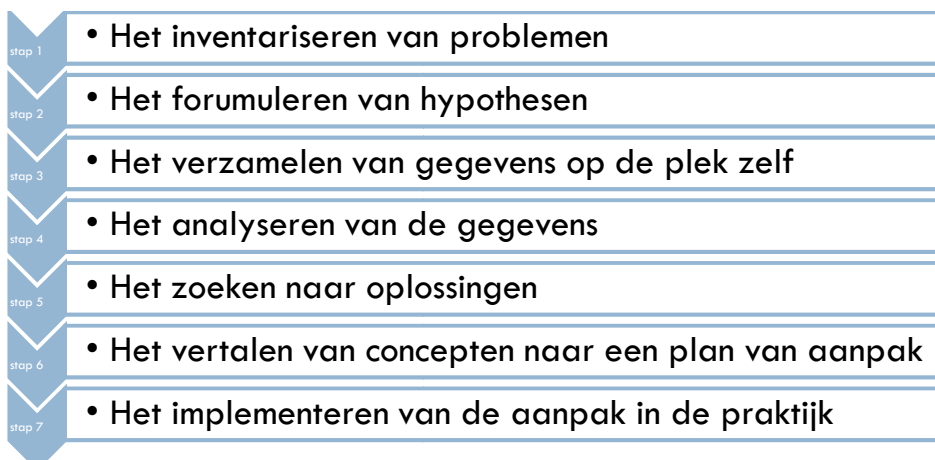
6.2 Methodologie

Doel van dit hoofdstuk is inzicht te geven in de stappen die tijdens het toepassen van de PPS Placemaking methode in de praktijk worden gezet. In paragraaf 2.1.5 zijn de 11 principes van Placemaking naar voren gebracht. Deze principes kunnen gezien worden als de uitgangspunten van de Placemaking methode maar geven geen inzicht in de wijze waarop de methode in de praktijk wordt toegepast.

PPS heeft de 11 (algemene) principes vertaald in concrete stappen die bij de toepassing van de Placemaking methode kunnen worden gezet. De stappen worden besproken en vervolgens wordt gekeken hoe deze stappen concreet worden ingevuld in de voorbeelden. De case studies worden als voorbeeldprojecten gebruikt in de cursus 'How to Turn a Place Around' die door PPS wordt gegeven. Het zijn projecten die in de optiek van PPS duidelijk zijn geslaagd. Het toepassen van de Placemaking methode is geen garantie voor een zo'n geslaagde uitkomst. Toch is er gekozen voor deze twee case studies omdat deze wel duidelijk inzicht geven in de te zetten stappen. Hierdoor wordt duidelijk hoe het proces in de praktijk uitpakt en welke randvoorwaarden naar voren komen om de PPS Placemaking methode te kunnen toepassen. Zoals is gebleken zijn er duidelijke verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse benadering van herinrichtingsprocessen. Daardoor kunnen de case studies ook niet direct vertaald worden naar de Nederlandse situatie. Wel kan worden gekeken of de stappen die genomen worden ook in de Nederlandse situatie kunnen plaatsvinden. Met andere woorden, de bespreking van deze *case studies* kan helpen bij het vergroten van het inzicht in de methode en de toepasbaarheid ervan in Nederland. Omdat de case studies zoals gesteld niet direct worden gebruikt in de toetsing van de hoofdvraag is het ook een minder groot probleem dat het projecten zijn met een boven gemiddeld resultaat. Hoewel dit niet ideaal is, is er gekozen voor bestaande case studies uit de Verenigde Staten omdat de PPS Placemaking methode in Nederland nog niet in de praktijk is toegepast.

6.2.1 De stappen van de Placemaking methode

De stappen zoals ze door PPS worden omschreven kunnen als volgt worden geformuleerd:

(PPS, 2000)

6.3 City Hall Bus Transfer Centre

6.3.1 Beschrijving case

Busstations in een stad zijn vaak desolate plekken gericht op de doorvoer van mensen. Zo ook het 'City Hall Bus transfer centre' in Corpus Christi Texas. De transportonderneming RTA (Corpus Christi Regional Transportation Authority) was echter van mening dat de 5000 passagiers die dagelijks het busstation bezochten behoefte hadden aan meer comfort. De transportonderneming had daarbij de overtuiging dat meer comfort ook zou leiden tot een toename van het aantal reizigers. De gedachte was dat door te investeren in de openbare ruimte rond het busstation en het busstation zelf, er meer (economische) winst kon worden behaald voor het bedrijf. Door de plek te veranderen van een doorvoerruimte naar een verblijfsruimte werd het busstation een bestemming op zich (PPS, 2000).

6.3.2 Beschrijving proces

PPS werd door RTA betrokken bij het proces met als opdracht te zorgen voor een beter busstation. PPS voerde deze opdracht uit aan de hand van de Placemaking methode. De gebruikers waren in dit geval de reizigers.

Stap 1 het formuleren van problemen

De transportonderneming nodigde PPS uit om hun visie op het busstation los te laten. Om deze visie te ontwikkelen werden er naast de gesprekken met de transportonderneming ook gesprekken gehouden met reizigers die het busstation gebruikten. Op deze manier werden de dagelijkse ervaringen van de reizigers in kaart gebracht. Wat zijn de positieve aspecten van het busstation, wat missen de gebruikers en welke rol speelt het busstation in hun keuze om wel of niet met het openbaar vervoer te gaan? Om het inzicht in de laatste vraag te vergroten werden ook mensen benaderd die niet of nauwelijks van het busstation gebruik maakten en werd aan hen gevraagd wat de reden daarvoor was.

Stap 2 het formuleren van hypothesen en stap 3 Het verzamelen van de gegevens op de plek zelf

Naast deze gesprekken werd het gedrag van reizigers rond het busstation geobserveerd. Deze observaties gaven vooral inzicht in de looproutes die de reizigers gebruikten om bij het busstation te komen. De weg naar het busstation werd als gevaarlijk beschouwd. Dit kwam omdat de infrastructuur gericht was op de bussen in plaats van de reizigers. Er waren geen duidelijke looproutes gecreëerd. Toen de belangrijkste routes in kaart waren gebracht werd het mogelijk om een herinrichtingsplan te ontwikkelen. Tenslotte werden workshops georganiseerd om de behoeften van de gebruikers in kaart te brengen. Hieruit kwam onder andere naar voren dat mensen een toilet misten wanneer ze aan het wachten waren op de bus.

Stap 4 Het analyseren van de gegevens

Uit de analyse kwam naar voren dat het busstation als doorvoerplek in plaats van een verblijfsplek werd ervaren. Toch moesten mensen regelmatig even wachten tot de bus er was. Het verbeteren van het comfort werd daardoor één van de belangrijkste doelstellingen. Daarnaast was de uitstraling van het gebouw onvoldoende en voelden mensen zich er onveilig doordat er op sommige momenten weinig medereizigers waren. Tenslotte kwam, zoals gezegd, ook duidelijk naar voren dat de looproutes konden worden verbeterd.

Stap 5 Het zoeken naar oplossingen

Tijdens de daaropvolgende discussie kwam het idee naar voren om een wachtruimte en een eetmogelijkheid met toilet in het busstation te creëren. Er werd onderzocht of dit mogelijk was. Ook werd gekeken of het mogelijk was de uitstraling van het gebouw, aan te pakken. Hierbij werd gekeken of de reizigers zelf ook een rol konden spelen en of op deze wijze manier de betrokkenheid van de reizigers bij het busstation kon worden vergroot. Het budget was beperkt, maar wanneer burgers zelf een bijdrage zouden leveren, waren er meer mogelijkheden.

Stap 6 Het vertalen van de concepten naar een plan van aanpak

PPS stelde in haar rapport aan de RTA voor om de bewoners uit de omgeving en gebruikers van het busstation actief bij het verbeterproces te betrekken. Alle belangstellenden werden uitgenodigd om mozaïeken te ontwerpen voor het busstation en deze ook daadwerkelijk te maken. In totaal zijn 1500 met de hand beschilderde mozaïektegels in het station verwerkt. Deze zijn ontworpen door de plaatselijke inwoners. Deze groep bestond uit een breed scala variërend van de burgemeester tot aan de kinderen op school en de gedetineerden van een nabijgelegen gevangenis. Dit leverde een aanzienlijke besparing op in kosten en er bleef ruimte om ook andere aspecten aan te pakken. Een daarvan was het realiseren van een wachtruimte met de mogelijkheid om wat te eten of te drinken te halen. Er kwam een kioskje en daarmee ook toezicht op het busstation. De RTA werkte samen met de eigenaar van de kiosk om de wachtruimte schoon en netjes te houden. Daarnaast werd er rond het busstation groenvoorzieningen aangelegd. Ook hierbij speelde de kioskhouders een rol. Hij zei toe de bomen water te geven.

Stap 7 Het implementeren van de aanpak in de praktijk

Het station is een groot succes geworden. Dit heeft mede te maken met de vier kenmerken die in hoofdstuk 2 van dit onderzoek naar voren zijn gebracht: de toegankelijkheid werd groter door de voetgangersroutes te verbeteren. Het busstation was al centraal gelegen tegenover het stadhuis in het midden van de stad. Er is samen met de bewoners gewerkt aan de uitstraling en het imago van het busstation. Dit is terug te vinden in de mozaïeken en de groenvoorzieningen die werden geplaatst. Het gebruik wordt verbeterd door de komst van een wachtvoorziening. Doordat er een kiosk is gecreëerd is het ook mogelijk om versnaperingen te kopen wanneer er gewacht wordt op de bus. Dit alles zorgde voor een toename van het aantal reizigers. Hierdoor werd het busstation als gezelliger ervaren. Het project werd afgerond in 1994. In hetzelfde jaar won dit project de federale *Design Achievement Award van de National Endowment for the Arts*. De betrokkenheid van de gebruikers wordt gezien als een van de belangrijkste succesfactoren in het proces.

6.4 Bryant Park

6.4.1 Beschrijving case

Bryant Park is één van de meest populaire plekken van New York. Het park (8 hectaren groot) is centraal gelegen in Manhattan tussen de Fifth Avenue, Sixth Avenue (die officieel Avenue of the Americas heet), 40th Street en 42nd Street. Naast het park staat het hoofdgebouw van de New York Public Library. In de eerste jaren van de 20^e eeuw raakt het park in verval en kreeg het een steeds slechtere naam. Een architectuurmagazine noemde Bryant Park in 1934 een van de meest desolate plekken van de stad. Bij de uitbreiding van de metro werd het park gebruikt voor de opslag van bouwmaterialen hetgeen deze uitstraling versterkte. Het park werd in hetzelfde jaar heringericht en kreeg het karakter van een verhoogd grasveld (PPS, 2000).

In 1979 leek het alsof New York het park had opgegeven. Het was verpauperd en slecht onderhouden. Het park was vergeven van de drugsdealers, hoge heggen, een groezelige aanblik en een gebrek aan activiteiten. Vanwege de drugshandel kreeg het park de bijnaam 'Needle Park', wat het beeld van een no-go area versterkte. 'Gewone' bezoekers gingen het park steeds meer mijden. Om het tij te keren werd met private investeringen in 1998 de *Bryant Park Restoration Corporation* (BPRC) opgericht (Bryant Park Coöperation, 2008).

6.4.2 beschrijving proces

De BPRC benaderde William H. Whyte en Project for Public Spaces om inzicht te krijgen in de manier om het park te verbeteren. De Placemaking methode werd hierbij toegepast.

Stap 1 het inventariseren van problemen

PPS is gestart met het maken van een inventarisatie van de problemen. Hiervoor werd gesproken met de opdrachtgever, de BPRC, maar ook met de gebruikers van het park en belanghebbenden. De gebruikers van

het park werden door PPS geïnterviewd en gevraagd naar hun redenen om het park al dan niet te bezoeken. PPS deed zo onderzoek naar de sterke en zwakke kanten van het park. Mensen die het park zelf nooit bezochten, maar wel in een van de omliggende kantoren werkten werden ook bij dit onderzoek betrokken. Het kantoorpersoneel kon andere behoeften hebben dan mensen die het park vanuit recreatief oogpunt bezochten. De bedoeling was om in het herinrichtingsproces de belangen van alle gebruikersgroepen mee te nemen. Waar de mensen die in de buurt werkten bijvoorbeeld het park kunnen gebruiken om te lunchen en dus behoefte hebben aan kiosk voor een kopje koffie en een broodje willen kopen, wilden recreatieve bezoekers misschien liever een ijskraam. Door inventarisatie van deze wensen werd het mogelijk deze behoeftes met elkaar te combineren.

Stap 2 het formuleren van hypothesen en Stap 3 Het verzamelen van de gegevens op de plek zelf

Nadat de wensen en kritieken waren genoteerd, werd er onderzoek verricht om de wensen en opmerkingen beter te kunnen plaatsen in de context. Het gedrag van de bezoekers werd daarom geobserveerd. Werden bepaalde delen van het park gemeden? Wat zou daar de oorzaak van kunnen zijn? Aan de hand van de observaties werd duidelijk welke ingangen en delen van het park wel werden gebruikt en welke niet. Vervolgens kon worden onderzocht wat hier de oorzaak van was.

Ook de drugsdealers en zwervers in het park werden geïnterviewd en geobserveerd. Hoewel dit een ongewenste doelgroep is, is het belangrijk om juist ook hen te interviewen. Tijdens de cursus '*How to Turn a Place Around*' werd aangegeven dat wanneer men inzicht heeft in de redenen waarom deze mensen graag in het park verblijven het ook mogelijk is om hier actief op te anticiperen. De zwervers en drugsdealers gaven aan dat zij de lange houten banken (om op te slapen) en de hoge heggen (om uit het zicht te blijven) als prettige aspecten van het park ervaren. In het herinrichtingsproces is dit meegenomen.

Stap 4 Het analyseren van de gegevens

Uit de analyse van de gegevens kwam naar voren dat de ingang van het park te donker was en dat mensen het park niet in konden kijken. Dit zorgde ervoor dat het park als onoverzichtelijk werd ervaren en vergrootte de angst bij potentiële bezoekers. Uit de observaties bleek daarnaast dat juist bij deze duistere ingangen veel drugstransacties plaatsvonden. Omdat men de zwervers en drugdealers uit het park wilde verbannen en met name de hoge heggen als negatief werden beschouwd door de 'gewone bezoekers' van het park, werden deze in het ontwerp verwijderd. Op deze wijze werd aan het comfort, de toegankelijkheid en de beeldvorming van het park gewerkt.

Een andere belangrijke ontdekking was dat er in het park voor bezoekers niets anders te doen was dan op donkere plekken onder de bomen zitten waar andere mensen sliepen of rondhingen. Men kon er niks te eten krijgen (de kiosken die er ooit stonden waren gesloten door de overlast), het park miste een openbaar toilet en er waren er geen gebeurtenissen die zorgden voor iets extra's.

Stap 5 Het zoeken naar oplossingen

Bij de discussie van de uitkomsten kwamen een aantal problemen naar voren. Een van de problemen waar in het proces tegenaan werd gelopen waren de zitmogelijkheden. Juist in een park hoor je als bezoeker te kunnen zitten aldus PPS. De bankjes hadden echter, zoals hierboven uitgelegd, ook een aantrekkingskracht op minder gewenste personen. De oplossing werd gevonden in de plaatsing van stoeltjes. Deze stoeltjes boden zitcomfort aan de bezoekers maar voorkwamen dat mensen erop gingen slapen. Toch was dit niet het enige aspect. Juist de verplaatsbaarheid van de stoeltjes geeft de bezoekers, in de optiek van Whyte, een gevoel van 'empowerment'. De bezoekers hebben zo zelf invloed op de plek en de richting waar ze gaan zitten.

Ook werd een oplossing gezocht voor de gevoelens van onveiligheid. De ingangen van het park kregen een meer open karakter. Bij de nieuwe ingangen werden kiosken gepland om de bezoekers meer te bieden.

Stap 6 Het vertalen van de concepten naar een plan van aanpak

Het rapport dat door PPS samen met de betrokken partijen werd opgesteld kreeg als titel 'intimidatie of recreatie'. De herstructurering van het park startte in 1982 en was 10 jaar later klaar. Dit proces was gericht op zowel de fysieke inrichting alsmede de beeldvorming en mogelijkheden. Het proces werd door de *Bryant Park Restoration Corporation* gefaciliteerd. Doel van de coöperatie was het creëren van een oase achtige sfeer. Hierbij werden de plannen om de ingangen aan te pakken uitgevoerd en werden de struiken weggehaald zodat mensen beter in het park konden kijken. Daarnaast werden er twee kiosken gebouwd bij de hoofdingang met de intentie om de bestaande 'handel' (in drugs) te vervangen door die in broodjes en koffie. Overal in het park werden de voorgestelde groene stoeltjes en enkele tafeltjes neergezet zodat mensen konden zitten waar ze wilden. Tegelijkertijd werd voorkomen dat zwervers niet terug kwamen. Door gebruik te maken van stoeltjes was het centraal gelegen grasveld niet langer een open lege plek maar werd het nu intensief gebruikt door de bezoekers. Aan de rand van het grasveld is een openbaar toilet gerealiseerd. Op deze wijze heeft het park een open en gastvrij karakter gekregen en is er een sterkere synergie tussen de fysieke elementen.

Stap 7 Het implementeren van de aanpak in de praktijk

Bij deze laatste stap wordt ook nadrukkelijk gekeken naar het beheer van de openbare ruimte. Het toegenomen gebruik van het park is in de ogen van PPS ook voor een belangrijk deel te danken aan dit beheer. Hiervoor werd de *Bryant Park Cooperation* (BPC) opgericht als vervanger van *Bryant Park Restoration Corporation*. BPC is een non profit, private management organisatie welke zorg draagt voor het beheer. Een van de eerste acties die werden uitgevoerd was het schoonmaken van het park, het repareren van kapotte elementen in het park en het verwijderen van graffiti. De BPC zorgt er bijvoorbeeld ook voor dat private geüniformeerde toezichthouders in het park rondlopen voor extra toezicht. Er worden (extra) schoonmakers ingehuurd die het park niet alleen schoon houden. Ze zorgen met hun aanwezigheid ook voor een afname van de criminaliteit.

Daarnaast zorgt de BPC dat er diverse activiteiten in het park plaatsvinden. Dit verklaart mede het succes van het park. Mensen komen graag naar een plek wanneer er iets te doen of te beleven is. Mensen komen terug naar een plek wanneer ze er een goede/leuke ervaring hebben gehad. In het Bryant Park worden o.a. concerten georganiseerd, modeshows gehouden en in de winter is er een gratis toegankelijke schaatsbaan. Naast deze periodieke activiteiten zijn er ook dagelijkse activiteiten zoals gymnastiek, en kunnen bezoekers elkaar bijvoorbeeld uitdagen om een potje schaken (PPS, 2000). Tenslotte is er draadloos internet in het park aangelegd wat gratis te gebruiken is. Bij het realiseren van al deze activiteiten werkt de BPC samen met de omliggende bedrijven doormiddel van een Business Improvement District (zie kader).

Kader: Business Improvement District

Een internationaal gebruikt middel om ondernemers verplicht te betrekken bij de openbare ruimte in hun omgeving is het instellen van een Business Improvement District (BID). Een BID is een publiekprivaate samenwerkingsvorm die, vooral in de Verenigde Staten en Canada, veel voorkomt in met name steden. De BID's worden gevormd door ondernemers of vastgoedeigenaren die willen investeren in de directe leefomgeving met als doel deze aantrekkelijker en meer concurrerend te maken. De private partijen kunnen zichzelf een organisatievorm met verplichte heffing opleggen. Wettelijk is vastgelegd aan welke eisen van instemming de BID's moeten voldoen en waar de grens ligt tussen de publieke en private verantwoordelijkheid voor een gebied (Zweedijk & Menger, 2006, p. 3).

Business Improvement Districts bestaan in vele vormen, maar spannen zich allen in voor een extra schoon, heel en veilig openbaar gebied, voor gezamenlijke marketing of andere collectieve maatregelen. De diensten die door BID's worden aangeboden zijn altijd aanvullend op de diensten die door de gemeente worden aangeboden (Zweedijk & Menger, 2006).

Het eerste initiatief tot de oprichting van een BID wordt vaak genomen door een groep vastgoedeigenaren

of ondernemers. Een burgemeester of het gemeentebestuur kan het initiatief aanwakkeren. Vaak is er al een ondernemersvereniging actief die naar een vorm zoekt om haar activiteiten beter te organiseren. Voor het vormen van een BID is het noodzakelijk dat er een partij is die 'de boer op gaat' om draagvlak te vinden en een breed gedragen plan op te stellen. Bij de oprichting van een BID volgt men in de praktijk daarom vaak een 'bottom-up' benadering (Zweedijk & Menger, 2006, p. 8). In verschillende gebieden is aangetoond dat een BID criminaliteit kan verminderen. Voorbeelden hiervan zijn Philadelphia, New York Grand Central (daling van de criminaliteit van 60%) en New York Times Square (daling 59%). Het succes van BID's blijkt ook uit de vele voortzettingen van BID's na de eerste periode, waarbij een meerderheid van de ondernemers ervoor stemt om een BID te continueren (Gennip, 2006).

In een BID werken niet alleen kleine ondernemers mee. Ook grote multinationals leveren een bijdrage. Een goed voorbeeld is het Union Square Partnership (USP). Het USP was de eerste BID in de stad New York en werd opgericht in 1984. Het is gevormd rondom een plein/parkje in Manhattan. Alle bedrijven rond het pleintje participeren, ook de filialen van Starbucks en McDonalds. Van het geld dat de bedrijven betalen worden verschillende activiteiten ontpooid. Er zijn medewerkers aangesteld die het park extra schoonhouden en bewakers die zorgen voor de veiligheid. Om het gevoel van identiteit te versterken worden door het USP diverse activiteiten georganiseerd. Gedacht moet worden aan netwerk recepties, een nieuwsbrief voor omwonenden en geïnteresseerden; en onderwijsactiviteiten. Er worden markten georganiseerd waarbij de nadruk ligt op producten uit de streek (zogenaamde 'Greenmarket') en is er gratis draadloos internet beschikbaar (Union Square Park, 2008).

Bryant park is nu één van de meest populaire plekken van New York. Het wordt gezien als een van de voorbeelden van New York's revival in de jaren negentig. De stad had een slecht en crimineel imago. Inmiddels is New York weer populair onder toeristen. De activiteiten en veranderingen hebben, zo blijkt uit cijfers van de BPC, geleid tot een afname van de criminaliteit van 92% in Bryant Park en een verdubbeling van het aantal bezoekers. Bryant Park zit op een zomerse werkdag vol met medewerkers van de omliggende kantoren, in het weekend met recreanten en vakantiegangers. Op sommige momenten zijn er meer dan 800 mensen per hectare waardoor Bryant park één van de meest drukste stadsparken van de wereld is geworden (Bryant Park Coöperation, 2008)..

Bij de heropening van het park schreef een architectonische criticus van de *New York Times* dat er sprake was van "een overwinning voor velen" (New York Times, 1992). Het park werd in het artikel niet alleen geroemd om zijn fysieke inrichting maar ook om de visie van Whyte. Mensen voelen zich veiliger wanneer ze zich zichtbaar voelen voor anderen. Daarnaast voelen mensen zich prettig in een openbare ruimte wanneer ze denken dat ze er enige vorm van controle over uit te kunnen oefenen.

Het New York Magazine (1993) riep Bryant Park uit tot het beste voorbeeld van stedelijke vernieuwing en Time magazine (1993) noemde de revival van Bryant Park zelfs een 'klein wonder'. Het park heeft vele awards gewonnen waaronder de Design Merit Award van het Landscape Architecture Magazine (1994). In het jury rapport werd het park als kleurrijk, comfortabel en veilig omschreven. Het park (en in het bijzonder de toiletten) worden door de inwoners van New York erg gewaardeerd. De prijzen van de gronden rondom het park zijn explosief gestegen.

Afbeelding 5 & 6 Het Bryant Park in New York anno 2008

6.5 Het resultaat van de Placemaking projecten

De hierboven beschreven case studies zijn voorbeeld projecten van PPS op het gebied van Placemaking. PPS heeft er vele prijzen mee gewonnen. Toch zijn er wel enkele kanttekeningen bij de projecten te plaatsen. Ten eerste wordt in het geval van Bryant Park de Placemaking methode gepresenteerd als een oplossing voor de drugsproblematiek en de aanwezigheid van zwervers. Dit is discutabel. De kans is groot dat deze zwervers door het extra toezicht zijn vertrokken uit Bryant Park en op een andere plek in de stad zijn neergestreken. Dit fenomeen (soms het 'Waterbedeffect' genoemd) komt veelvuldig voor wanneer een deel van een wijk of de openbare ruimte wordt aangepakt. De verscherpte aandacht op de ene plek zorgt voor een verplaatsing van de problematiek naar een andere plek.

Een tweede kanttekening die kan worden geplaatst is de macht van private partijen in de openbare ruimte. Bryant Park is een stadspark en openbare ruimte, maar wordt beheerd door een private managementorganisatie (BPO). Deze managementorganisatie aanvaardt geen bijdrages van publieke fondsen maar wordt gefinancierd door de omliggende bedrijven via een Business Improvement District (BID). Van hun bijdragen worden, naast het parkmanagement, ook de extra schoonmakers en toezichthouders betaald. Deze toezichthouders handhaven regels die door de BPO zijn opgesteld. In sommige gevallen gaan deze regels verder dan in de openbare ruimte in de stad New York.

Ten derde wordt het park 's nachts afgesloten. Critici stellen dat door deze afsluiting Bryant park niet langer gezien kan worden als een openbare ruimte omdat toegang tot de ruimte aan restricties gebonden is. Het gegeven past ook niet meer in de definitie van Deben (hoofdstuk 4). Een openbare ruimte is niet specifiek gericht op een bepaald publiek of specifieke groep en de toegang is niet gebonden aan tijd of aan toegangsgelden (Deben, 1999, p. 9). Aan de andere kant kan men de vraag stellen of het erg is dat een park 's nachts wordt afgesloten. Wat hebben mensen te zoeken in een park als het donker is? Het is echter niet alleen de nachtelijke afsluiting die maakt dat er vraagtekens gezet kunnen worden bij de openbaarheid van Bryant Park. Doordat het aantal evenementen de afgelopen jaren snel is gegroeid, is het de vraag of Bryant Park zijn karakter als openbare ruimte niet aan het verliezen is en een soort evenementen terrein is geworden? De BPO stelt dat de inkomsten die door de activiteiten in het kader van sponsoring worden gegenereerd belangrijk zijn om het park op een goede manier te onderhouden. Om het open karakter van het park te behouden zijn dergelijke activiteiten juist van groot belang. De BPO stelt wel als voorwaarde dat de activiteiten gratis te bezoeken zijn.

6.6 Toepassing in Nederland

De stappen die PPS heeft ontwikkeld en welke aan de hand van de twee casestudies zijn besproken lijken in Nederland toepasbaar. Wel kan het ontbreken van een BID de toepassing van Placemaking bemoeilijken. Hierbij gaat het dan niet zo zeer om de stappen zelf, maar vooral om het beheer en toezicht na afronding van het herinrichtingsproces. Waar in de Verenigde Staten de mogelijkheid bestaat om *free rider* gedrag tegen te gaan en alle ondernemers die rond een plein zijn gevestigd te dwingen mee te investeren in de

openbare ruimte, bestaat deze mogelijkheid in Nederland (nog) niet. In Nederland zal naar een andere oplossing gezocht moeten worden voor publiekprivate samenwerking. Dit is niet onmogelijk en er zijn al enkele voorbeelden te vinden in Nederland, zoals bijvoorbeeld het Chassé park in Breda waar publieke en private partijen samen de verantwoordelijkheid nemen voor het park (VROM, 2005).

PLACEMAKING IN DE NEDERLANDSE OPENBARE RUIMTE

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is de PPS Placemaking methode behandeld aan de hand van theoretische uitgangspunten rond de verschillende aspecten van de methode (sociale constructie van ruimte, de rol van openbare ruimte in de stad en de participatiemogelijkheden van burgers in het planproces). Vervolgens is aan de hand van twee case studies gekeken welke stappen worden gezet bij het toepassen van de Placemaking methode en of het mogelijk is deze stappen ook in de Nederlandse situatie te zetten. In het derde deel van het onderzoek zal samen met deskundigen worden gekeken of Placemaking in Nederland toepasbaar is en wat de kansen en bedreigingen hierbij zijn.

Omdat er in Nederland nog geen praktijkvoorbeelden zijn (Verhoeven, 2009) en het gezien de omvang van dit onderzoek onmogelijk is de methode empirisch te toetsen,² is er voor gekozen deskundigen in Nederland te interviewen over de bruikbaarheid van de methode in Nederland. De onbekendheid van de PPS Placemaking methode maakte het lastig om zowel critici als aanhangers te vinden. De deskundigen die de methode kennen plaatsen kanttekeningen bij de bruikbaarheid maar staan over het algemeen sympathiek ten opzichte van de methode. Om dit probleem te ondervangen is daarom ook gezocht naar openbare ruimte deskundigen uit de wetenschap en architectuur. Zij hebben kennen de methode zoals gezegd minder goed en er zijn daarom meer knelpunten bij het toepassen dan uit de gesprekken naar voren zijn gekomen. Om inzicht te geven in de posities die de geïnterviewden ten opzichte van PPS en de Placemaking methode hebben, worden zij eerst geïntroduceerd.

De geïnterviewden:

Leon Deben	(oud) socioloog verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Deben heeft veel onderzoek gedaan naar de openbare ruimte in Nederland en de betekenis die de openbare ruimte heeft in een stad. Daarnaast is Deben een van de promotors van Dr. Tineke Lupi.
Tineke Lupi	promoveerde in 2008 op het onderwerp Placemaking aan de universiteit van Amsterdam. Titel van haar proefschrift was <i>'Buiten wonen in de stad, de Placemaking van IJburg'</i> .
Gerrit Jan in 't Veen	voormalig partner van Bureau Corgwell, volgde de cursus <i>'How to Turn a Place Around'</i> bij PPS in New York. Omdat hij enthousiast was over de methode en benieuwd was of het ook een aanvulling kan zijn voor de Nederlandse situatie heeft hij de methode onder de aandacht gebracht bij het CROW.
Harro Verhoeven:	beleidsmedewerker van het CROW, welke als kennisinstituut voor decentrale overheden de PPS Placemaking methode in Nederland onder de aandacht wil brengen. Het CROW heeft in 2008 een vertaling uitgegeven van het cursusboek <i>'How to Turn a Place Around'</i> .
Ineke Spapé	lector verkeer en stedenbouw aan de NHTV in Breda. Het lectoraat wordt mede betaald door het CROW. Daarnaast is Spapé (mede) directeur van het adviesbureau SOAB. SOAB is een adviesbureau op het gebied van bouwen en leefomgeving.
Matti Baggerman	directeur van bureau Delfini. Delfini houdt zich bezig met sociale veiligheid in het openbaar vervoer en de publieke ruimte. Baggerman volgde de cursus <i>'How to Turn a Place Around'</i> in New York en past de PPS Placemaking principes toe binnen haar lopende projecten.

² Hierop zal na de conclusie tijdens de reflectie worden teruggekomen.

Paul van Hontem	directeur van 'Van Hontem Architecten'. Een bureau voor architecten en stedenbouwkundigen te Nijmegen. Van Hontem is betrokken geweest bij diverse herinrichtingprojecten.
Tanja Martens	als ontwerper groen werkzaam bij de gemeente Nijmegen. Ze was een van de deelnemers aan de workshop Placemaking die 'Project for Public Spaces' in Nijmegen hield.
Wilbert Janssen	hoofd ingenieursbureau gemeente Nijmegen. Heeft als focus de openbare ruimte en was deelnemer aan de workshop Placemaking die in Nijmegen is gehouden.

De vorm waarin deze interviews plaatsvonden was semigestructureerd. De meeste interviews zijn face to face afgenomen. De interviews met Gerrit Jan in 't Veen en Wilbert Janssen vormen hierop een uitzondering. Met hen is telefonisch gesproken. Hoewel er vooraf enkele vragen zijn opgesteld (zie bijlage 2), is er in de gesprekken zoveel mogelijk voor gekozen om de geïnterviewden zijn/haar eigen verhaal te laten vertellen. Op die manier was er nadrukkelijk ook ruimte voor de verschillende visies op Placemaking. Er werd op deze manier zo min mogelijk van de kennis uit dit onderzoek meegegeven om de visie zo min mogelijk te beïnvloeden.

7.2 Wat is Placemaking? En is het nieuw?

Verhoeven (2009) omschrijft Placemaking als een methode om te komen tot een succesvollere openbare ruimte. Volgens hem ziet PPS de openbare ruimte niet als een grijs gebied maar als een netwerk van plekken waar verschillende activiteiten kunnen plaatsvinden. Baggerman stelt dat plekken soms geen identiteit hebben, vergeten lijken of dat het soms niet duidelijk is wie de eigenaar van de openbare ruimte is. Deze plekken hebben hierdoor geen gebruiksfunctie en spelen geen rol in de stad. De Placemaking methode kan in haar optiek een bijdrage leveren aan het creëren van een identiteit op deze plekken (Baggerman, 2009).

Deben stelt dat de Placemaking methode, zoals deze door PPS is ontwikkeld, zijn wetenschappelijke basis vindt in de theorie van Jane Jacobs. Haar pleidooi voor diversiteit van mensen en activiteiten op straat komt terug in de benadering die PPS heeft voor de openbare ruimte. De placemaking methode zoals PPS deze presenteert is daardoor ook minder revolutionair dan deze misschien lijkt, aldus Deben (Deben, 2009).

Ook Lupi betoogt dat er een verband is tussen de benadering van Jacobs en PPS. Dit verband is volgens haar ook meteen het gevaar van de Placemaking methode van PPS omdat Lupi zich afvraagt of een samenleving die Jacobs voorstaat nog mogelijk is in deze tijd. Jacobs grijpt volgens Lupi terug naar een wereld die rond de jaren '50 van de vorige eeuw bestond. De vraag is of het mogelijk is om de sociale samenhang en cohesie op een dergelijke manier terug te brengen in een buurt. In de optiek van Lupi bevat de Placemaking methode van PPS een groot maakbaarheidsideaal die in de huidige samenleving misschien niet realistisch is (Lupi, 2008).

Baggerman onderschrijft het maakbaarheidsideaal in de Placemaking methode maar ziet dit niet als een probleem. Volgens haar komt het vaker voor dat de maatschappij doorschiet in een bepaalde tendens om dit vervolgens weer te corrigeren. Baggerman merkt bij haar werkzaamheden in stationsgebieden dat deze vernieuwde focus op de samenhang zich momenteel aan het voltrekken is. De maatschappij komt terug van het individualisme en mensen zijn weer bereid om binnen (sociale) netwerken zich in te zetten voor hun (woon)omgeving. Omwonenden van een station zeggen niet meer dat het een zaak van bijvoorbeeld een gemeente is om het station op orde te houden maar willen zelf ook een bijdrage leveren (Baggerman, 2009).

Spapé stelt dat men wel moet geloven in de PPS Placemaking methode om het een succes te laten worden. Spapé ziet de methode niet als een teruggang naar de jaren '50 maar stelt wel dat het een idealistisch vlegje heeft. Het past binnen het kader van burgerschap, dat steeds vaker opduikt in de maatschappij (o.a. (Scheffer, 2007)), waarbij burger zich bewust is van haar positie en iets terug doet voor de omgeving. De burger heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid en is niet enkel een consument. Het zal niet mogelijk zijn om de PPS Placemaking methode overal in Nederland toe te passen omdat niet iedereen er in

zal geloven. Dit hoeft ook niet volgens Spapé. Door te beginnen met enkele gemeenten/buurtten/plekken waar men enthousiast is kan het aanstekelijk werken. Wanneer het een succes wordt kunnen anderen volgen (Spapé, 2009).

Volgens Van Hontem is de PPS Placemaking methode gebaseerd op wat hij 'advocate planning' noemt. Voor Van Hontem is het niet verwonderlijk dat PPS zoveel aandacht heeft gekregen in de Verenigde Staten en steeds vaker bij projecten wordt betrokken. In de Verenigde Staten is, in tegenstelling tot Nederland, veel meer sprake van een claim cultuur. Wanneer mensen ontevreden zijn over bijvoorbeeld een ontwerp zullen ze, veel eerder dan in Nederland, via een advocaat proberen de plannen te voorkomen. Met de Placemaking methode wordt volgens hem geprobeerd dergelijke rechtszaken te voorkomen (Van Hontem, 2009). Dit hangt samen met het in hoofdstuk 2 genoemde verantwoordelijkheidsprincipe. Wanneer het lukt om burgers te betrekken bij de inrichting zullen zij minder snel klagen maar eerder zelf verantwoordelijkheid nemen.

Spapé ziet (nog) een andere herkomst van de Placemaking methode van PPS. Zij stelt dat het is gebaseerd op Europese inrichtingsprincipes die in de jaren '70 al werden toegepast bij stadsvernieuwing en verkeersleefbaarheid in bijvoorbeeld Nederland. Placemaking kijkt daarbij naar drie aspecten:

- de sociale samenhang;
- de economische positie van een plek;
- de fysieke aspecten.

Ook van Hontem brengt in het gesprek praktijkvoorbeelden naar voren waarbij in de jaren '70 samen met bewoners werd gekeken naar hun directe leefomgeving. Zelf noemde van Hontem dit 'creatieve utopie': Door bewoners te betrekken en hun wensen mee te nemen in een ontwerp werd geprobeerd de fysieke elementen van de woonomgeving zo dicht mogelijk te laten aansluiten bij de wensen van die bewoners (Van Hontem, 2009). Wanneer de PPS Placemaking methode in dit kader wordt bekeken kan worden betoogd dat het niet nieuw is. Ook Verhoeven geeft dit ook min of meer aan door te stellen dat sommige gemeenten in Nederland vinden dat zij al lang aan (een vorm van) Placemaking doen. Zij noemen dit alleen anders of hebben er niet echt een naam voor (Verhoeven, 2009).

Dit is volgens Spapé een belangrijke constatering. Zij stelt dat Placemaking een sterke term is voor iets wat we onbewust in Nederland misschien al doen, het betrekken van burgers bij hun leefomgeving. Echter de verpakking, de term en misschien het feit dat de methode (nu) afkomstig lijkt uit de Verenigde Staten, maken dat er met extra interesse naar wordt gekeken (Spapé, 2009). Gerrit-Jan van 't Veen sluit zich hierbij aan en stelt dat het feit dat de methode (nu) afkomstig is vanuit de Verenigde Staten helpt om de methode in Nederland onder de aandacht te brengen (Van 't Veen, 2009). Baggerman wijst erop dat een gezamenlijke term kan helpen bij het verder uitbouwen van de methodiek en het uitwisselen van gegevens tussen gemeenten (Baggerman, 2009).

Aan de andere kant geeft Tanja Martens van de Gemeente Nijmegen aan dat zij van mening is dat Placemaking nog niet wordt toegepast in Nederland (in ieder geval niet in de gemeente Nijmegen). Hoewel de gemeente Nijmegen bij sommige projecten actief probeert om de bewoners te betrekken kan dit in haar optiek niet worden gezien als een vorm van Placemaking. Daarvoor gebeurt het betrekken van de bewoners te onbewust en worden niet alle aspecten uit de methode van PPS meegenomen. Dergelijke projecten zijn (nog) te veel op de standaard elementen in de ruimte gericht. Er kan met name nog een 'verbeterslag' worden gemaakt op de door PPS naar voren gebrachte aspecten van comfort en toegankelijkheid. Omdat deze elementen nadrukkelijk naar voren komen in de Placemaking methode kan in haar optiek niet worden gesproken van Placemaking, maar kan men met enkele kleine aanpassingen in het proces dit wel realiseren (Martens, 2009).

Gerrit Jan van 't Veen betoogt dat in het vakgebied van architecten en stedenbouwkundigen nog te veel aandacht is voor de technische aspecten van de ruimte en te weinig oog is voor de sociale processen. In sommige gevallen wordt er gesproken over een integrale aanpak en zitten de ontwerpers en beheerders

samen aan tafel. In een enkel geval wordt er iemand van de afdeling sociale zaken bij betrokken. In alle gevallen is het echter een esthetische opgave die de partijen proberen op te lossen in plaats van te focussen op het gebruik van de openbare ruimte (Van 't Veen, 2009). Van Hontem is het hier deels mee eens, maar stelt dat de situatie in Nederland niet te vergelijken is met Amerikaanse stedenbouwkundigen of architecten omdat in de Nederlandse situatie veel meer aandacht is voor de menselijke maat (Van Hontem, 2009).

7.3 Wat zijn de kansen en knelpunten bij toepassing van Placemaking in Nederland?

De huidige situatie in Nederland biedt kansen en knelpunten voor het toepassen van de PPS Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte. Deze kansen en knelpunten zijn besproken in de gesprekken.

7.3.1 Kansen

Misschien wel het belangrijkste winstpunt van de PPS Placemaking methode is de centrale rol die burgers in het planproces krijgen. Volgens Spapé hebben we in Nederland in de afgelopen decennia prachtige designpleinen gezien in Vinexwijken waar vervolgens niemand komt. Als we deze pleinen vergelijken met die in bijvoorbeeld een wijk als de Schilderswijk (die in de jaren '70 is ontstaan), ziet deze openbare ruimte er niet overal even mooi uit maar wordt deze wel gebruikt. Het gebruik van de ruimte kan door de PPS Placemaking methode weer op de agenda komen van beleidsmakers. Om dit gebruik ook op langere termijn te waarborgen is het van groot belang dat de openbare ruimte ook goed wordt beheerd (Spapé, 2009).

Voor het beheer worden ook gebruikers weer betrokken. Matti Baggerman stelt dat de methode kan inspireren en daardoor mensen kan activeren om zich in te zetten voor de buurt of wijk. Wanneer burgers daarbij vrijheid en verantwoordelijkheid krijgen zijn zij volgens Baggerman te motiveren om zich in te zetten voor de omgeving. Een voorbeeld van deze betrokkenheid en inzet ziet Baggerman in de Krachtwijken die door het kabinet zijn aangewezen. In deze wijken hebben burgers zelf een budget gekregen van het ministerie van VROM en mogen zij meepraten en beslissen over de veranderingen in de wijk. De Placemaking methode van PPS kan daar misschien een rol bij spelen. Het kan misschien een bijdrage leveren aan de integratie van groepen wanneer deze met elkaar in contact komen en zich samen verantwoordelijk voelen voor de openbare ruimte in hun wijk. Het is hierbij van belang dat bewoners direct resultaat zien. Dit motiveert en zorgt ervoor dat ze betrokken blijven. In de PPS Placemaking methode komt dit op een directe manier terug waardoor de bruikbaarheid van de methode wordt vergroot (Baggerman, 2009). Lupi haakt hierbij aan door te stellen dat het deel van een ruimte niet eendimensionaal is. Hierdoor kunnen verschillende groepen participeren in de openbare ruimte en zich er thuis voelen (Lupi, 2008). Vogelaar zelf verklaarde na afloop van haar ministerschap dat zij in de wijken een grote betrokkenheid had ervaren. Zij probeerde met haar beleid deze betrokkenheid te stimuleren door bewoners te laten beschikken over eigen budgetten. Bewoners konden op deze wijze zelf initiatieven nemen ter bevordering van de leefbaarheid in de buurt (Vogelaar & Bosma, 2009).

De gemeente Nijmegen heeft ervaring met bewonersparticipatie in dergelijke wijken en volgens Martens is de Placemaking methode in dergelijke wijken goed te gebruiken (Martens, 2009). Van 't Veen wijst op het belang van deze participatie. Volgens hem zet Placemaking niet meer alleen de gemeente neer als de eigenaar van het probleem maar de gebruiker. Door daarnaast te focussen op een specifieke plek in plaats van een wijk of straat is het ook voor de gebruiker mogelijk om een actieve bijdrage te leveren aan een oplossing. Door te starten met kleine veranderingen en samen te kijken waar het proces eindigt blijft de gebruiker betrokken en geïnteresseerd (Van 't Veen, 2009). Een voorwaarde voor succes is dat de overheid wel in staat is om deze verantwoordelijkheid over te dragen en de burgers daadwerkelijk invloed te geven. Dit werd als een mogelijk knelpunt ervaren.

7.3.2 Knelpunten

In veel gesprekken kwam de 'angst voor de burger' naar voren ((Baggerman, 2009); (Deben, 2009); (Martens, 2009); (Spapé, 2009); (Verhoeven, 2009)). De PPS Placemaking methode verlangt namelijk een andere manier van werken voor een gemeente. In plaats van een inspraakavond of een lichte vorm van medezeggenschap krijgt de burger vanaf het vroegste stadium al een mogelijkheid om zijn/haar invloed uit

te oefenen en haar ideeën te geven. Bij het gebruiken van de Placemaking methode wordt als het ware een blanco vel papier aan burgers gegeven. Dit wordt ervaren als een spannend proces en de uitkomsten zijn onbekend. Dit kan volgens de deskundigen een reden zijn voor gemeenten om de methode niet te gebruiken.

Het CROW verwacht dat dit zal resulteren in een afwachtende houding van gemeenten bij het toepassen van Placemaking in de openbare ruimte. De angst voor de burger is volgens het CROW groot en het is voor gemeenten misschien makkelijker om niet te beginnen aan een intensief project zoals de PPS Placemaking methode (Verhoeven, 2009). Martens stelt dat de gemeente bewonersparticipatie als intensief ervaart en het daarom niet in alle gevallen gebruikt. Wel denkt ze dat gemeentes de methode zouden willen gebruiken in bijvoorbeeld een wijk voor het inrichten van een speelplek. Een plein midden in de stad is misschien voorlopig nog wat ver (Martens, 2009).

De vraag hoe deze koudwatervrees kan worden weggenomen is voor Deben geen issue (Deben, 2009). Volgens hem zijn bestuurders die een methode als de PPS Placemaking methode niet aandurven slechte bestuurders die bang zijn. Hij ziet de koudwatervrees dan ook niet als een potentiële belemmering. Hoewel Deben misschien erg makkelijk over dit aspect heen stapt is het volgens anderen wel een belemmering voor het gebruik van de methode in Nederland. Baggerman stelt bijvoorbeeld voor om een of enkele pilots te starten en te leren van de ervaringen die daar worden opgedaan (Baggerman, 2009). Dit sluit aan bij de eerdere opmerking van Spapé die aangaf dat de PPS Placemaking methode niet overal zal kunnen worden toegepast maar dat gestart kan worden in een gemeente die er in geloofd of het een keer wil proberen (Spapé, 2009).

Volgens Martens is een andere reden dat gemeentes misschien last hebben van koudwatervrees de angst voor een Poolse landdag. De angst is dat hoe meer groepen en gebruikers bij het planproces worden betrokken hoe meer verschillende visies er op de openbare ruimte naar voren worden gebracht. De angst is dat alle betrokkenen vasthouden aan hun eigen ideeën en er zodoende geen werkbaar resultaat. Op basis van haar ervaringen met burgerparticipatie in de gemeente Nijmegen stelt zij dat deze angst onterecht is. Ze geeft juist aan dat wanneer bewoners betrokken worden er vanzelf een kopgroep ontstaat. Deze kopgroep is in staat om op een constructieve wijze mee te denken over oplossingen (Martens, 2009). Dit komt overeen met de in hoofdstuk 2 geplaatste kanttekening dat om de PPS Placemaking methode te gebruiken er betrokken burgers nodig zijn die zich willen inzetten voor de directe woonomgeving.

Het waarborgen van de continuïteit te op langere termijn is daarbij een belangrijk aandachtspunt aldus Martens. De actieve burgers kunnen verhuizen en daarmee kan een initiatief om bijvoorbeeld het buurt speeltuintje te onderhouden stuk lopen. Hetzelfde kan worden gezegd bij ondernemers. Op het Kelfkesplein heeft de gemeente Nijmegen in 2008 bloembakken neergezet en met ondernemers de afspraak gemaakt dat zij zouden zorg dragen voor het water geven. In de praktijk bleek dat steeds dezelfde ondernemers bereid waren om deze bloembakken te verzorgen. Tot zij dit op een gegeven moment ook niet meer wilden (Martens, 2009). In dit laatste geval zou een BID uitkomst kunnen bieden bij het tegengaan van *free rider* gedrag.

Afbeelding 7 Het verlaten Kelfkesplein in Nijmegen

Deben wijst ook nog op een ander gevaar in de openbare ruimte. Door de PPS Placemaking methode wordt de samenwerking tussen publieke en private partijen gestimuleerd. Daar is in essentie niks mis mee, zo stelt Deben, maar men moet er wel mee oppassen. Deben wijst in dit verband op de veranderende aandacht voor de openbare ruimte in de stad. Steden zijn de afgelopen jaren steeds meer in trek geraakt als vakantie bestemming. De openbare ruimte (pleinen en parken) in de stad spelen hierbij een belangrijke rol. Deben stelt dat het daarom geen vreemd idee zou zijn wanneer private partijen zoals de Bijenkorf of de Kamer van Koophandel een rol zouden spelen in de uitstraling van de Dam en het Rokin. Echter, het gevaar is dat de openbare ruimte vercommercialiseerd. Dit is volgens Deben ook min of meer het geval in de parken in New York. Bryant Park wordt grotendeels beheerd met privaat geld en volgens Deben heeft de stad New York zijn grip op de ruimte daarmee verloren. Met andere woorden Deben wijst op het gevaar dat private partijen de openbare ruimte langzaam maar zeker als het ware overnemen en PPS Placemaking methode kan deze tendens versterken (Deben, 2009). Baggerman herkent dit 'probleem' vanuit haar werk in stationsomgevingen. Ook hier is in sommige gevallen sprake van openbare ruimte die door andere partijen worden overgenomen. Zij stelt dat hier een belangrijk aandachtspunt ligt voor gemeenten. Zij moeten tijdens het proces van Placemaking duidelijk maken en afbakenen hoe ver deze invloed en verantwoordelijkheid van private partijen gaat en wat onder het domein van de gemeente valt. Wanneer dit duidelijk (op papier) is vastgelegd, voorkomt men dat er door de tijd heen alsnog een verschuiving plaatsvindt (Baggerman, 2009).

7.3.3 Rol van de architecten en stedenbouwkundigen

PPS stelt de rol van architecten en stedenbouwkundigen nadrukkelijk ter discussie. De kritiek van PPS richt zich, zoals eerder besproken, op de macht die architecten in de openbare ruimte hebben en dat deze stedenbouwers en architecten te veel zijn gefocust op het ontwerp van de openbare ruimte en te weinig op het gebruik ervan. Dit zou er mede de oorzaak van zijn dat veel openbare ruimte er mooi uit ziet, maar geen enkele functie vervult in het openbare leven. Wilbert Janssen bevestigt dit beeld. Hij geeft aan dat tijdens de workshop Placemaking die door PPS in Nijmegen werd gehouden er gekeken is naar Plein 44³. Uit de workshop kwamen diverse ideeën en suggesties. Deze konden echter niet worden gebruikt omdat de gemeente een architect de vrijheid had gegeven om het plein opnieuw in te richten (Janssen, 2009). Baggerman is van mening dat de architecten en stedenbouwkundigen geen probleem hoeven te vormen. Het belangrijkste is dat er een duidelijke opdracht wordt geformuleerd. Wanneer voor stedenbouwkundigen duidelijk is wat de wensen van de gebruikers zijn dan kan op basis daarvan een ontwerp worden gemaakt. Vaak wordt deze opdracht niet op deze wijze gegeven waardoor architecten en stedenbouwkundigen (begrijpelijk) zelf deze ruimte nemen en invullen. Wanneer architecten en stedenbouwkundigen zien dat de

³ Plein 44 is een plein in het centrum van Nijmegen. De naam verwijst naar een bombardement in 1944 waarbij het plein in zijn huidige omvang is ontstaan. Het plein wordt door de meeste inwoners van Nijmegen als kaal en kil ervaren (Nijmegen, 2009)

Placemaking methode een succes is dan zullen zij 'zich aanpassen' en kunnen ze participeren in het Placemaking proces (Baggerman, 2009).

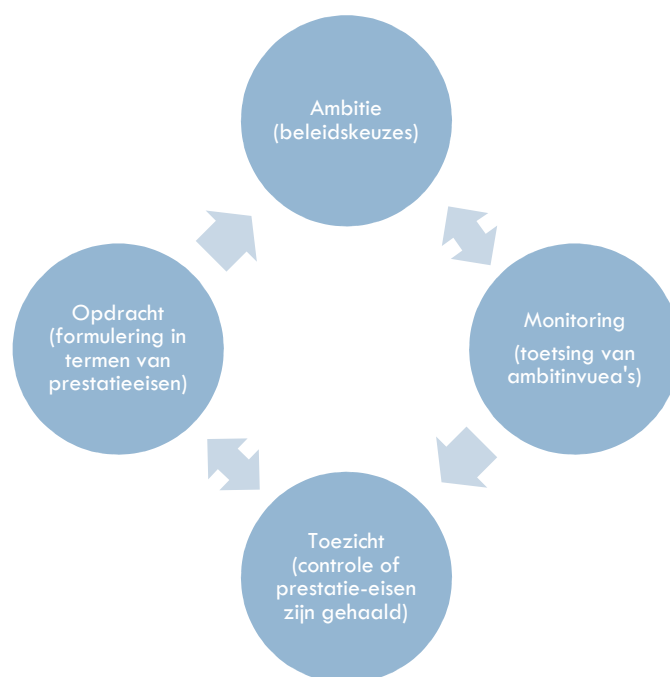

Afbeelding 8 Jongeren op plein 44 Nijmegen

Martens is het hier niet helemaal mee eens en stelt dat architecten en stedenbouwkundigen altijd een stempel op een bepaald ontwerp willen drukken. De vraag is of dit ook in een proces kan waarbij gebruik wordt gemaakt van de Placemaking methode (Martens, 2009). Deben stelt dat de rol van stedenbouwkundigen en architecten altijd ondergeschikt hoort te zijn aan de wensen van een gemeente. De gemeente is opdrachtgever en moet daardoor kunnen bepalen op welke manier de openbare ruimte in de stad wordt ingericht (Deben, 2009).

Martens plaatst daarnaast nog een kanttekening: In sommige gevallen is het praktisch onmogelijk om activiteiten op een bepaalde locatie te ontwikkelen omdat de ruimte voor speciale doelstellingen wordt gebruikt. Als voorbeeld geeft ze het plein voor het Valkhof museum in Nijmegen. Dit is een saai en kaal plein. De inrichting van het plein heeft invloed op het gedrag van mensen aldus Martens. Mensen lopen bijvoorbeeld vaak aan de zijanten in plaats van in het midden van het plein. De gemeente Nijmegen heeft de mogelijkheid onderzocht om samen met ondernemers aan het plein tot een andere invulling te komen. Echter, omdat 2 tot 3 keer per week een weekmarkt op het plein wordt gehouden, is het noodzakelijk dat er voldoende ruimte beschikbaar blijft voor de markt. Hierdoor is het praktisch gezien onmogelijk om vaste elementen zoals bloembakken op het plein te plaatsen. De markt in Nijmegen heeft al een tekort aan ruimte waardoor verdere bebouwing van het plein problematisch is en er in dat geval minder kramen op de markt kunnen staan (Martens, 2009). Dit roept de vraag op wat de praktische haalbaarheid is wanneer er sprake is van te veel tegengestelde belangen. In een parkje is misschien genoeg ruimte en mogelijkheden om voor verschillende doelgroepen een aantrekkelijke openbare ruimte te creëren. In een situatie zoals hierboven is dat al veel ingewikkelder (Van 't Veen, 2009). Misschien dat een stedenbouwkundige of architect in dergelijke gevallen met zijn deskundigheid de meest aangewezen persoon is om met een oplossing te komen en eventuele haalbare opties te schetsen welke vervolgens met de gebruikers kunnen worden besproken (Van Hontem, 2009).

Voor het CROW is Placemaking een welkome aanvulling op de technische aspecten die zij gebruiken in haar kwaliteitscatalogus voor het inrichten van openbare ruimte. Het CROW ondersteunt gemeentes bij het inrichten van de openbare ruimtes door het uitgeven van bijvoorbeeld een kwaliteitscatalogus. In deze kwaliteitscatalogus worden beheerders bijvoorbeeld geholpen om de onderhoudskwaliteit van de openbare ruimte meetbaar en concreet te maken. Op deze wijze is het voor een gemeente gemakkelijker om het beleid (bij) te sturen. De catalogus gaat in op de aspecten ambities, monitoring, opdracht en toezicht (zie figuur 9).

Figuur 9 Aspecten kwaliteitscatalogus CROW

Het gebruik van de openbare ruimte wordt in de optiek van het CROW nog onvoldoende behandeld in deze kwaliteitscatalogus. Dit zou met de PPS Placemaking methode verder kunnen worden ingevuld. Deze kwaliteitscatalogus wordt door gemeenten gebruikt als richtlijn (Verhoeven, 2009). Deze aanvulling was ook één van de aspecten die Van 't Veen zo aantrok in de PPS Placemaking methode en de reden waarom hij het bij het CROW onder de aandacht heeft gebracht (Van 't Veen, 2009).

Wanneer het CROW de methode in Nederland wil gebruiken wil zij de methode eerst verder uitbreiden. Het CROW wil in samenwerking met PPS werken aan een stappenplan om de ideeën die door gebruikers aan de hand van de Placemaking methode naar voren komen te vertalen in een ontwerp. Hoe kunnen beleidsmakers zorgen voor een vertaling van ideeën in beleid die tegemoet komt aan de verwachtingen van de betrokken gebruikers? Architecten en stedenbouwkundigen kunnen dit stappenplan gebruiken wanneer in een gemeente gekozen wordt voor de toepassing van de Placemaking methode (Verhoeven, 2009). Op deze wijze wil het CROW de tegenstelling tussen gebruikers en architecten zoals door PPS gepresenteerd, omgebogen in een verhouding waarbij stedenbouwkundigen een (ondersteunende) rol kunnen spelen binnen de PPS Placemaking methode. Ook Van Hontem wijst op het belang van een dergelijke methode om te komen tot een vertaalslag van ideeën naar een concreet en haalbaar ontwerp. Gebruikers kunnen in zijn optiek wel degelijk een rol spelen in het ontwerpproces van de openbare ruimte, maar zijn niet in staat om zelf een haalbare vertaalslag te maken. Daarnaast verschillen de Nederlandse stedenbouwers van hun Amerikaanse collega's aldus Van Hontem. Volgens hem kunnen stedenbouwkundigen in Nederland wel degelijk omgaan met gebruikers. Soms worden zij daartoe gedwongen (omdat de gemeente wil dat de stedenbouwkundigen de bewoners opzoeken) maar het kan ook uit de stedenbouwkundige zelf komen (zoals Van Hontem zelf heeft gedaan in Bottendaal⁴ in de jaren zeventig). In de Verenigde Staten hebben stedenbouwkundigen over het algemeen minder een focus op het betrekken van burgers en is een PPS Placemaking methode daardoor veel radicaler (Van Hontem, 2009).

⁴ Wijk in Nijmegen

7.4 Is toepassing van Placemaking in Nederland mogelijk?

Hoewel alle geïnterviewden zowel kansen en knelpunten zien bij de toepassing van de Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte zijn zij er allen van overtuigd dat ook in Nederland de Placemaking methode toepasbaar is. De vraag is volgens sommigen ook niet of Placemaking toepasbaar is, maar hoe Placemaking toepasbaar is.

Wel zijn er enkele belangrijke kanttekeningen geplaatst bij de methode waar rekening mee gehouden moet worden wanneer daadwerkelijk gestart wordt met de toepassing van de Placemaking methode in Nederland. Er moet worden nagedacht over de wijze waarop gemeenten geholpen kunnen worden hun eventuele angst voor de burgers in het proces te overwinnen. Daarnaast moeten gemeenten zich bewust zijn dat het betrekken van private partijen bij het inrichten van de openbare ruimte, privatisering van diezelfde openbare ruimte als gevolg kan hebben. Helderheid en afspraken over de rol en verantwoordelijkheden tussen partijen kan bijdragen aan de beheersing van de ruimte vanuit gemeentelijk perspectief. Om dit te bewerkstelligen zullen na de conclusie van dit onderzoek ook enkele aanbevelingen worden gedaan aan partijen die met de PPS Placemaking methode aan de slag willen in Nederland.

CONCLUSIE, REFLECTIE EN AANBEVELINGEN

8.1 Conclusie

In dit onderzoek stond de toepassing in Nederland van de Placemaking methode van 'Project for Public Spaces' centraal. Deze (normatieve) methode betoogt dat wanneer burgers bij de herinrichting van de openbare ruimte worden betrokken er een succesvollere openbare ruimte kan worden gecreëerd. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde:

Is de Placemaking methode zoals deze door Project for Public Spaces is ontwikkeld ook in Nederland toepasbaar?

Om antwoord te geven op deze hoofdvraag heeft er een literatuurstudie plaatsgevonden. Is aan de hand van twee illustrerende case studies gekeken welke stappen worden gezet in de praktijk. Tenslotte is met door middel van interviews met deskundigen gesproken over de toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode in Nederland.

De openbare ruimte, welke centraal staat in de PPS Placemaking methode, is van groot belang voor de stad. De openbare ruimte heeft zowel culturele, sociale als economische aspecten. Het heeft een grote invloed op het beeld dat mensen van een stad hebben en bepaalt mede het imago van diezelfde stad. Sinds de opkomst van de stedentripjes in de jaren '80 en campagnes op het gebied van city marketing is er meer en meer aandacht gekomen voor de rol en inrichting van de openbare ruimte in de stad.

PPS gebruikt de term Placemaking voor haar methode om gebruikers centraal te zetten bij het herinrichtingsproces van de openbare ruimte. De gebruikers leveren met hun kennis van de plaatselijke situatie ideeën aan voor de inrichting ervan. Een openbare ruimte is in de optiek van PPS succesvol wanneer er meerdere groepen gebruik van maken en mensen er veelvuldig verblijven. Bij deze benadering wordt de openbare ruimte niet alleen als een fysieke maar nadrukkelijk ook als een sociale constructie benaderd. De ideeën van de Placemaking methode van PPS zijn gebaseerd op de gedragstheoretische en handelingstheoretische benadering van ruimte zoals deze binnen de Sociale Geografie worden gehanteerd en de uitgangspunten van *collaborative planning* uit de Planologie. Dit maakt de PPS Placemaking methode tot een veelzijdige benadering, maar wekt het de indruk dat deze zeker niet nieuw is. De methode is in de jaren '70 in de Verenigde Staten ontstaan en krijgt nu (pas) aandacht in Nederland. De uitgangspunten vanuit de algemene benaderingen van ruimte worden echter, ook in Nederland, al langer gebruikt bij de herinrichting van de Nederlandse openbare ruimte.

De toepasbaarheid van de methode in Nederland lijkt op basis van dit onderzoek niet onmogelijk. Wel is de methode op een aantal aspecten moeilijk te beoordelen. PPS geeft geen duidelijke meetbare indicatoren waaraan het succes kan worden afgemeten of de ruimte kan worden beoordeeld. Dit maakt de methode subjectief en de bruikbaarheid ingewikkelder. Wel is duidelijk dat het succes voor een belangrijk deel afhankelijk is van de betrokkenheid en inzet van de gebruikers. Dit maakt de methode misschien ook kwetsbaar. Wanneer de interesse van gebruikers afneemt kan het beheerniveau misschien niet gehandhaafd worden.

De openbare ruimte in Nederland verschilt daarnaast van die in de Verenigde Staten. In tegenstelling tot de Verenigde Staten is de openbare ruimte in Nederland nog steeds een belangrijk domein van de overheid. Er is wel sprake van de opkomst van private partijen (bijvoorbeeld door uitbreiding van commerciële terrassen) maar er is nog relatief weinig sprake van publiekprivate samenwerking op het gebied van beheer en inrichting van de openbare ruimte. Deze samenwerking kan wel worden gezien als een van de uitgangspunten van de PPS Placemaking methode. Het gebruik van de PPS Placemaking methode zal daarmee een terugtrekkende overheid verlangen en het is de vraag of gemeenten in Nederland deze culturomslag kunnen en willen maken.

Aan de andere kant biedt de Nederlandse openbare ruimte mogelijk juist meer ruimte voor de toepassing van de PPS Placemaking methode. Geïnspireerd op het werk van Jacobs en Whyte heeft de PPS Placemaking methode namelijk veel aandacht voor voetgangers. In Nederland is er een relatief grote aanwezigheid van autovrije voetgangersgebieden. Daarnaast kan het (in vergelijking met de Verenigde Staten) vele gebruik van de fiets in Nederlandse steden juist een positieve bijdrage leveren met het oog op het gebruik van de PPS Placemaking methode. De Nederlandse inrichting van steden komt misschien dichter bij het ideaalbeeld van Jacobs dan de Amerikaanse.

Daarnaast verschilt ook het planproces wanneer het gaat om de inrichting van de openbare ruimte. Nederland kent, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, een planproces waarbij vooraf zoveel mogelijk aandacht is voor de belangen van de verschillende partijen (behalve de gebruikers). Het resultaat in de openbare ruimte is een uitkomst van dit polderproces. Ontwerpen worden uit onderhandelt tussen verschillende afdelingen van de gemeente. Gevolg hiervan is dat gebruikers soms weinig invloed meer kunnen uitoefenen op het ontwerp omdat zij vaak niet worden beschouwd als een betrokken partij. Inspraakavonden krijgen op deze wijze, soms tot frustratie van gebruikers, meer het karakter van informatieavonden. Hoewel de Placemaking methode elementen bevat die goed passen binnen de Nederlandse planningscultuur (het betrekken van zoveel mogelijk belangengroepen) zal de benadering door gemeenten vermoedelijk als een omslag worden ervaren. Het zal tijd kosten om beleidsmakers te overtuigen van de voordelen van de PPS Placemaking methode.

In de case studies kwam de rol van *Business Improvement Districts* naar voren. Zij kunnen een belangrijke rol spelen bij het beheer na toepassing van de PPS Placemaking methode. Omdat de PPS Placemaking methode gericht is op het betrekken van private partijen is er een risico van *freeriders*. Niet alle ondernemers zullen (in eerste instantie) geïnteresseerd zijn om financieel bij te dragen aan de inrichting van de openbare ruimte, terwijl ze wel profiteren van eventuele verbeteringen. Met een *Business Improvement District* ontstaat de mogelijkheid om deze ondernemers te dwingen door het opleggen van een verplichte belasting. Door het ontbreken van *Business Improvement Districts* in Nederland op dit moment is het onmogelijk om alle private partijen te verplichten om te participeren. Het is hierdoor niet onmogelijk om de PPS Placemaking methode te gebruiken maar het maakt het wel lastiger omdat de kans bestaat dat andere ondernemers zullen afhaken of niet willen participeren.

De deskundigen die in dit onderzoek zijn geïnterviewd geven daarnaast aan dat er in Nederland bij gemeenten soms angst bestaat voor de burger. Deze angst moet worden overwonnen wanneer men de Placemaking methode in Nederland wil gebruiken. Het starten van een pilot kan hierbij helpen. Het CROW geeft bovendien aan dat de vertaalslag van de ideeën die door gebruikers naar voren worden gebracht naar een toepasbaar ontwerp in de methode ontbreekt. Het CROW is voornemens om deze vertaalslag als aanvulling op de methode voor PPS Placemaking methode te ontwikkelen. Door een dergelijke vertaalslag kan de methode niet alleen verder worden uitgebouwd, het maakt ook de toepasbaarheid makkelijker.

Op basis van dit onderzoek is kan niet worden gesteld dat het toepassen van de Placemaking methode van PPS in Nederland onmogelijk is. Wel zijn er, zoals hierboven aangegeven, duidelijke kanttekeningen te plaatsen bij het gebruik van de methode in de Nederlandse context (zie bijlage 4 voor een schematisch overzicht). Wanneer bijvoorbeeld het CROW de methode verder wil uitbouwen en de toepassing in Nederland wil stimuleren, zou ze zich moeten richten op het vinden van een oplossing voor deze bezwaren. Bijvoorbeeld door samen met het ministerie van Economische Zaken en VROM een mogelijkheid te creëren om te experimenteren met een *Business Improvement District*. Het door PPS geclaimde succes van de Placemaking methode in de Verenigde Staten is geen garantie voor succes van de Placemaking methode in Nederland. Of de knelpunten kunnen worden weggenomen zal moeten blijken wanneer de methode daadwerkelijk in de praktijk wordt toegepast.

8.2 Reflectie

In dit onderzoek is gekeken of de Placemaking methode zoals deze door PPS is ontwikkeld in Nederland toepasbaar is. Er is voor gekozen om dit te doen op basis van een literatuurstudie, het bespreken van

illustrenderende case studies en het houden van interviews met deskundigen. Op basis van de verzamelde informatie is geprobeerd een antwoord te geven op de gestelde hoofdvraag van het onderzoek. Idealiter was de PPS Placemaking methode getoetst in de Nederlandse praktijk en was de toepassing van het Placemaking proces in Nederland beschreven om nog specifiekere antwoorden te kunnen geven op de hoofdvraag die in dit onderzoek is gesteld. De PPS Placemaking methode is echter, zoals ook aangegeven in het onderzoek, een methode die relatief veel tijd kost. Het vinden van een locatie, het verkrijgen van toestemming voor het starten van een pilot, het benaderen van gebruikers en andere partijen, het vertalen van de ideeën in concrete ontwerpen en het implementeren van deze ontwerpen in de openbare ruimte was te omvangrijk voor dit onderzoek.

Een ander mogelijk kritiekpunt op dit onderzoek is dat het misschien vreemd is dat er geen gebruikers zijn geïnterviewd. De Placemaking methode van PPS stelt deze gebruikers in haar methode centraal. Hoewel deze kritiek begrijpelijk is, is het niet raadplegen van gebruikers een bewuste keuze. De onderzoeksvraag in dit onderzoek richtte zich op de beleidsmatige toepassing van de PPS Placemaking methode in Nederland. Dit is een andere vraag dan de vraag of gebruikers in Nederland de PPS Placemaking methode wel of niet interessant of nuttig vinden. Gebruikers (dit hadden bijvoorbeeld ook eigenaren van winkels aan een plein kunnen zijn) in Nederland zijn niet bekend met de PPS Placemaking methode en kunnen zich daardoor misschien moeilijk een voorstelling maken van de uitwerking ervan.

Tenslotte zijn er diverse deskundigen voor dit onderzoek geïnterviewd. Het was lastig om deskundigen te vinden omdat de PPS Placemaking methode in Nederland nog niet echt bekend is. Het vinden van critici was lastig en er was een groot verschil in kennis van de methode tussen de deskundigen. Dit is van invloed geweest op de uitkomsten van dit onderzoek.

Met betrekking tot de manier waarop de deskundigen zijn betrokken kan men opmerken dat in plaats van één op één interviews gekozen had kunnen worden voor bijvoorbeeld een focusgroep discussie. Door het organiseren van een focusgroepsdiscussie was er een mogelijkheid om de deskundigen direct op elkaar te laten reageren en elkaars standpunten en zienswijzen ter discussie te stellen. Deze focusgroep discussies zijn in de loop van het onderzoek wel overwogen maar bleken niet haalbaar. Daarnaast was het door de in het onderzoek gekozen methode van een op een interviews mogelijk dieper en langer met de deskundigen te spreken en zodoende meer informatie te verkrijgen. Juist in dit onderzoek, waarbij het gaat over de toepasbaarheid van een (nieuwe) methode in de Nederlandse openbare ruimte, is een dergelijke diepgang gewenst.

8.3 Aanbevelingen

Hoewel er in theorie geen onoverkomelijke beperkingen zijn gevonden die de toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode in Nederland onmogelijk maken zijn in dit onderzoek wel een aantal kanttekeningen geplaatst. In welke mate deze knelpunten onoverkomelijk zijn kan worden onderzocht wanneer de methode daadwerkelijk in de Nederlandse openbare ruimte wordt toegepast. Het zou daarom goed zijn een pilot te starten.

Daarnaast kan met het oog op de toepasbaarheid PPS Placemaking methode gekeken worden naar de haalbaarheid in Nederland van een Business Improvement District. Eventueel kan een proef hiermee gekoppeld worden aan een pilot van de PPS Placemaking methode.

SAMENVATTING

In dit onderzoek staat de normatieve Placemaking methode centraal welke door de Amerikaanse non-profit organisatie 'Project for Public Spaces' (PPS) is ontwikkeld. De methode zet de gebruiker centraal bij het herinrichten van de openbare ruimte.

Doelstelling van het onderzoek is: Inzicht krijgen in de inhoudelijke betekenis van Placemaking en de wijze waarop deze methode door PPS in de Verenigde Staten wordt toegepast om op grond hiervan een advies te kunnen geven over de bruikbaarheid van de Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte. De daaruit voortkomende hoofdvraag luidt: Is de Placemaking methode zoals deze door 'Project for Public Spaces' is ontwikkeld ook in Nederland toepasbaar?

Het onderzoek is opgebouwd uit drie delen. Gestart is met een literatuurstudie naar de herkomst van de PPS Placemaking methode (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 is onderzocht op welke wijze de methode te plaatsten is binnen de geografische benaderingen. Vervolgens is de rol die de openbare ruimte in de stad speelt en de verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse openbare ruimte besproken (hoofdstuk 4). Tenslotte is het theoretische deel afgesloten met een analyse van de rol die burgers spelen in het planproces in Nederland en in de Verenigde Staten (hoofdstuk 6). Vervolgens zijn twee illustrerende case studies besproken waarbij gekeken is welke stappen er bij het toepassen van de PPS Placemaking methode worden gezet. Aan het einde van het hoofdstuk (6) is ingegaan op de vraag of deze stappen ook in de Nederlandse openbare ruimte kunnen worden gezet. Vervolgens is met deskundigen gesproken over de toepasbaarheid van de PPS Placemaking methode in Nederland, en de kansen en knelpunten met het oog op de bruikbaarheid van de methode bij het herinrichten van de Nederlandse openbare ruimte (hoofdstuk 7).

PPS vindt haar oorsprong in Amerika in de jaren zeventig en haar ideeën zijn gebaseerd op het werk van de socioloog Jane Jacobs, de stadsplanner William H. Whyte en de architectonische stroming 'new urbanism' welke zich verzet tegen de 'urban sprawl'. PPS is over de hele wereld betrokken bij herinrichtingprojecten in de openbare ruimte en claimt met haar methode succesvolle openbare ruimtes te creëren.

Volgens PPS zijn gebruikers het meest deskundig en door hen te raadplegen is het mogelijk om een succesvolle openbare ruimte te creëren. Een openbare ruimte is in de optiek van PPS succesvol als deze de volgende vier eigenschappen bevat:

1. De openbare ruimte moet toegankelijk zijn.
2. De openbare ruimte moet comfortabel zijn en een goed imago hebben.
3. Er moeten activiteiten plaatsvinden in de openbare ruimte waardoor deze wordt gebruikt.
4. De openbare ruimte moet een gezellige uitstraling hebben.

Uitgangspunt van de PPS placemaking benadering is dat ruimte gezien moet worden als een sociale constructie. In dit verband wordt het werk van Lefebvre vaak aangehaald om deze constructie uit te leggen. Daarnaast is de Placemaking methode van PPS is te plaatsen binnen zowel de gedragstheoretische als handelingstheoretische geografische benadering van ruimte. Het probeert elementen van beide benaderingen te combineren wat het een complete benadering maakt. Daarnaast heeft de PPS Placemaking methode ook raakvlakken met de Planologische 'collaboratieve planning' benadering waarbij gebruik wordt gemaakt van de betrokkenheid en deskundigheid van betrokken partijen.

Er is steeds meer aandacht voor de openbare ruimte in de stad en de inrichting ervan. Deze verschilt in Nederland echter wel van die in de Verenigde Staten. In Nederland is de openbare ruimte vooral een domein van de overheid terwijl in de VS ook private partijen actief zijn in de openbare ruimte. Dit laatste heeft als gevolg dat het op sommige momenten steeds onduidelijker wordt wat openbare ruimte is en wat niet. Een voorbeeld is het 's avonds afsluiten van parken in de stad (zoals het Bryant Park in New York). Men kan zich afvragen of er in zo'n geval nog wel sprake is van openbare ruimte. Aan de andere kant zorgt de afsluiting bij nacht ervoor dat het beheer wordt vergemakkelijkt en neemt de kans op vernielingen af.

In de Nederlandse planningscultuur worden al veel (gemeentelijke)organisaties geraadpleegd en betrokken bij het ontwerpen en inrichten van de ruimte. Ook in de PPS Placemaking methode ligt de focus op samenwerking tussen verschillende betrokken partijen en hier zijn duidelijke overeenkomsten te vinden met de Nederlandse situatie. In tegenstelling tot de projecten waarbij PPS betrokken is geweest en de Placemaking methode is toegepast, is de rol van burgers in het Nederlandse planproces relatief klein. In de Nederlandse situatie zijn ontwerpen voor de openbare ruimte vaak een compromis tussen de (gemeentelijke) afdelingen waardoor er vaak weinig ruimte is voor burgers om nog wijzigingen aan te brengen in het ontwerp. Inspraakavonden worden hiermee in de praktijk soms informatieavonden. Doordat in de PPS Placemaking methode gebruikers (en daarmee dus ook burgers) vanaf het eerste moment betrokken worden er een cultuuromslag noodzakelijk voor het toepassen van de methode. Dit kan gezien worden als een mogelijk knelpunt voor het toepassen van de PPS Placemaking methode in Nederland.

Bij het bespreken van de case studies kwam als belangrijkste punt naar voren dat het ontbreken in Nederland van de mogelijkheid om een *Business Improvement Districts* (BID) op te richten de toepassing van Placemaking kan bemoeilijken. Een BID verplicht ondernemers rond bijvoorbeeld een plein om een verplichte heffing te betalen voor onderhoud en beheer van het openbare plein waaraan zij zijn gevestigd. Via een stichting kunnen de betrokken ondernemers dit geld zelf investeren en worden zij op deze wijze actief betrokken bij het beheer van de openbare ruimte in hun omgeving. Het voordeel van een BID ten opzichte van de in Nederland bekende ondernemersvereniging is dat het *freerider* gedrag kan tegengaan (omdat het een verplichting is). Wanneer het mogelijk wordt ook in Nederland een BID te starten kan dat de bruikbaarheid van de PPS Placemaking methode versterken.

Uit de gesprekken met de deskundigen kwam naar voren dat de PPS Placemaking methode misschien niet zo nieuw is als dat deze op het eerste gezicht misschien lijkt. In Nederland wordt in sommige projecten al gewerkt via een *bottom up* benadering en worden gebruikers al in een vroeg stadium betrokken bij het inrichten van de ruimte in de buurt of wijk.

Als knelpunten wordt onder andere de koud watervrees die gemeentes kunnen hebben om met de methode aan de slag gegaan genoemd. Dit kan worden opgelost door het starten van een pilot. De PPS Placemaking methode heeft een sterke focus op publiek private samenwerking. Dit kan als gevolg hebben dat private partijen veel invloed krijgen op de openbare ruimte. Belangrijk is dat voor alle partijen duidelijk zijn tot hoe ver hun verantwoordelijkheid en zeggenschap gaat en dat dit duidelijk wordt vastgelegd.

De rol van architecten en stedenbouwkundigen kan zowel als knelpunt als kans worden gezien. Architecten en stedenbouwkundigen worden door PPS als tegenstanders gezien van de methode en een sterke rol van gebruikers bij de inrichting van de openbare ruimte. Wanneer aan architecten en stedenbouwkundigen een duidelijke opdracht wordt meegegeven, welke de uitkomst kan zijn van een Placemaking proces, kunnen ze met hun expertise zorgen voor een goede vertaalslag van de ideeën. Op deze manier worden ze juist betrokken bij de ontwikkeling van Placemaking in Nederland. Omdat PPS in de methode niet duidelijk ingaat op het vertalen van de ideeën die uit het Placemaking proces naar voren komen in de praktijk heeft het CROW aangegeven om dit voor PPS te ontwikkelen.

Op basis van dit onderzoek is kan niet worden gesteld dat het toepassen van de Placemaking methode van PPS in Nederland onmogelijk is. Wel zijn er, zoals hierboven aangegeven, enkele kanttekeningen te plaatsen bij het gebruik van de methode in de Nederlandse context (zie bijlage 4 voor een schematisch overzicht).

LITERATUURLIJST

Boeken

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large. Cultural demensions of globalisation*. Minneapolis: University of Minneapolis.
- Atkins, S., & Valentine, G. (2006). *Approaches to Human Geography*. London: Sage Publications.
- Benjamin, W. (2002). from the Arcades project. In G. Bridge, & S. Watson, *The Blackwell City Reader* (pp. 393-401). Oxford: Blackwell Publishing.
- Blokland, T. (2008). *Oog voor elkaar, veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Brunt, L., & Deben, L. (2001). *De ijle zonde; het stedelijk wonen onder druk*. Utrecht: Nethur.
- Bryant Park Coöperation. (2008, december). Opgeroepen op december 17, 2008, van Bryant Park Coöperation: <http://www.bryantpark.org/>
- De Gelderlander. (2008, juni 23). Plein bij station het lelijkst. *De Gelderlander* .
- De Roo, G. (2001). *Planning Per Se, Planning Per Saldo: Over conflicten, complexiteit en besluitvorming in de milieuplanning*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Deben, L. (2007). Afscheidscollege Universiteit van Amsterdam. Amsterdam.
- Deben, L. (1999). De stedelijke openbare ruimte onder druk. *Openbaar bestuur* , 4, 9-13.
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Gennip, V. (2006). *Experimenten met Buisness Improvement District*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken.
- Gieryn, T. (2000). 'A Space for Place in Sociology'. *Annual review of sociology* , 26 (1), 463-496.
- Gold, J. (1980). *An introduction to behavioural geography*. Oxford: Oxford University Presss.
- Gray, B. (1989). *Collaborating, Finding Common Ground for Multiparty Problems*. Londen: Jossey-Bass Publishers.
- Hägerstrand, T. (1970). What about people in regional Science? *Papers Regional Sciens Association* , 7-21.
- Hajer, A. (2001, september 12). De paradox van de openbare ruimte. *De Staatscourant* .
- Hajer, A. (1989). *De stad als publiek domein*. Amsterdam: Wiarda Beckman stichting.
- Healey, P. (2003). Collaborative Planning in Perspective. *Planning Theory* , 101-123.
- Hemel, Z., & Uum, E. v. (1999). Open ruimte wordt openbare ruimte. In SCP, *De stad op straat*. Den Haag: SCP.
- Holloway, L., & Hubbard, P. (2001). *People and Place, the extraordinary geographies of everyday life*. Essex: Pearson education Limited.
- Hospers, G. (2008). *College City Marketing, Slimme Steden*. Zwolle.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and life of great American Cities*. New York: Random House.
- Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L. (2008). The Spreading of Disorder. *Science* , 1681-1685.

- Kelling, G., & Coles, C. (1996). *Fixing broken windows, restoring order and reducing crime in oud communities*. New York: Touchstone.
- Kirk, W. (1963). Problems of geograpy. *Geography* , 357-371.
- Konijnenbelt, W. (1999). Van wie is de openbare ruimte? Bestuurlijk-juridische aspecten van beheer en gebruik van de openbare ruimte in de stad. In SCP, *De Stad op straat*. Den Haag: SCP.
- Kruit, & Salverda. (2007). *Spiegeltje spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere planningscultuur?* Wageningen: Wetenschappelijke onderzoekstaken en milieu.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Lengkeek, A. (2002). De verbeelding van ruimte. *AGORA* , 18 (4), 7-11.
- Lepofsky, L., & Fraser, J. (2003). Building Community Citizens: Claiming the Right to Place-making in the City. *Urban Studies* , 40 (1), 127-142.
- Lofland, L. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. US: Transaction Publishers.
- Lupi, T. (2008). *Buiten wonen in de stad, de placemaking van IJburg*. Amsterdam: Aksant.
- Lupi, T. (2007). 'Place making van IJburg: Buiten wonen in de stad. In R. v. Kempen, & S. Musterd, *De Stadsbuurt, ontwikkeling en betekenis* (pp. 145-159). Assen: Van Gorcum.
- Lupi, T., Walberg, S., & Musterd, S. (2007). *Pioniers in Place Making Proeftuin IJburg*. Gouda: Habiforum.
- Lynch, K. (1960). *Image of the city*. Cambridge: MIT press.
- Mensink, D. (2005, Juli). Openbare ruimte gaat over menen, interview met Fred Kent. *Stedelijk Interieur* .
- Müller, T. (2002). *De warme stad, betrokkenheid bij het publieke domein*. Utrecht: Jan van Arkel.
- New York Magazine. (1993, december 20). Best example of Urban Renewal. *New York Magazine* .
- New York Times. (1992, mei 3). Bryant Park, an out of town experience. *New York Times* .
- Nijhof, B. (2009, Januari). Gebrek aan burgerparticipatie in Europese steden. *City Journal* , pp. 6-7.
- NRC Handelsblad. (2006, april 25). De mooiste pleinen van Europa. *NRC Handelsblad* .
- Ovaa, B. (1998). Oog en oor voor burgers en milieu, verandere functies in het wijkgericht beheer van de openbare ruimte.
- Pater, d. B., & Wusten, v. d. (1996). *Het geografisch huis, opbouw van een wetenschap*. Bussum: Coutinho.
- PPS. (2000). *How to turn a Place Around*. New York: Project for Public Spaces.
- PPS. (2009). *Project for Public Spaces*. Opgeroepen op Oktober 23, 2008, van Project for Public Spaces: <http://www.pps.org>
- PPS. (2008). *What is Placemaking?* Opgeroepen op januari 16, 2009, van PPS: http://www.pps.org/info/bulletin/what_is_placemaking
- PPS. (2007). *What Makes a Successful Place?* Opgeroepen op Juli 18, 2009, van Project for Public Spaces, PPS: http://www.pps.org/info/placemakingtools/casesforplaces/gr_place_feat
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.

- RMO. (1997). *Stedelijke ontwikkeling, advies 2*. Raad van Maatschappelijke ontwikkeling: Rijswijk.
- Sager, T. (2004). *Communicative Planning Theory: Rationality Versus Power*. Avebury: Avebury.
- Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: de Bezige Bij.
- Sennett, R. (2002). from the fall of Public Man. In G. Bridge, & S. Watson, *The Blackwell City Reader* (pp. 342-351). Oxford: Blackwell Publishing.
- Shibley, R. (1998). 'The complete New Urbanism and the partial practices of placemaking'. *Utopian Studies* , 9 (1), 80-83.
- Sprinkhuizen. (2002). Leefbaarheid. In Verplanke (Red), *Open deuren, sleutelwoorden voor lokaal beleid*. Meppel.
- Swyngeouw, E. (1997). Neither global nor local: glocalisation and the politics of scale. In K. Cox, *Spaces of globalisation*. New York: The Guilford Press.
- 't Hart, H., Boeijs, H., & Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Utrecht: Boom Onderwijs.
- Time Magazine. (1993, januari 4). Best design of 1992. *Time Magazine* .
- Tuan, Y. (1977). *Space and Place. The perspective of experience*. London: Edward Arnold.
- Turan, M. (1987). Poverty, prudence and place-making. Strolling through gecekondus. *Habitat international* , 77-102.
- Union Square Park. (2008). *Union Square Park*. Opgeroepen op december 16, 2008, van Union Square Park: <http://www.unionsquarenyc.org/>
- Van Aalst, I., & Ennen, E. (2002). *Openbare ruimten: tussen activiteit en attractiviteit*. Utrecht: Nethur.
- Van der Plas, G. (2001). *Amsterdam tikkert aan de vloer. Over een betere inrichting van de openbare ruimte in de stad*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Van der Wouden, R. (1999). Gestalten van stedelijkheid, Een verkenning van veranderingen in de openbare ruimte. In SCP, *De Stad op straat*. Den Haag: SCP.
- Van Melik, R. (2008). *Changing public Space, The recent development of Dutch city squares*. Utrecht: Geo Media.
- Verhage, R., & Sluis, R. (2003). *Samenwerking bij stedelijke vernieuwing*. Delft: Delft University Press.
- Vogelaar, E., & Bosma, O. (2009). *Twintig maanden Knettergek, dagboek van een ministerschap*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Voogd, H. (2001). *Facetten van de planologie*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Voogd, H., & de Roo, G. (2004). *Methodologie van planning: over processen ter beïnvloeding van de fysieke leefomgeving*. Bussum: Coutinho.
- VROM. (2008). *De Kracht van samenwerking*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- VROM. (2003). *Effectief beheer van de openbare ruimte. Ontwerp, zeggenschap en organisatie*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- VROM. (2005). *Ruimte van ons allemaal*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Walljasper, J. (2005, Juni). Onze plek in de wereld. *Ode Magazine* .

Werlen, B. (1993). Gibt es eine Geographie ohne Raum? Zum Verhältnis von traditioneller Geographie und zeitgenössischen Gesellschaften. *Erdkunde*, 47 (4), 241-255.

Werlen, B. (1986). Thesen zur handlungstheoretischen Neuorientierung sozialgeographischer Forschung. *Geographica Helvetica*, 41 (2), 67-76.

Whyte, W. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. New York: Project for Public Spaces.

Zweedijk, M., & Menger, J. (2006). *Business Improvement Districts; een beproefde manier tot structurele private bijdragen aan de bedrijfsomgeving*. Utrecht: STOGO onderzoek + advies.

Interviews

Baggerman, M. (2009, 23 mei). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Deben, L. (2009, 27 april). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Janssen, W. (2009, 20 mei). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Lupi, T. (2008, 13 december). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Martens, T. (2009, 29 Mei). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Spápe, I. (2009, 24 april). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Van Hontem, P. (2009, 10 juni). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Van 't Veen, G. (2009, 18 mei). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Verhoeven. (2009, 15 april). (J.-D. v. Rot, Interviewer)

Foto's

Foto voorkant: Project for Public Spaces. Overige foto's: Jan-Derk van 't Rot

BIJLAGE 1 ACHTERGROND BUREAU DELFÍNI

Bureau Delfíni bestaat sinds 1998 en is opgericht door Matti Baggerman. Rode draad in de dienstverlening is mensen en samenwerking. Delfíni is, naar eigen zeggen, een maatschappelijk geëngageerd bureau met een passie voor openbaar vervoer, inrichting van de openbare ruimte, publieke ontmoetingsplaatsen en sociale veiligheid. Het bureau richt zich op kwaliteitsverbetering, het opzetten van samenwerkingsverbanden en publiekprivate samenwerking, onderzoek, beleidsontwikkeling, advies en procesbegeleiding. De werkwijze is projectmatig. Opdrachtgevers zijn landelijke, decentrale en lokale overheden en openbaar vervoersbedrijven.

De filosofie van het bureau is voor een belangrijk deel gebaseerd op de uitgangspunten van de PPS Placemaking methode. Om kennis op te doen hebben enkele medewerkers de cursus *'How to Turn a Place Around'* gevolgd bij PPS in New York. De methode is vertaald naar de Nederlandse situatie voor de KpVV brochure *'Hoe maak je van het Station een leukere plek?'* Aan de hand van een workshop, waarbij alle betrokken partijen rond een station worden uitgenodigd wordt gezamenlijk gekeken of het mogelijk is om gezamenlijk het station een betere uitstraling te geven.

Het afgelopen jaar is Delfíni zich verder gaan specialiseren in de PPS Placemaking methode en wil het deze ook gaan toepassen in de Nederlandse openbare ruimte. Dit onderzoek kan binnen deze verdieping worden geplaatst. Door dit onderzoek te faciliteren kan het inzicht in de methode worden vergoot. De discussies die gevoerd zijn met de verschillende deskundigen zijn ook voor bureau Delfíni leerzaam en bruikbaar.

(Bron: Website Delfíni, <http://www.delfini.nl>, geraadpleegd 29/05/2009).

BIJLAGE 2 ACHTERGROND CROW

Het nationale kennisplatform voor infrastructuur, verkeer, vervoer en openbare ruimte

Kennis toepasbaar maken voor de praktijk. Dat is wat CROW doet. Elke dag opnieuw. De professional toegang bieden tot een volledige en actuele gereedschapskist en hem ondersteunen bij het gebruik. Al decennia is CROW -met zijn voorlopers- specialist in kennismanagement. CROW bundelt kennis, initieert en coördineert programma's, organiseert de financiering en draagt de verzamelde kennis uit. Op vele fronten, voor vele belanghebbenden.

CROW als knooppunt van kennis

Of het nu gaat om de kwaliteit van de openbare ruimte, mobiliteit en bereikbaarheid, 'duurzaam veilig', collectief personenvervoer, fiets- en parkeerbeleid, verkeerstechniek, duurzaam bouwen, ontwerp en gebruik van infrastructuur, elektronisch aanbesteden of systematieken voor het bouwprocesmanagement - CROW is hét knooppunt van samenwerking tussen beleidsmakers, ontwerpers, uitvoerders, onderzoekers en adviseurs. Met als resultaat praktische oplossingen die breed gedragen worden en direct toepasbaar zijn. Oplossingen die vaak de basis vormen voor aanbevelingen, richtlijnen en regelgeving, waaronder de standaardbesteksystematiek voor de grond-, water- en wegebouw.

Platformfunctie

CROW komt in beeld zodra partijen, overheid en bedrijfsleven samenkomen bij ontwerp, aanleg en beheer van wegen en verkeers- en vervoersvoorzieningen. Daar vervult het een belangrijke platformfunctie. Jaarlijks zijn er honderden commissies actief binnen CROW.

CROW kent raden, coördinatiecommissies en werkgroepen. Alle commissies tezamen vormen een omvangrijk netwerk dat CROW in staat stelt signalen uit de samenleving op te vangen en nauwgezet de laatste ontwikkelingen te volgen.

Klaar voor de toekomst

De wereld van morgen ziet er anders uit dan vandaag. CROW verandert volop mee. Niet alleen volgt het ontwikkelingen op de voet, door een actieve inzet op vele gebieden geeft CROW mede sturing aan de wereld van infrastructuur, verkeer, vervoer en openbare ruimte.

Als onafhankelijk platform, als Nederlands knooppunt voor internationale samenwerking. CROW blijft ook in de toekomst nauw betrokken bij onderzoek van velerlei aard.

Als de spil van nieuwe contractvormen, bij het verzorgen van cursussen. Bij het organiseren van congressen, als uitgever van publicaties.

(Bron: Website CROW, http://www.crow.nl/CROW/t0_p0_m7_i2111.htm?m=1.0, geraadpleegd 14/07/2009).

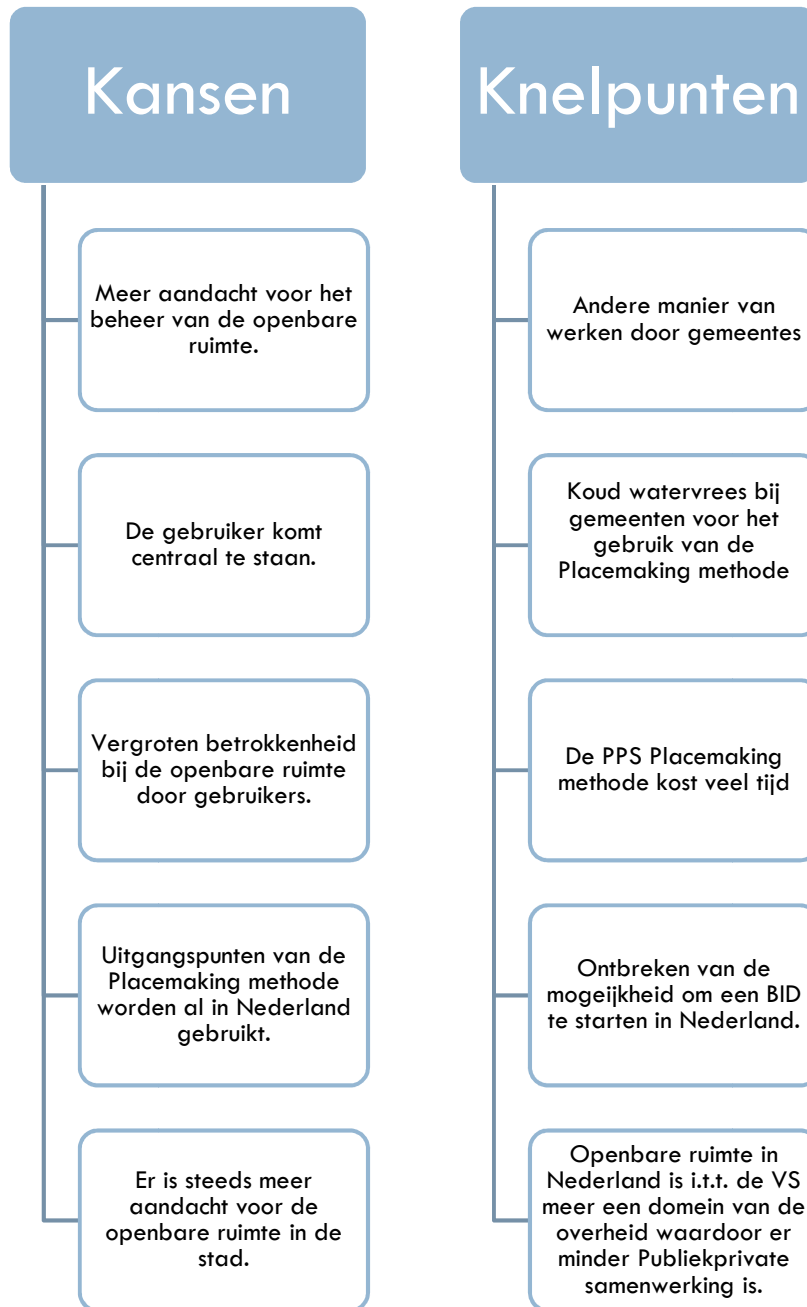
BIJLAGE 3 INTERVIEW GUIDE

Tijdens de interviews zijn de volgende onderwerpen behandeld:

1. Hoe zou u Placemaking willen omschrijven? / Wat is uw definitie van Placemaking?
2. Wat zijn in uw ogen de sterke/zwakke kanten van de Placemaking methode zoals deze door PPS wordt gepresenteerd?
3. Heeft de Placemaking methode volgens u een meerwaarde voor de openbare ruimte en zo ja hoe zou u deze meerwaarde omschrijven.
4. Wat is de meerwaarde van Placemaking in de Nederlandse openbare ruimte?
5. Hoe kijkt u aan tegen de mogelijkheden van het gebruik van de methode in Nederland?
6. Wat zijn in uw optiek de kansen en bedreigingen bij het toepassen van de Placemaking methode in de Nederlandse openbare ruimte?

BIJLAGE 4 SCHEMATISCH OVERZICHT KANSEN EN KNELPUNTEN

In het onderzoek zijn diverse kansen en knelpunten naar voren gekomen bij het toepassen van de PPS Placemaking methode in de Nederlandse Openbare ruimte. Deze zijn hieronder (verkort) schematisch weergegeven:

Figuur 10